

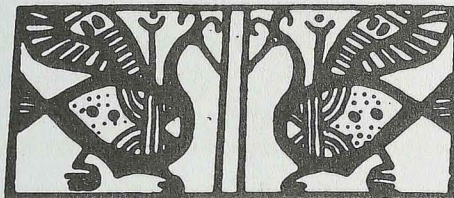

ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ ΚΥΠΡΟΣ

ΚΥΠΡΟΣ ΧΡΥΣΑΝΘΗΣ, ΘΑΝΑΣΗΣ ΠΑΠΑΘΑΝΑΣΟΠΟΥΛΟΣ, ΤΑΣΟΣ ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ, ΧΡΗΣΤΟΣ ΕΥΘΥΜΙΟΥ, ΡΟΥΛΑ ΙΩΑΝΝΙΔΟΥ-ΣΤΑΥΡΟΥ, ΠΕΤΡΟΣ ΣΤΥΛΙΑΝΟΥ, ΧΡΙΣΤΟΥΛΑ ΓΙΑΓΚΟΥΛΛΗ, ΦΟΙΒΟΣ ΚΛΗΡΙΔΗΣ, ΑΝΤΩΝΗΣ ΠΙΛΛΑΣ, Ι.Α. ΝΙΚΟΛΑΪΔΗΣ, ΕΛΛΑΔΑ ΣΟΦΟΚΛΕΟΥΣ, MICHÈLE ΗΙΖΕΤΤΕ, ΧΡΥΣΟΘΕΜΙΣ ΧΑΤΖΗΠΑΝΑΓΗ, ΝΙΚΗ ΜΙΧ. ΚΑΤΣΙΚΑΔΗ, ΣΑΡΑΝΤΟΣ ΠΑΥΛΕΑΣ, ΜΑΡΙΑ ΜΙΧΑΗΛΙΔΟΥ, ΥVES ΒΟΝΝΕΦΟΥ, ΚΩΣΤΑΣ Ν. ΤΡΙΑΝΤΑΦΥΛΛΟΥ, ΜΙΧΑΛΑΚΗΣ Ι. ΜΑΡΑΘΕΥΤΗΣ, ΓΙΩΡΓΟΣ ΚΙΤΡΟΜΗΛΙΔΗΣ, ΔΩΡΟΣ ΘΕΟΔΟΥΛΟΥ, ΣΟΦΟΚΛΗΣ ΛΑΖΑΡΟΥ, ΠΑΝΤΕΛΗΣ ΑΠΕΡΓΗΣ, Α. Κ. ΤΟΦΑΛΟΣ, ΣΕΒΑΣΤΗ ΧΑΒΙΑΡΑ-ΚΑΡΑΧΑΛΙΟΥ, ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΤΣΙΝΙΚΟΠΟΥΛΟΣ, ΘΕΜΙΣ ΣΙΑΠΚΑΡΑ-ΠΙΤΣΙΛΛΙΔΟΥ, ΜΑΡΟΥΛΑ ΒΙΟΛΑΡΗ-ΙΑΚΩΒΙΔΟΥ, ΣΤΕΛΙΟΣ ΠΑΠΑΝΤΩΝΙΟΥ, ΚΙΚΑ ΟΛΥΜΠΙΟΥ, ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΔΗΜΟΥ, ΑΝΔΡΕΑΝΗ ΗΛΙΟΦΩΤΟΥ, ΙΩΑΝΝΗΣ Γ. ΘΕΟΧΑΡΗΣ, ΓΙΩΡΓΟΣ ΠΕΤΡΟΠΟΥΛΟΣ, Γ. ΧΑΤΖΗΚΩΣΤΗΣ

393

ISSN 0554 - 3363

ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ ΚΥΠΡΟΣ

ΤΕΤΡΑΜΗΝΙΑΙΟ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΚΟ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ

Υπεύθυνη εκδότρια: ΛΟΥΛΛΑ ΚΥΠΡΟΥ ΧΡΥΣΑΝΘΗ
'Ανδροκλέους 2, 1060 Λευκωσία ή Ταχ. Θυρ. 27355, 1644 Λευκωσία
Τηλ. 764900

ΕΠΙΤΡΟΠΗ ΕΚΔΟΣΕΩΣ: 'Ανδρούλα 'Ηλιοφώτου, Μαρούλα Βιολάση-'Ιακωβίδου,
Νίκη Λαδάκη-Φιλίππου, Κίκα 'Ολυμπίου, Νίκος Παναγιώτου, Γιώργος Ν. Χατζηκωστής,
Παύλος Κ. Χατζημάργος

Έτήσια συνδρομή	Κ£5.00
Έτήσια συνδρομή 'Ελλάδος	6.000 δραχμ
Έτήσια συνδρομή έξωτεριζού	\$25 (δολλάρ)
Τιμή τεύχους	Κ£2.00

Τα χειρόγραφα δέν επιστρέφονται. Φωτογραφίες επιστρέφονται. 'Ανάτυπα πληρώνονται στόν τυπογράφο.

Για τούς συνδρομητές 'Ελλάδος:
ΕΘΝΙΚΗ ΤΡΑΠΕΖΑ ΕΛΛΑΔΟΣ - Λογαριασμός 080/51260530
στο όνομα Παναγιώτης Κ. Χρυσάνθης.
Αιτιολογία: Συνδρομή Περιοδικού «Πνευματική Κύπρος»
καί νά αποστέλλεται στο περιοδικό ή απόδειξη.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Κύπρος Χρυσάνθης: Τώρα πού αλλάζει ό άνεμος, 'Ετούτο τό παράθυρο,
Οί πτώσεις, Τι ώρατα...!
Θανάσης Παπαθανασόπουλος: Γνόφος, Κτέρισμα
Σαράντος Παυλάς: Είλικρίνεια, Παρηγοριά
Μαρία Μιχαηλίδου: 'Η ποίηση
Ρούλα 'Ιωαννίδου-Σταύρου: Τρία ποιήματα
Πέτρος Στυλιανού: Νωρίς πού 'ρθε τό μούχρωμα
Χριστούλα Γιαγκουλλή: "Υδάτα
Φοΐβος Κληρίδης: Τά όνειρά μας
'Αντώνης Πιλλᾶς: Στίχοι
Ι. Α. Νικολαΐδης: Δέν ξεχνῶ
'Ελλάδα Σοφοκλέους: 'Η πόλη
Michèle Hizette: (μτφ. Χρ. Χατζηπαναγή): 'Ο κουφός και ό τυφλός
Νίκη Μιχ. Κατσιμάδη: Θά εΐναι όλοι ἐκεΐ
Τάσος 'Αριστοτέλους: Τέσσερα ποιήματα για τόν Κ. Χρυσάνθη
Χρήστος Εύθυμιού: Πληγωμένο Βουνό
Yves Bonnefoy (μτφ. Μίμη 'Ιακωβίδη): Τέσσερα ποιήματα

(Συνέχεια στη σελ

Στά κείμενα διατηρείται ή όρθογραφία τών συγγραφέων

Τά διακοσμητικά θέματα άνήκουν στην έλληνική τέχνη από τη Μινωική έποχή ώς τις μέρες μας

Τό περιοδικό έπιχορηγείται μερικῶς από τις Πολιτιστικές 'Υπηρεσίες του 'Υπουργείου Παιδείας και Πολιτι

ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ ΚΥΠΡΟΣ

ΤΟ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ ΤΙΜΗΘΗΚΕ ΑΠΟ ΤΗΝ ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ίδρυτής: ΚΥΠΡΟΣ ΧΡΥΣΑΝΘΗΣ

ΧΡΟΝΙΑ ΔΘ'	ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΟΣ-ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΣ 1999	ΑΡ. 393
------------	-----------------------------	---------

ΤΩΡΑ ΠΟΥ ΑΛΛΑΖΕΙ Ο ΑΝΕΜΟΣ

Τώρα που αλλάζει ο άνεμος το σύνθημά του
μέ χειμωνιάτικες δαντέλες
άναχωρείς

Λευκό κεφάλι κάποτε άνυπότακτο
στούς πυρωμένους ήλιους.

Πού είναι ή άθνασία του στίχου να προλάβει
τήν άναχώρησή σου από την γή;

Ν' άνοίξει ένα παράθυρο στην παραλία του χρόνου
και να σ' αφήσει σε λιμάνι ξεχασμένο
άπό το μέτρημά του!

Καρδιά δέν έχει ο χρόνος
ό θάνατος έξαφανίζει.

[ΕΤΟΥΤΟ ΤΟ ΠΑΡΑΘΥΡΟ]

Έτοῦτο τὸ παράθυρο τὸ λέν πατρίδα
Στέχω σ' αὐτὸ καὶ σὰς μετρώ τοῦ κόσμου ἄλλες πατρίδες
χωρὶς πολυτελεῖς ένδυμασίες, χωρὶς μεγέθη καὶ λαμπρὲς περγαμινές
ἀπλῶς μετρώ τοὺς σήμερα λαοὺς σας καὶ τὴν εὐτυχία σας
τὸν λόγο καὶ τιμὴ σας προπαντός.
Ὅσο γιὰ τ' ἄλλα; Ἀνήκουν στοὺς εμπόρους καὶ τίς
διαφημίσεις

ΟΙ ΠΤΩΣΕΙΣ

Ὡραῖος σὰν Ἕλληνας προχώρησα στὴ λάξευση τοῦ στίχου
 ἐδῶ στὴν τελευταία καμπὴ τοῦ Ἑλληνισμοῦ στὸ μικρονήσι Κύπρος.
 Τώρα κρατῶ μιὰ ξεσκισμένη εἰκόνα καὶ ζητῶ τὰ βήματα τῶν
 πεθαμένων μου γονιῶν
 στὶς πολιτεῖες τῶν εὐστροφῶν χωρῶν μὲ τίς πολλές δαντέλες τους,
 τὴν πτώση τραγουδώντας τῶν μικρῶν ἀγγέλων
 καὶ τὸν χαμένο θησαυρό.

ΤΙ ΩΡΑΙΑ...!

Τὶ ώραῖα τὰ Ἑλληνικὰ φωνήεντα στὴν Κύπρο!
 Μυρίζουν πειρατεῖες τῶν γασεμιῶν,
 ἔχουν μιὰ ξέχωρη ὄπτασία Αἰγαίου
 καὶ λίγο Παρθενώνα.
 Νᾶχεις μιὰ κούπα μὲ τίς βύσινες πρεσβεῖες τοῦ δειλινοῦ
 νὰ τὰ πηγαίνεις μὲς τοὺς δρόμους ἀγκαλιὰ μὲ τὰ παιδιά
 τῆς ἐαρινῆς σου Λευκωσίας!

ΚΥΠΡΟΣ ΧΡΥΣΑΝΘΗΣ

ΔΥΟ ΝΕΑ ΠΟΙΗΜΑΤΑ

ΣΤΗ ΜΝΗΜΗ ΤΟΥ ΚΥΠΡΟΥ ΧΡΥΣΑΝΘΗ

ΓΝΟΦΟΣ

Βιωτικές μαγνητικές δυνάμεις
κάθε στιγμή μᾶς ἀπωθοῦν στὰ χεῖλη
τῶν ποιημάτων, ὅπου ἡ μεθυσμένη
πραγματικότητα φυλάει τὰ μυστικά μας
μαζί με τίς πληγές τῶν ὀφθαλμῶν μας.

Ἄς μὴν κοινολογοῦνται τὰ δράματα
κι ἄς μένουν ἀνεκτέλεστα μὴν πάθουν
ὄ,τι καὶ οἱ λέξεις ἀπ' τῆ ρητορία.
Τὰ μέλλοντα εἶναι στεγνὰ
καὶ τῆς εὐθυδικίας ἡ γραμμὴ σβησμένη.

Ὁ δικαστὴς τώρα φωτίζεται μονάχα
ἀπ' τῆς συνείδησής του τὸ μυστήριο.
Καὶ τί θὰ γίνεῖ ὁ ἄνθρωπος μέσα στὸ γνόφο:
Τὸ ἱερό σου δισκοπότηρο, ὡ ζωὴ
καλύπτει μὲ τὸ ὕφασμα τοῦ αἵματός μου.

ΚΤΕΡΙΣΜΑ

Κάτω ἀπὸ τὸν ἀδιάφορο ἥλιο
ἀπολογοῦμαι μὲ σιωπὲς
φέρονοντας στὴ μνήμη ὄλο ἐκεῖνο
τὸ πολύπτυχο ἐνδιαφέρον δράμα.

Ἡ ὑστεροφημία μου ἦταν λήθη.
Ὁ ἔρωτας μονάχα συνοψίζει τὴ ζωὴ.
Ἐπειτα ὁ θάνατος μᾶς ἀποσύρει διακριτικὰ
πίσω ἀπ' τὴ βελουδένια του αὐλαία.

ΘΑΝΑΣΗΣ ΠΑΠΑΘΑΝΟΣΟΠΟΥΛΟΣ

ΕΙΛΙΚΡΙΝΕΙΑ

Στὸν κορυφαῖο Ποιητὴ
τὸν ἀξέχαστο Κύπρο Χρυσάνθη

«Καλοκαίρι, σὰ μαντίλι μὲ φανταχτερά λουλούδια
τύλιξε τὰ μαλλιά μου
... Ἄνεμε ταξιδευτὴ σὲ μιὰ ξέρα τῆς θάλασσας
φίλησέ μου τὰ ἀγριοπούλια...
«Ἄγάπα με, ἥλιε, εἶμαι μιὰ ἥλιαχτίδα
ποὺ σοῦ ξέφυγε πρὶν αἰῶνες».

(Ρωξάνη Παυλέα)

Ὅταν ἔλειωναν τὰ χιόνια πηγαίναμε στὴ ρεματιά κι ἀκούγαμε τὸ νοσταλγικὸ ταξιδιωτικὸ τραγούδι τοῦ νεροῦ ποὺ κατευθυνόταν στὸ Μεγάλο Νερό, τὴ θάλασσα. Μόλις ἔβγαιναν τὰ πρῶτα καινούρια φύλλα προσέχαμε τὸ πρῶτο τους μίλημα σὰν τὰ μικρὰ λογάρια τῶν παιδιῶν. Μόλις φούντωνε σὰν ἀφρισμένη θάλασσα ἡ πολύανθη ἀγράμπελη θαυμάζαμε τοὺς μικροὺς ἐκείνους σταθμοὺς τῶν μελισσῶν μεταξὺ τοῦ τραγουδιοῦ καὶ τῆς ἐρωτικῆς σιωπῆς τους στ' ἄνθη τῆς μέσα στοῦ ἡλίου τῆ θαυμάσια τὴν εἰλικρίνεια. Κι εὐχόμασταν νὰ ἴμασταν δεκτικοὶ πειθόμενοι στὸ Θεὸ καὶ στῆς ὑπαρξῆς τὴν ὀμορφὴ τὴν εὐφυΐα, ὅταν παρατηρούσαμε ἓνα φύλλο τῆς μολόχας, ἢ πῶς γινόταν ἓνα μικρὸ ποτήριο μὲ λίγο νερό ἀπὸ τὴν ἀνοιξιὰτικὴ μπόρα τῆς χτεσινῆς νύχτας καὶ μέσα στὸν εὐκράτο, τὸν εὐθυμο τὸ δειλινὸ τὸν ἥλιο πῆγαινε μιὰ περαστικὴ μέλισσα καὶ ξεδίψαγε καὶ δροσιζόταν.

ΣΑΡΑΝΤΟΣ ΠΑΥΛΕΑΣ

ΠΑΡΗΓΟΡΙΑ

Στὸν ξεχωριστὸ Ποιητὴ
Κύπρο Χρυσάνθη

«Μὴ θυμώνεις, χρυσὸ φεγγάρι, ποὺ φεύγει ἢ νυχτιά...»

(Ρωξάνη Παυλέα)

Πολὺ παρηγοριόμασταν μὲ τὸ τραγούδι μιᾶς μέλισσας
στὴν ἠλιόχαρῃ εὐαρέσκεια τῶν λιβαδιῶν. Πολὺ

πάλι παρηγοριόμασταν με τὸ βούισμα μιᾶς πευκοβελόνας·
 ὅταν τὰ δέντρα χιονίζονταν περίμεναν τὴν ὑπομονή τους
 κι ἕναν κατάλληλον ἄνεμο νὰ τὰ ξεχιόνιζε·
 τὸ πουλί τίναζε τὸ χιονισμένο του φτερό καὶ σκάβοντας
 γύρευε σπόρους καὶ τὸ σκουλίκι τους
 Ἄχ λέγαμε ν' ἀνήκαμε στὸ Θεό,
 καθὼς τὸ λάδι τῆς ἐλίας στὸν καρπὸ του κρυβόταν
 καθὼς κατοικοῦσε ἡ θερμότητα ταμιευόμενη
 στῆς γῆς μέσα τὸν ἄνθρακα.
 Ὅταν μᾶς δυσκόλευαν τὰ γεγονότα ἄρμοξε
 νὰ ντυνόμασταν με περισσότερο πυκνὴ
 θέληση, περισσότερο Θεὸ ἔτσι ὅπως
 φορούσαμε ἕνα καλὸ ἀδιάβροχο, ὅταν ἔβρεχε·
 Ἔπρεπε νὰ ζωγραφίζαμε τὴν ἀγάπη
 καὶ νὰ τὴν κερδίζαμε, νὰ τὴ διασχίζουμε
 ὀλόκληρη τὴν ἀπεραντωσύνῃ της ὅπως
 νευρώδη ἄλογα με χαίτη ἀνεμιζόμενη
 καταβρόχθιζαν τὴν πεδιάδα
 με τῆς γοργῆς ὀπλῆς τους τὸν ἦχο τὸν μετέωρο.

ΣΑΡΑΝΤΟΣ ΠΑΥΛΕΑΣ

Η ΠΟΙΗΣΗ

Τι ἄλλο νὰ ἴναι ἡ ποίηση
 ἀπὸ ἔρωτας;
 Σου γράφω στίχους
 καὶ νιώθω ἠδονή.
 Πάλλεται τὸ σῶμα
 ὅταν εἰπωθεῖ ἡ κατάλληλη λέξη.
 Οἱ αἰσθήσεις ὅλες ἐν ἐργηγόρσει
 ὥσπου ἡ ποιητικὴ εἰκόνα
 νὰ γεννηθεῖ.
 Τὸ τρίτο μάτι ορθάνοιχτο
 ἔτοιμο νὰ δει
 καὶ νὰ συλλαβίσει
 τὸν κόσμον τούτον
 καὶ τὸν ἐπέκεινα,
 ἐσένα
 καὶ τ' ἄδυτα τῆς ψυχῆς σου·
 Ποίηση, ὑψιστὴ ἐρωτικὴ πράξη!

ΜΑΡΙΑ ΜΙΧΑΗΛΙΔΟΥ

ΤΡΙΑ ΠΟΙΗΜΑΤΑ

Η ΠΡΟΗΓΟΥΜΕΝΗ ΜΕΡΑ

Στέκεται πιά πολύ μακριά.
 Θαμπό περίγραμμα πίσω από ιδρωμένο τζάμι.
 Δίχως χρώματα, να μη τή θυμόμαστε
 Δίχως ήχους, να μην τήν ακούσει κανείς
 Δίχως άρωμα, να μην τήν αναγνωρίσει άνθρωπος.

Μά φύσηξε άγέρας στα μαλλιά
 τὰ χάιδεψε άπαλά
 κι ή μνήμη άνακάλεσε
 τήν πρώτη τή ξεχωριστή φορά
 εκείνην πού 'φυγε
 και πού δέ γύρισε ποτέ πιά
 άφοϋ κανείς δέν τήν άγάπησε τó ίδιο ξανά.

ΕΚΕΙΝΑ ΠΟΥ ΕΦΥΓΑΝ

Μη φοβάσαι... πού τὰ 'χεις χάσει
 'Εκείνα θά ξανάρθουν
 'Όταν τὰ ξαναγαπήσεις.
 Κι έσύ σέ κάποιον άλλο δρόμο
 είτε υπό τόν ήλιον είτε υπό σκιάν
 και πάλι θά τὰ συναντήσεις.

ΑΤΥΧΩΣ

Είπαμε πώς προλάβαμε και κρύψαμε τή θλίψη
 πίσω από τήν τραβηγμένη κουρτίνα.
 Μά δέν προσέξαμε
 τó φώς πού 'στεκε πίσω
 και σχημάτισε άδυσώπητα
 τή σκιά της

.....
 έτσι πού να τή βλέπουμε και να μάς βλέπει
 κι άπ' όλα τὰ δρατά κι άόρατα σημεία να μάς γνέφει.

ΝΩΡΙΣ ΠΟΥ ΉΘΕ ΤΟ ΜΟΥΧΡΩΜΑ...

Στο Μιχάλη Σταφυλά

Καθώς μας λούζει, πια, το φως τ' απομεισήμερου μας
πανάλαφρ' ασημόστικτο, φως ιλαρό, καθάριο
που γίνετ' ιλαρότερο κάθε στιγμή που σβήνει
πυκνώνουνε μεσ' την ψυχή, τη σκέψη, την καρδιά μας
φωτοσκιές, φωτοδρυμοί, φωτόξανθων ονείρων
και πεφταστέρια μαγικών προσδοκιών π' ανθίσαν
στα φωτισμένα πρωινά της τοτινής μας νιότης
στα κάστρα των παραμυθιών, σ' αραξοβόλια απάγγια
και σε μουράγια εφηβικά, σε μαγικούς λειμώνες
μέσ' τα μαγιάπριλα του νου, της θείας άνοιξής μας.

Σιγά κι αργά μα σταθερά κι αδιάκοπα σιμώνει
τ' απόβραδο, το σούρουπο, κι απ' όλουθε μας ζώνει
και κυριεύει του κορμιού και της ψυχής τα κάστρα
τόνα με τ' άλλο στη σειρά: τα κουρασμένα πόδια
τους χθαμαλούς ορίζοντες των τάλαινων ματιών μας
τα κουρασμένα χέρια μας, π' απέλπιδα τη μάχη
δίνουνε των μετόπισθεν και την καρδιά που θλίψη
βαθιά πολύ περιδινεί και σιγοκαταλεί την
βάζοντας ανεξίτηλη κι άσφαλτη τη σφραγίδα.

Μ' όλο π' αντιπαλαίουμε με νύχια και με δόντια
στην ασταμάτητην ορμή της όδευσης τ' ερέβους
χάνουμε διαδοχικά, με σιγουριά τις μάχες
με τον παλίμβουλον οχτρό, το χρόνο τον παμφάγο
όσο και να μαχόμαστε να σπάσουμε το φράγμα
που γύρω μας ανήψωσε και, λεύτεροι, να δούμε
ξανά, ψηλά στο ξέφωτο τον ήλιο π' ανατέλλει
αιχμάλωτοι διαμένουμε, προσμένοντας της μοίρας
το δυνατό τρικύμισμα, το χθόνιο το σειστρο
της ατελείτητας, μακράς, αιώνιας παρουσίας.

Μέσ' τις βαθιές κι ατέλειωτες ρωγμές της ύπαρξής μας
– που χρόνια τώρα μάχεται να κατακτήσει ο χρόνος –
έχει φωλιάσει το θολό τ' απόβραδο, το μπλάβο
και μοναχά το ραδινόν ημίφως που προβάλλει
μέσ' της αυγής το μούχρωμα – τρικύμισμα τ' αγέρα –
αφήνει διάπλα να φανούν οι χίλιες – δυο πληγές μας.

Της μέρας το βασίλειμα – ερεβοσκοτεινάγρα –
 μας βρίσκει μόνους, σύννοες και πολυφοβισμένους
 για τη μεγάλη κι άγνωστη τη νύχτα που σιμώνει
 τη νύχτα που – σιωπηλά κι αθόρυβα μαγνάδια –
 απλώνει τις φτερούγες της και μέσα κει μας δένει.

Η παγερή της λησμονιάς η σιωπή σιμώνει
 νιώθουμε την ανάσα της, τη βαθιοσκοτεινιά της
 να μας βυθίζει στα πλατιά κι ατέρομονα τενάγη...

Νωρίς πούρθε το μούχρωμα κι έχω να κάμω τόσα...

ΠΕΤΡΟΣ ΣΤΥΛΙΑΝΟΥ

ΥΔΑΤΑ

Αποσιωπήθησαν
 οι μαινάδες
 της εγκαρτέρησης

Αποκρυσταλλώθηκαν
 τα δάκρυα του χωρισμού.

Το αέναο γίγνεσθαι
 στο αδηφάγο χάθηκε
 το στόμιο
 πρωτόγονων ηφαιστειών

Και δεν απέμεινε τίποτα
 ούτε για θύμηση...

Νοσταλγία μονάχα.
 Να νοσταλώ
 το βρυχηθμό των θηρίων

και το συγκλονισμό
 των δακρύων
 να καρτερώ...

ΧΡΙΣΤΟΥΛΑ ΓΙΑΓΚΟΥΛΛΗ

ΤΑ ΟΝΕΙΡΑ ΜΑΣ

Στον Ιάκωβο Κυθρεώτη

Όταν κρεμάσαμε τα όνειρά μας
στον κυκλώνα της ζωής
φρούδες ελπίδες ζώσανε
τους χτύπους της καρδιάς μας.
Στο τέλος, όμως, λάθος πορευθήκαμε
και κάποια άλικά μας όνειρα
χρόνια δίσεκτα τα σκόρπισαν
σαν ρόδα μαδημένα
στης λήθης το ποτάμι.

Μονάχοι, έρμοι, και γυμνοί
υψώνουμε τώρα τα χέρια μας
σε σταυροδρόμια αδιέξοδα.
Μάταια, τον Μεσσία μας, προσμένουμε,
με δέος αντικρύζουμε το μέλλον.
Φριχτό, βαθύ σκοτάδι
στης ψυχής μας τα κατάβαθα
θα απλώνεται εβένινο
κι η σιωπή, στα σωθικά μας, θα φουντώνει.

Όπου κι' αν όμως πορευόμαστε
τον ήλιο λυτρωτή θα ψάχνουμε
το βάλαμο μιας άνοιξης θα καρτερούμε,
όσο τα βήματά μας θα τα σέρνουμε
ως το τέλος μιας αρχής.

Τα όποια όμως ανεκπλήρωτά μας όνειρα
όσο και αν ανεμοδέρονται
στον κυκλώνα της ζωής
ανάλαφρα, θα φτερουγίζουν πλάι μας
πεταλουδίτσες κάτασπρες, σαν τις ψυχές μας
παντού ξωπίσω μας, θα μας ακολουθούν.
μαζί και στο αιώνιο ταξίδι μας
τα κάποια ανεκπλήρωτά μας όνειρα
όσες ταφόπετρες κι' αν τα σκεπάζουν.

ΣΤΙΧΟΙ

Μοιράζονται ἄγρουπινα πουλιὰ τῆς σιωπῆς τὸν ἄρτο.

Ἔρρες τῆς γῆς μου, βασιλικὲς σὰν τριαντάφυλλα
σκληρὲς σὰν τὴν ἄγονη πέτρα.

Ἔτη φωτὸς ἡ ἀγάπη ζεῖ καὶ ταξιδεύει.

Μέσα στὸ φῶς ἀνέβηκε καὶ φέγγει νιὸ κλωνάρι.

Βαθὺ τραγούδι τῆς σιωπῆς στὸ δέντρο καὶ στὸ κύμα.

Ἀρχαία πληγὴ σὲ φώτιζε νυχτερινὸ λυχνάρι
θλίψη ἀρχαία σὲ ξύπναγε τῶν ἄστρον τὸ κοπάδι.

Νέο φεγγάρι τοῦ ἔαρος σηματοωρὸς
χρυσὴ φωνὴ τοῦ ἔκπαγλου θέρους.

Σὰν τὰ παιδιὰ ποὺ παίζαμε καὶ μᾶς γελοῦσε ὁ κόσμος
κι ἄνθιξε μὲς στὸ γέλιο μας βασιλικὸς καὶ δυόσμος
σὰν τὰ παιδιὰ νὰ γίνουμε καὶ μ' ὠριμη τὴ σκέψη
ὁ νοῦς μας, Κύριε, τελικὰ Ἐσένα νὰ πιστέψει...

Γιατὶ νὰ μὴ φεύγουν ἀπ' τὴ μνήμη μας
οἱ κῆποι τῶν παιδιάστικων μας χρόνων;

Τὸ θέλημά Σου Δόξα Σοι κι' Ἀγάπη πῶς μὲ κρίνει!
Βοήθα νὰ τ' ἀκολουθῶ νὰ βρῶσκω τὴ γαλήνη.

Οἱ ὠρες ζοῦν στὸ κάλεσμα τῆς δόξας τοῦ Κυρίου.

Μονάχα τὴν ἀγάπη Σου νὰ ἔχω μὲς στὴν καρδιά μου
καὶ ξένα ὄλα γύρω μου, Κύριε κι' Ἀρχοντά μου
Ἐένος ὁ πλοῦτος, ἡ χαρὰ κι' ἡ δόξα αὐτοῦ τοῦ κόσμου
καὶ μιὰ λεπτότατη εὐωδιὰ βασιλικοῦ καὶ δυόσμου.

Σάλπισε μέσα μου ἄγγελε μιὰν ὥρα μαρτυρίου
τὴ δόξα τὴν ἀθάνατη, Θεοῦ μου καὶ Κυρίου.

Μόνος στὸν κόσμο κι ὄλο Ἐσὺ νὰ ὑψώνεσαι ἔμπρός μου
Κριτῆς καὶ Ἄρχος καὶ Ταγὸς Πατέρας κι ἀδελφός μου.

Κι ἐγὼ ν' ἀπλώνω μιὰ καρδιά γυμνὴ στὴν ἀπαλάμη
καὶ τὸ ἔλεος νὰ καρτερῶ τὸ μέγα σου νὰ δράμει!

ΔΕΝ ΞΕΧΝΩ

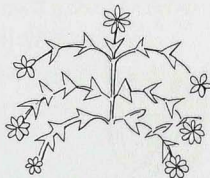
Τὸ σπίτι μας στὴν παιδική μου γειτονιά
 στέρεο, λιτὸ καὶ καθαρό.
 Μὲς ἀπὸ τὰ παράθυρα διαδοχικὲς εἰκόνες
 σημάδευαν τὶς ὥρες καὶ τὶς ἐποχές.
 Σκιὲς ἱερὲς ἀνεπαισθήτως ἄνοιγαν τὴ θύρα
 ἀθόρυβες κυκλοφοροῦσαν στὰ δωμάτια
 κι ἄφηναν μιὰν ὄσμη ἀπὸ λουλούδια μαραμμένα
 ἐνῶ ἓνα ρίγος διαπερνοῦσε ἡδονικὸ τὶς φλέβες μας.
 Τὰ κόκκινα τὰ κεραμίδια του, τὸ ξέραμε,
 στὶς καταιγίδες ἀντιστέκονταν καὶ στοὺς ἀνέμους.

Μιά φλύαρη βρῦση κελαηδοῦσε στὴν αὐλὴ
 κρατώντας ζωντανὰ τὰ χρώματα ἓνα γύρω.
 Ἄεροφίλητη μιὰ χαρουπιὰ σὲ πράσινο βαθὺ
 φιλοξενοῦσε ἀηδόνια εὐτυχισμένα
 πού, καθὼς λέει ὁ ποιητής, σοῦ κόβουνε τὸν ὕπνο.
 Ἄπὸ μακριὰ τῆς θάλασσας οἱ ἀνάσες οἱ πλατιὲς
 μεθοῦσαν τὶς αἰσθήσεις μας μὲ τὸν κυρ-ἥλιο ἀφέντη.

Ἔηρθαν ὡστόσο χρόνια τοῦ χαμοῦ
 κι' ἔμειναν διψασμένα τὰ περβόλια μας.
 Βάρβαρη ἰσχὺ, διπλωματία δίβουλη:
 στὸν τόπο μας ἀνέστιοι καταντήσαμε καὶ ξένοι.
 Σὲ βάθος ἔχει προχωρήσει πιά ἡ σκουριά.
 Παππούς, γιὰγιά «νόστιμον ἡμᾶρ» θ' ἀξιωθοῦμε:

Ὅμως γιὰ τὰ παιδιά καὶ γιὰ τ' ἀγγόνια
 ἀγώνας ἀσυμβίβαστος, ἐλπίδα κι ὄνειρο.
 Τρίσβαθη εὐχὴ στὸν Οὐρανό· Θεέ μου,
 νὰ φέξει πάλι ἡ λευτεριά στὴ Μύτη τ' Ἄι-Ἀντρέα.

I.A. ΝΙΚΟΛΑΪΔΗΣ

Η ΠΟΛΗ

Σαν άγνωστη
αγνώριστη
μας φαίνεται
αυτή η πόλη,
που ήταν κάποτε
η δική μας πόλη.

Πώς μας κατάντησε
δυο άγνωστους,
δυο ξένους
μεταξύ μας;

Πώς την καταντήσαμε εμείς,
να περιφέρεται
ξυπόλυτη, αχτένιστη...

Να πορεύεται μόνη,
ν' απομακρύνεται
χωρίς να μας ρωτά.

Μήπως τη ρωτάμε εμείς;
Για την ακρίβεια
αποφασίζουμε εμείς για κείνη
την εκχωρούμε,
τη μοιράζουμε
σε φίλους και εχθρούς

Κουρσάροι και ληστές
Εμείς

Κι' ύστερα...
ψάχνουμε δήθεν
άλλους
για κουρσάρους και ληστές!

ΕΛΛΑΔΑ ΣΟΦΟΚΛΕΟΥΣ

Ο ΚΟΥΦΟΣ ΚΑΙ Ο ΤΥΦΛΟΣ

Ποιήματα από τη συλλογή της Michèle Hizette
«Οι φωτιές του Άη-Γιάννη» (Les Feux de la Saint-Jean)

Στης θάλασσας μέσα την ποδιά
ορθώνεται του κουφού και του τυφλού η σκιά
σαν μεθυσμένη.

Απ' τη φιλία των άλλων στερημένοι
την ομορφιά των χωρών ζωγράφισαν
απρόσωπη.

Τοπία από φωτιά
όπου τα πλεούμενα χορεύουν
μες στον αφρό ενός μέθυσου ψαριού.

Η γη τα έθιμά της διατηρεί
στη φωτεινή ματιά.
Ο καιρός ευωδιάζει από γιορτές
για τις σάρκινες υπάρξεις.

Η θάλασσα ζει
κάτω απ' το μπλε τοπίο
χωρίς κύματα
απολαμβάνει το νερό.

Κι αυτοί αγκαλιάζονται
ερωτοτροπώντας με γυμνό το βλέμμα
Ο άνεμος αγγίζει το δέρμα τους
αθόρυβα.

Το άφρισμα του χρόνου
με λέξεις που δε φωνάζουν πια
γίνεται ερημιά
μη έχοντας μήτε τον καιρό
ν' ακούσει ή να δει.

Με χίλιους τρόπους
η ιστορία διηγείται σκεπτική
για του νερού τις χώρες.

Κι όταν στο νήμα του χρόνου
η νεανική κόμη γερασμένη
αφανιστεί – πνιγμένα τρυγώνια
μ' ατσάλινη κλωστή
το δρόμο θα πάρω
όπου τα πουλιά ανάρια θα πετούν.

Θα κρύβεται το φως, το αυλάκι του θα υπερβαίνει τα βουνά
άλλες εικόνες να φωτίζει.

Μ' ένα σώμα θα διηγείται
η μετανάστευση σμηγών,
στων ανθρώπων τη γη θαμμένη.

Το γέρικο δέντρο
είχε πιει τον ουρανό
πιότερο φως από ήλιο
πιότερη σάρκα από φλοιό
Ήθελε να συνεχίσει να μεγαλώνει,
ν' ανοίγει, να πυκνώνει
μ' αυτό το προσωπίο
που το ανάγκαζε ολάνθιστο να ζει·
Το άρωμα της νιότης του σιγούσε
προσέχοντας ν' ανοίγει την καρδιά του
στον εύθραστο αγέρα.
Άλλοτε πια γέμιζε με ρόδα
σαν τ' άλλα δέντρα μεγάλωναν ακόμα
Λόγια γλυκά της χορωδίας
ψαλμωδίες θανάτου της ζωής
του χρόνου ένας γέρικος τριγμός
σ' ένα πανέρι στιβαγμένος.

Μια μέρα το πουλί θα πετάξει εκεί
τα δευτερόλεπτα μετροφυλλώντας

Είναι ένα ταξίδι ως την άκρη του κόσμου
σαν σπρώχνεις ένα χειράμαξο
ή μέσα σε μια μεγάλη άμαξα ονειρεύεσαι.
Συζευγμένος τους ελιγμούς της γης
αντί για παπαρούνες.
Σκάβοντας μέσα απ' το δρόμο
σε καταιγίδες παράδοξης τρελής.

Είναι μακρύ το ταξίδι αυτό,
οι άνθρωποι πεθαίνουν ξαναζώντας
μέσα σε άνθη χρυσαλλίδων.
Μερικοί πορεύονται ως την άκρη του δρόμου
διαπερνούν τα σύνορα.

Κι έτσι η καρδιά
βγαίνει απ' την ανεμελιά της
και πλούσια σημάδια προσφέρει.
Ένα ταξίδι μελέτης,
απλό αλλ' ωραίο,
όπου τα χρόνια φαντάζουν
μέσα στα λόγια.

Μήνες σπρώχνοντας τον άνεμο
στις μισάνοικτες γρίλιες.
Μια παραλία γυμνή·
η βλάστηση ενός ταξιδιώτη
στο μέσο ενός σιτοβολώνα.

Μετάφραση
ΧΡΥΣΟΘΕΜΙΣ ΧΑΤΖΗΠΑΝΑΓΗ

ΘΑ ΕΙΝΑΙ ΟΛΟΙ ΕΚΕΙ...

Θά εἶναι ὄλοι ἐκεῖ
στό μεγάλο τῆς χαρᾶς γιορτάσι.
Ἡ Αφροδίτη θ' ἀναδυθεῖ ξανά
στήν Πέτρα τοῦ Ρωμοῦ.
Στήν ἀγκαλιά τοῦ ἔφηβου Ἄδωνη.
Κι ὁ Κίμων θά ὀδηγεῖ καί πάλι
τριήρεις καί πολέμαρχους.
Ἄ Νικηφόρος Φωκᾶς
τοὺς ἀπελάτες τοῦ θ' ἀποβιβάζει
ἀπό τὰ κοῖλα καί τοὺς δρόμους.
Θά εἶναι ὄλοι ἐκεῖ· τὰ θύματα
τῆς ξενικῆς σκλαβιάς,
τῆς Ε.Ο.Κ.Α. οἱ ἥρωες,
ὁ Διγενῆς καί ὁ Παλληκαρίδης
οἱ τόσοι ἀπαγχοτισμένοι
οἱ ἀγνοοῦμενοί μας
καί τῆς Μακεδονίτισσας
οἱ Ἑλληνας λεβέντες.
Θά εἶναι ὄλοι ἐκεῖ
ὅταν σημάνει τὸ γλυκὸ
τῆς Ἐνωσης τραγούδι.

ΝΙΚΗ ΜΙΧΑΗΛ ΚΑΤΣΙΚΑΔΗ

ΠΟΙΗΣΗ ΑΦΙΕΡΩΜΕΝΗ ΣΤΟΝ ΚΥΠΡΟ ΧΡΥΣΑΝΘΗ

ΠΟΛΛΑ ΜΑΣ ΕΔΩΣΕΣ

*Τα έδωσες όλα
για να φωτίσεις τα σκοτάδια μας.*

*Οι σίχτοι σου
ομόρφηναν τις καρδιές
πολλών ανθρώπων*

*Με τον Θεό
μιλούσατε την ίδια γλώσσα*

ΔΕΝ ΤΟ ΦΑΝΤΑΣΤΗΚΕΣ ΑΥΤΟ

*Ποτέ δεν το φαντάστηκες
πως ακόμα και εκεί
οι άνθρωποι
θα διάβαζαν την ποίησή σου!*

*Και ο Θεός
κρατούσε παραμάσχαλα
τα «Άπαντά» σου
με αυτό τον τρόπο
σε υποδέχτηκε.*

*Σου έσφιξε το χέρι ο Θεός
στο ξωπόρτι της Εδέμ.*

ΕΝΑ ΕΥΧΑΡΙΣΤΩ

*Δεν ξέρω άλλο βραβείο
να με κάνει να χαρώ περισσότερο
από εκείνο, που εσύ καλόκαρδα μου πρόσφερες,
όταν δημοσίευσες ένα ποίημά μου
πρωτοσέλιδο στην «Πνευματική Κύπρο».*

ΜΙΑ ΣΥΜΒΟΥΛΗ ΑΠΟ ΤΟΝ
ΚΥΠΡΟ ΧΡΥΣΑΝΘΗ ΠΡΟΣ ΕΜΕΝΑ

*Να ταξινομείς τα έργα σου
από τώρα που είσαι νέος
μην πάθεις σαν εμένα
που τώρα βασανίζομαι
να τα βάλω σε τάξη.
Τέτοια βάσανα
μακάρι και γω να τάχω
στα γεράματά μου να βρεθώ
με τέτοιο θησαυρό
έτσι σου είπα, δάσκαλε,
και τόβρες αυτό πολύ καλό!*

ΤΑΣΟΣ ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ

ΠΛΗΓΩΜΕΝΟ ΒΟΥΝΟ

*Χρόνια τώρα κουβαλά βάρος ασήκωτο στους ώμους του
το στεναγμό των προγόνων του
μα και το αίμα παιδικών του φίλων.
Θα μπορούσε, βέβαια, να τ' απωθήσει χάμω
και να καταφύγει στον κόρφο του κοριτσιού.
Θα μπορούσε πάλι
ν' αποδράσει σε τόπους εξωτικούς
φορώντας πλατύγυρα καπέλλα
ή να ζωγραφίζει ανταπάτες.
Θα μπορούσαν, ενδεχομένως, να γίνουν όλ' αυτά,
αν δεν υπήρχε αυτό το βουνό
που το λένε Πενταδάκτυλο,
να το αντικρύζει καθημερινά
έτσι που στέκεται γυμνό
και σημαδεμένο αντίκρου του.
Πώς να ξεφύγεις από ένα πληγωμένο βουνό!*

ΧΡΗΣΤΟΣ ΕΥΘΥΜΙΟΥ

YVES BONNEFOY

Γεννήθηκε το 1923 στην TOURS της Γαλλίας. Μελέτησε Φιλοσοφία, Ιστορία της Τέχνης και Μαθηματικά. Ποιητής και φιλόσοφος εμπνευσμένος από το Σουρρεαλισμό. Έγραψε δοκίμια και μετάφρασε Σαίξπηρ.

Εξέδωσε τις ποιητικές συλλογές: DU MOUVEMENT ET DE L' IMMOBILITÉ DU DOUVÉ", "HIER RÉGNANT DESERT", "PIERRE ÉCRITE", "A SECONDE SIMPLICITÉ". Η ποίησή του είναι συνήθως δύσκολη αλλά τα ποιήματά του είναι από τα καλύτερα που έχουν γραφεί στη Γαλλία από τον Πόλεμο.

HIC EST LOCUS PATRIAE

*Ο ουρανός επάνω εσχίστη ο χαμηλός πολύ για σένα,
Τα δέντρα πλημμυρίσανε εκεί στο χώρο του αίματός σου
Έτσι άλλοι στρατοί και στρατιές έχουν έρθ' ω Κασσάνδρα,
Και τίποτε δεν μπόρεσε στους ασπασμούς των να επιζήσει.*

*Ένα αγγείο στόλιζε το κατώφλι. Ακουμπισμένος
Στο μνημείο του, εκείνος που ήρθε πίσω χαμογελούσε.
Κι έτσι έγερνε η μέρα στον τόπο που λεγόταν «ΤΩΝ ΔΕΝΤΡΩΝ»
Η μέρα ήταν για ομιλία κι έγινε νύχτα ανέμου.*

ΑΛΗΘΙΝΟ ΟΝΟΜΑ

*Έρημο θα ονομάσω τον πύργο που είσουν,
Νύχτα αυτή τη φωνή, απουσία το πρόσωπό σου
Κι όταν στη γη την άγωνα μέσα θά 'χεις πέσει
Χάος θα ονομάσω την αστραπή που σ' έχει φέρει.*

*Ο θάνατος είν' ένας τόπος που αγαπούσες. Έρχομαι
Αλλά για πάντα μέσ' απ' τους σκιερούς σου δρόμους.
Καταστρέφω τον πόθο σου τη μορφή και τη μνήμη σου
Είμαι εχθρός σου αλλά για τούτο δε λυπάμαι.*

*Πόλεμο θα σε ονομάσω και πάνω σου θα πάρω
Τις ελευθερίες του πολέμου και στα χέρια
Το σκοτεινό σου πρόσωπο χαραγμένο στην καρδιά μου,
Τη χώρα ετούτη που τη θύελλα φωτίζει.*

ΕΤΣΙ ΘΑ ΒΑΔΙΖΟΥΜΕ...

Έτσι πάνω στα ερείπια θα βαδίζουμε
 Ενός απέραντου ουρανού, το τοπίο μακρυνά
 Σαν μια μοίρα μέσα σε φως λαμπρό θα εκπληρωθεί.

Η πιο όμορφη χώρα που χρόνια αναζητάμε
 Μπροστά μας θε ν' απλώσει γη από σαλαμάντρες.
 Κοίταξε, θα πεις, αυτή την πέτρα: Του θανάτου
 Την παρουσία φέρνει μαζί της. Κι είν' εκείνη
 Η μυστική λάμπα που κάτω απ' το νεύμα μας
 Συνέχεια καίει: έτσι βαδίζουμε με φως.

ΤΟ ΦΑΡΑΓΓΙ

Ήταν μονάχα η λάμπα που σιγόκαιγε,
 Που έγερνε τη γκριζα φλόγα της σε μας,
 Που τρεμούλιαζε ανάμεσα στα δέντρα
 Σαν ένα πληγωμένο ετοιμοθάνατο πουλί
 – Το λάδι να κυλά στα λιμάνια της σταχτωμένης θάλασσας

Θα την κοκκινίσει άραγε μια τελευταία μέρα,
 Το μισθωμένο πλοίο μέσα στον ποταμών την αγωνία
 Θα μπει στο τέλος μέσα στο χώρο της μέρας;
 Εδώ η πέτρα είναι μόνη και με ψυχή απέραντη και γκριζα,
 Κι εσύ περπάτησες χωρίς νά 'ρθει η μέρα.

Μετάφραση
 ΜΙΜΗΣ Κ. ΙΑΚΩΒΙΔΗΣ

ΔΙΗΓΗΜΑ

ΤΟ ΑΙΓΟΚΛΗΜΑ

Ἡ μητέρα μου – ἄδικα πάντα ψάχνω στοῦ μυαλό μου νὰ βρῶ ἂν ποτέ μὲ ἐμάλωσε, ἐναντιώθηκε σὲ παράκλησή μου – μοῦ τὸ εἶχε ὑποσχεθεῖ. Στὸ περιβόλι πίσω ἀπὸ τὸ σπίτι μας, τὴ μάνδρα του πρὸς τὸ δημόσιο δρόμο, τὴν εἶχε σκεπάσει ὀλόκληρη πολὺ αἰγόκλημα, ὄλο αἰγόκλημα, οἱ κλώνοι του καὶ τὰ λουλούδια του ἔφταναν χάμω στοῦ δρόμο, χαρὰ Θεοῦ, τὰ κλαδιὰ καὶ τ' ἄνθη τους μὲ γλυκὰ χρώματα, ἄσπρο καὶ κίτρινο, καὶ μυρουδιά διάχυτη, γλυκεῖα, ἔφθανε μακριά.

Στὸ σχολεῖο μου, τελευταία τάξη Δημοτικοῦ, ἔβλεπα τώρα τὴν ἄνοιξη τὰ παιδιὰ νὰ φέρνουν συχνὰ καὶ νὰ παραδίνουν λίγο πρὶν ἀπὸ τὸ μάθημα, λουλούδια, ὀλόκληρες ἀνθοδέσμες. Ἡ δασκάλα δὲν τις ἀρνιόταν, τις ἔβαζε εὐθὺς σ' ἓνα ἀνθογυάλι, ἔρριχνε νερὸ καὶ ἐτοποθετοῦσε τὰ λουλούδια ἀπάνω στὴν ἔδρα καὶ ἐκεῖ ἔμεναν ὄλο τὸ πρωῖ σ' ὄλα τὰ μαθήματα μέχρι ποὺ σχολούσαμε. Κοιτούσαμε συνέχεια τὴν ἔδρα καὶ ἐπροσέχαμε ὅπως δὴποτε καὶ τὴν ἀνθοδέσμη, καρφωνόταν στὴν ὄρασή μας καὶ τὴ σκέψη μας.

Κι ἐγὼ εἶχα πεισματώσει, νὰ ἔχω τόσο αἰγόκλημα στοῦ περιβόλι τοῦ σπιτιοῦ μου, νὰ ἔχω τόσο καλὴ μητέρα, πάντα μὲ τὸ μέρος μου, καὶ νὰ μὴ φέρω κι ἐγὼ, μὰ ἔστω φορὰ, λουλούδια πιὸ σποδαῖα μάλιστα, κάτι ξεχωριστό, ὄχι λουλούδια ἀπὸ ἀνθοπωλεῖο, ἀπὸ μαγαζί, ἀλλὰ ἀπὸ κῆπο. Καὶ ἦταν Μάϊος μῆνας καὶ σὲ λίγο τὰ σχολεῖα θὰ ἔσταματοῦσαν.

Ἡ μητέρα εἶχε ὑποσχεθεῖ καὶ τὸ θυμόταν, ἀλλὰ πῶς ν' ἀφήσει τόσες δουλειὲς τοῦ σπιτιοῦ καὶ τῶν παιδιῶν της, κάθε πρωῖ μάλιστα τὸ περισσότερο. Ἐπρεπε νὰ κατεβεῖ στοῦ περιβόλι, νὰ πάρει τὴ σκάλα, νὰ φθάσει τὴν κορυφὴ τῆς μάνδρας, νὰ κάνει μιὰν ἐπιλογή, νὰ βρεῖ τοὺς κλώνους μὲ τὰ περισσότερο ἄνθη καὶ τὰ περισσότερο καταπράσινα φύλλα ποὺ ἔδειχναν πρῶτα τὴ φρεσκάδα τους. Καὶ ἡμέρα μὲ τὴν ἡμέρα ἦταν πολλὰ τὰ πρωῖνὰ ποὺ ἐπήγαινα στοῦ σχολεῖο μὲ τὴ σάκκα μόνο, μὲ τὰ βιβλία καὶ τὰ τετράδια, χωρὶς τὸ αἰγόκλημα ποὺ ἐλογάριαζα νὰ παρουσιάσω καὶ νὰ δείξω τὴ δύναμή μου. Τὸ εἶχα εἰπεῖ μάλιστα σὲ φίλους καὶ στοῦ θρανίου γύρω, τὸ εἶχαν ἀκούσει καὶ ἐπερίμεναν ἀπὸ ἐμένα κάτι σὰν ἔκπληξη. Καὶ μὲ εἶχε πιάσει μιὰ ἀπόγνωση. Ξαναμιλοῦσα στὴ μητέρα, σιωποῦσε, φαίνεται πῶς δὲν τὸ ἔβλεπε βιαστικό. Τὸ αἰγόκλημα ἀκόμη ἀνθοφοροῦσε.

Ἐτσι ὥσπου ἓνα ἀπομεσημέρο, ἀμέσως μετὰ τὴ διάλυση τοῦ τραπεζιοῦ μὲ τὸ φαγητό, εἶδα τὴ μητέρα, χωρὶς νὰ εἰπεῖ σὲ κανέναν τίποτα, νὰ κατεβαίνει στοῦ περιβόλι καὶ νὰ κόβει ἄφθονα τὸ αἰγόκλημα, κλώνους μεγάλους καὶ ἄνθη πολλὰ. Ἐτρεξα νὰ τῆς παρασταθῶ, οὔτε καὶ αὐτὴ τὴ φορὰ μοῦ ἐμίλησε. Δὲ μοῦ ἐζήτησε καμμιά βοήθεια, καμμιά σύμπραξη. Τὴν ἔβλεπα πῶς ἦταν ἀφοσιωμένη στοῦ ἔργο της μὲ πολλὴ κατῆφεια, ἴσως αὐτὸ νὰ ἦταν καὶ πόνος.

Μοῦ εἶχαν εἰπεῖ πῶς τὰ λουλούδια τὰ κόβουν πρωῖ μὲ τὴ δροσιά, τὸ ἀπόγευμα καίει παντοῦ ὁ ἥλιος. Καὶ τὰ λουλούδια τὰ παιδιὰ τὰ ἔφερναν πρωῖ στὴ δασκάλα, τώρα ἐγὼ ἔπρεπε νὰ πρωτοτυπῆσω, νὰ τὰ πάω καὶ νὰ τὰ προσφέρω τὸ ἀπόγευμα. Σκέφθηκα πῶς πάλι θὰ ἦταν μιὰ ἰδιαιτερότητα. Θὰ ἐπήγαινα, τέλος πάντων, τὰ λουλούδια, τὸ αἰγόκλημα μὲ τὰ ἄσπρα καὶ κίτρινα ἄνθη.

Ἀπὸ τίς σκέψεις αὐτὲς καὶ ὄσες ἄλλες τοῦ γιουῦ της τον ἀπομάκρυνε ἡ μητέρα, ὅταν κατέβηκε ἀπὸ τὴ σκάλα μὲ τὰ μαζεμένα λουλούδια. Τοῦ ἐγνώρισε πὼς τὰ λουλούδια, τὰ τόσα πολλὰ, θὰ πᾶνε ἀλλοῦ, δὲν πρέπει νὰ ρωτήσῃ ποῦ. Ὁ γιὸς της δὲν ἦταν πιά μικρὸ παιδί γιὰ νὰ βάλῃ τὰ κλάμματα, ἀλλὰ καὶ πάλι ἠσύχασε μὲ τὸ νὰ βλέπει νὰ ξεχωρίζει καὶ μερικά, ἀρκετοὺς ἀλλὰ ὄχι καὶ πολλοὺς ὅσο ἡ ἄλλη μερίδα κλώνους καὶ ἄνθη ποὺ θὰ μποροῦσαν, αὐτὴ τὴν ὥρα μάλιστα, νὰ γίνῃ ἡ ἀνθοδέσμη γιὰ τὴ δασκάλα, νὰ τὰ πάρῃ γιὰ τὸ ἀπογευματινὸ σχολεῖο. Ἡ μητέρα κατόπιν ἔφυγε, σιωπηλὴ πάντα, ὑποσχέθηκε ὅμως πὼς θὰ γυρίσῃ νὰ τὸν βοηθήσῃ ν' ἀποτελειώσῃ τὸ δέσμιο τῆς ἀνθοδέσμης καὶ τὴν παρουσιάσῃ της.

Ὁ γιὸς της συμβιάστηκε σὲ ὅλα, μπῆκε κι αὐτὸς στὸ σπίτι, ἔφθασε στὸ δημόσιο δρόμο. Ἦταν ἔρημος, καμμιὰ κίνηση. Μόνο λίγο πέρα ἀπὸ τὸ σπίτι τους, σ' ἓνα πτωχὸ ἰσόγειο διαμέρισμα, ἦταν ἀνοικτὴ ἡ εἴσοδος, κλειστὰ τὰ παράθυρα, ἦταν ἐκεῖ κάποιοι ἄνθρωποι, ὄχι πολλοί. Ἡ οἰκογένεια μόλις πρὶν λίγες ἡμέρες εἶχεν ἐνοικιάσει τὸ ἰσόγειο ἐκεῖνο, δὲν ἤξερα ἂν ἔχει διαίρεση, ἂν ἔχουν ἔπιπλα. Ἦταν μιὰ μητέρα μὲ μιὰ θυγατέρα, ἡ θυγατέρα θὰ ἦταν ὡς εἴκοσι χρονῶν. Κι οἱ δυὸ ἐδούλευαν, δὲν ἔβλεπες ἡμέρα. Ἡ θυγατέρα ἀρρώστησε αἰφνίδια, οἱ γιατροὶ δὲν ἐπρόφθασαν νὰ βοηθήσουν, πέθανε ἡ δύσμοιρη καὶ τὴν ἐκήδευαν αὐτὸ τὸ ἀπόγευμα.

Πολύ λίγους ἐνδιαφέρθηκαν νὰ παρασταθοῦν στὸν πόνο τῆς δυστυχημένης μητέρας. Δὲν τὴν ἤξεραν οὔτε οἱ γειτόνισσες, λίγες ἐπῆγαν νὰ τὴ δοῦν κι αὐτὲς δὲν εἶχαν τί νὰ ποῦν. Μιὰ σιωπὴ κρατοῦσε σ' ἐκεῖνο τὸ διαμέρισμα, δὲν ὑπῆρχαν οὔτε καρέκλες νὰ καθίσουν. Ὅλοι ἐπεριέμεναν νάρθει ὁ παπᾶς, ἡ νεκροφόρα καὶ θὰ ἔφευγεν ἡ πτωχὴ πομπή. Οὔτε ἓνα λουλούδι στὴν ἄτυχη κόρη, οὔτε ἓνα στολίδι. Γύρω της ὅλοι ξένοι, ἐκτὸς ἀπὸ τὴ μητέρα, ὄλωσδιόλου κανεῖς. Δὲν τῆς ἔβαλαν οὔτε τὸ νυφικὸ στεφάνι ποὺ βάζουν στὶς ἄγαμες νεκρὲς κοπέλλες. Ἔφθασε μόνο τὸ αἰγόκλημα τῆς μητέρας, τοῦ σπιτιοῦ του μὲ τὰ πολλὰ λευκὰ καὶ κίτρινα λουλούδια καὶ τὴν ἀπλωτὴ εὐωδία. Στὴ λίγη τῆς ζωῆ ἡ κόρη κοίταξε μὲ ὄλες τῆς τίς δυνάμεις ν' ἀγκιστρωθεῖ στὴ ζωῆ, ν' ἀνεβῆ τὴ μάνδρα τῆς ζωῆς, ὅπως τὸ αἰγόκλημα καὶ νὰ δώσῃ τὰ λουλούδια της. Δὲν ἐπρόφθασε. Ξένη, σὲ ξενιτιά, ἄγνωστη στὴν πολιτεία ποὺ βρέθηκε, γύρευε ἀπὸ ποῖα ἑλλελα τῆς οἰκογενείας της, τοῦ ριζικοῦ της ἦρθε νὰ καταλήξῃ ἐδῶ ποὺ ἐχάθηκαν οἱ ἐλπίδες της καὶ οἱ ἐλπίδες τῆς δύσμοιρης μητέρας ποὺ τώρα δὲν μποροῦσε οὔτε ν' ἀρθρώσῃ τὸ μοιρολόϊ της.

Ἡ δασκάλα – περιέργο – ποὺ ποτὲ δὲν εἶχε μιλήσει γιὰ τὰ λουλούδια ποὺ τῆς ἔφερναν, ἐκεῖνο τὸ ἀπόγευμα βρῆκε τὴν εὐκαιρία νὰ μιλήσῃ γι' αὐτά. Εἶπε πὼς δὲν ἦταν πολὺς καιρὸς ποὺ δὲν ὑπῆρχαν κἂν αὐτὰ τὰ εἰδικὰ καταστήματα, τὰ ἀνθοπωλεῖα ποὺ σήμερα βροῖσκεις κάθε εἶδος λουλούδια. Κάθε σπίτι εἶχε τὸν κήπο του. Οἱ ἄνθρωποι ἀπὸ αὐτὸν ἔπαιρναν καὶ ἔστελναν λουλούδια σ' ἄλλους, ἐστόλιζαν κάθε χῶρο ποὺ θὰ ἐμαζεύονταν ἄνθρωποι, καλεσμένοι, ἐπισκέπτες. Κάθε χῶρος, ἀνοικτὸς ἢ κλειστὸς, σὲ σπίτι, σὲ μαγαζί, στὴν ἀγορὰ, ζωντανεῖ μὲ λίγα ἔστω ἄνθη, τοποθετημένα μπροστὰ σ' αὐτό, μπροστὰ στοὺς ἀνθρώπους, ἐπάνω σ' ἓνα τραπέζι, μιὰ ἔδρα, ἓνα βῆμα.

Τὰ κομμένα λουλούδια, τόνισε, εἶναι οἱ πιὸ ὁμορφοὶ νεκροί. Δέστε, δὲν καμαρώνουν, ἐμεῖς καμαρώνουμε γι' αὐτά. Γιὰ τὴν ὁμορφιά τους. Εἶναι γιατί τὰ ἔκοψαν, ἐθυσιάσθηκαν τὰ λουλούδια. Πάντα ὅ,τι εἶναι ὁμορφο θυσιάζεται πρῶτο, ἡ ὁμορφιά, ἡ νιότη, ἡ δροσιά. Ὅταν θαυμάζετε τὴν ὁμορφιά, νὰ θυμάστε καὶ τὴν θυσία της.

ΜΕΛΕΤΕΣ

ΤΟ ΡΟΔΟ ΣΥΜΒΟΛΟ ΣΥΜΜΕΤΡΙΑΣ

Το τριαντάφυλλο ήταν στις διάφορες εποχές σύμβολο για διάφορες ιδιότητες. Συμβόλιζε για παράδειγμα την παραγωγική ικανότητα της φύσης. Για μερικούς είναι σύμβολο της έχεμύθειας. Οί αρχαίοι, με τη φράση «υπό το ρόδο», έννοούσαν τη μυστικότητα. Στόν χριστιανισμό τὸ ρόδο συμβολίζει τὴν ἀθανασία. Στόν ὀρφισμό ὁμοίως τὸ ρόδο συμβόλιζε τὴ συμμετρία καὶ ἀναλογία, πού ἀπὸ αὐτὲς ξεπήδησαν οἱ μεγάλες ιδέες.

Εἶν' ἀλήθεια πὼς ὁ ὀρφισμὸς συνδέεται μὲ τὴ λύρα, τὴν ποίηση καὶ τὸ τραγούδι. Καὶ προερχόταν ἀπὸ τὶς συντεχνίες τῶν ποιητῶν, τῶν μουσικῶν, τῶν τραγουδιστῶν καὶ τῶν χορευτῶν. Δηλαδή εἶχε τὴν ἀρχὴ του στὴν τέχνη.

Ὁ ἄγγελος Σικελιανός, ὁ ποιητὴς τῶν μεγάλων δραμάτων, μελέτησε τὰ ἀρχαῖα μυστήρια, ὡς τὶς σημερινὲς θεοσοφικὲς σχολὲς τῆς Ἀνατολῆς. Ἐνα ἀπὸ τὰ ἔργα τοῦ θεόπνευστου αὐτοῦ ποιητῆ εἶναι καὶ ὁ «Διθύραμβος τοῦ Ρόδου», ἕνα ἔργο πού βασίζεται πάνω στις ὀρφικὲς ἀντιλήψεις. Κατὰ τὸν Σικελιανό, ὁ ὀρφισμὸς εἶχε τὰ ἑξῆς τρία σύμβολα: τὸ Στάχυ, τὸ Κλήμα καὶ τὸ Ρόδο. Τὸ στάχυ, σύμφωνα μὲ τὸ ποίημα, συμβολίζει τὴν προσπάθεια γιὰ ἐπιβίωση, γιατί μὲ τὸ ἀλέτρι, πού μᾶς ἄφησαν οἱ πρόγονοι, θὰ ὀργώσουμε, θὰ σπείρουμε τὸ σιτάρι καὶ θὰ καρπωθοῦμε τὸν καρπὸ, πού θὰ συντηρήσει τὴν φτωχολογιά... Τὸ κλήμα εἶναι τὸ σύμβολο τοῦ Διόνυσου καὶ τῆς Μέθης, πού μὲ τὸ ἄγιο κρασί ἀνεβάζει τὸ νοῦ καὶ τὶς αἰσθήσεις πρὸς ψηλά. Ἀλλὰ τὸ Ρόδο, τὸ ἑκατόφυλλο, πραγματικὰ μᾶς μπάζει στὴ ζωὴ. Αὐτὸ τὸ Ρόδο κινᾷ τοὺς λαοὺς πρὸς τὴν κορφή καὶ τοὺς σμίγει σ' ἕνα, τὴν ψυχὴ καὶ τὸ σῶμα, τὴν ἐχθρότητα καὶ τὴν ἀγάπη, τὴ ζωὴ καὶ τὸν θάνατον ἀκόμα.

Αὐτὸ τὸ Ρόδο πρωτοφυτεύτηκε στὴν Ἑλλάδα. Καὶ πρώτη ἐπιτυχία του ἦταν στοὺς Δελφοὺς οἱ Ἀμφικτυονίες. Ἀπ' αὐτὸ τὸ Ρόδο, μὲ τὴ συμμετρικὴ διάταξη τῶν πετάλων του, ξεπήδησαν ὁ Νόμος, πού εἶναι ὁ στύλος τοῦ Λόγου, τῆς Διανοίας δηλαδή, ὁ Ρυθμὸς καὶ τὸ Μέτρο.

Μὲ ἄλλα λόγια τὸ στάχυ εἶναι ἡ καθημερινὴ ἀνάγκη. Τὸ κλήμα ἡ ζωϊκὴ χαρὰ, τὸ φεγγιὸ δηλ., ἀπὸ τὴν ἔγνοια τῆς βιοπάλης. Τὸ Ρόδο τὸ ἑκατόφυλλο, ὕψωσε τὸν ἄνθρωπο πάνω ἀπὸ τὰ καθημερινὰ καὶ τὰ βιοτικά. Δημιούργησε στὸ νοῦ μας τὸν Νόμο τῆς Ἀναλογίας, ἀπὸ τὴν ὁποία ξεκίνησαν τὰ ιδεώδη, π.χ. οἱ πνευματικὲς ὁμάδες, τὰ ἀνθρώπινα δικαιώματα, ἡ ἐλευθερία, ἡ ἔννοια τῆς παγκοσμιότητας. Μὲ βάση τὴν ἀναλογία ἐφευρέθηκαν οἱ τέχνες, πού δίνουν ἀνάταση στὸ ἀνθρώπινο μυαλό. Εἶναι τὸ Ρόδο κατὰ τὸν Σικελιανό τὸ σύμβολο τῆς παγκόσμιας ἔφεσης γιὰ μιὰν ἄρτια ζωὴ, γιὰ μιὰν ἄρτια γνώση καὶ γιὰ μιὰν ἄρτια τέχνη. Μὲ τὸ ρόδο πιά συμπληρώθηκε ἡ ὑψηλὴ τριαδικὴ ἐνότητα, πού εἶναι ζωὴ, χαρὰ καὶ διάνοια. Καὶ ὁ ἄνθρωπος εἶναι καὶ πρέπει νὰ βιοτικὴ μέρμυρα, ξεκουραστικὴ χαρὰ καὶ πνευματικὴ ἀνάταση.

Αὐτὴ ἡ πνευματικὴ ἀνάταση κατορθώνεται μὲ τὴν τέχνη καὶ τὴν ἐπιστήμη. Μὲ αὐτὲς ὁ ἄνθρωπος προχωρεῖ πρὸς πέρα ἀπὸ τὸ κλασσικὸ ζωϊκὸ βασίλειο, πρὸς πέρα ἀπὸ τὸν χῶρο τοῦ ἐνστίκτου, καὶ δίνει ἔτσι νόημα στὸν ἐπίγειο βίον.

Μήπως τὸ σύμβολο τοῦ ὀρφικοῦ Ρόδου μὲ τὴν συμμετρίαν κατὰ τὴν διάταξη τῶν πετάλων του, θὰ μπορέσει κάποτε νὰ πείσει τοὺς λαοὺς γιὰ μιὰν ἀνθρώπινη συνύπαρξη, ὥστε ἡ ἀνθρωπότητα νὰ μοιάζει μὲ αὐτὸ τὸ ὠραῖο σχῆμα, τὸ πνευματικὸ σχῆμα τοῦ Ρόδου τοῦ ἑκατόφυλλου; Γιατί νὰ μὴν προσπαθοῦμε πρὸς τὴν κατεύθυνση αὐτή;

Ο ΚΥΠΡΟΣ ΧΡΥΣΑΝΘΗΣ ΚΑΙ Η ΕΠΟΧΗ ΤΟΥ

Ο Κύπρος Χρυσάνθης είναι αναντίλεκτα ο πολυγραφότερος Κύπριος Συγγραφέας, που άφησε έντονη και ανεξίτηλη τη σφραγίδα του στα τελευταία εξήντα χρόνια της πολιτιστικής ζωής της Κύπρου. Ο θάνατός του πριν ένα χρόνο διέκοψε τον χείμαρρο της δημιουργικής του πνοής, που ασταμάτητα συνεχιζόταν ως τις τελευταίες του στιγμές, δεν μπόρεσε όμως να διακόψει και την επίδραση που εξακολουθεί να ασκεί στην εξελικτική πορεία των Κυπριακών Γραμμάτων.

Στη σημερινή σύντομη ομιλία μου για τον Κύπρο Χρυσάνθη, θα μοιραστώ μαζί σας μερικές σκέψεις για *«την εποχή και τον απόηχό της στο έργο του Κύπρου Χρυσάνθη»*. Ευχαριστώ προς τούτο τον φίλο Γιώργο Κιτρομηλίδη για την τιμή να με καλέσει να συμμετάσχω στη σεμνή αυτή «τελετή μνήμης» για τον Κύπρο Χρυσάνθη.

Δεν μπορεί κανείς να ερμηνεύσει ορθά το δημιουργικό έργο, ως σύνολο, ενός συγγραφέα, αν δεν είναι ενήμερος για τις συνθήκες υπό τις οποίες έζησε και αν δεν γνωρίζει βασικά στοιχεία της προσωπικότητάς του. Οι συνθήκες της ζωής ενός συγγραφέα ενεργοποιούν βασικά στοιχεία της προσωπικότητάς του και του παρέχουν τα κίνητρα, την αφόρμηση και, σ' ένα βαθμό, και την κατεύθυνση που θα ακολουθήσει. Γι' αυτό και το τεράστιο συγγραφικό και δημιουργικό έργο του Κύπρου Χρυσάνθη συνδέεται αναπόσπαστα με την εποχή του και την εξωστρεφή, δραστήρια και ερευνητική του προσωπικότητα.

Γεννημένος το 1915 ο Κύπρος Χρυσάνθης μεγάλωσε ως παιδί, ως έφηβος και ως νέος στο συντηρητικό και κλειστό περιβάλλον της τότε κυπριακής κοινωνίας, που ήταν προσηλωμένη στις αυστηρές θρησκευτικές και οικογενειακές αρχές της ελληνορθόδοξης παράδοσης. Έζησε την έντονη αντιπαράθεση της Εκκλησίας της Κύπρου προς την ξένη αποικιοκρατική κυβέρνηση για τη διατήρηση της εθνικής ταυτότητας του κυπριακού λαού και γνώρισε ως μαθητής του Παγκύπριου Γυμνασίου τις προσπάθειες που καταβάλλονταν από την Εκκλησία και τον κυπριακό λαό για την Ένωση της Κύπρου με τη Μητέρα Ελλάδα. Βίωσε το εθνικό ξέσπασμα του 1931 καθώς και τα δικτατορικά μέτρα και τις ανθελληνικές ενέργειες της αποικιοκρατικής Κυβέρνησης που επακολούθησαν.

Ως φοιτητής στην Ιατρική Σχολή του Πανεπιστημίου Αθηνών γνώρισε την πνευματική ζωή στην Ελλάδα, λίγο πριν από τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο, με κυρίαρχη την επίδραση του Κωστή Παλαμά. Ειδικευθείς στη συνέχεια στην παιδιατρική, συνδέθηκε άμεσα με το παιδί και τα προβλήματά του, τα οποία γνώρισε ακόμη βαθύτερα ως σχολίατρος (1943-1985) και ως καθηγητής της Υγιεινής στο Παγκύπριο Γυμνάσιο (1944-1976) και στην Παιδαγωγική Ακαδημία Κύπρου (1961-1976). Στο μεταξύ κέρδισε την εκτίμηση της κοινωνίας, ασκώντας το επάγγελμα του γιατρού και δημιουργώντας μιαν ευτυχισμένη οικογένεια.

Ως σχολίατρος και ως καθηγητής στο Παγκύπριο Γυμνάσιο και αργότερα στην Παιδαγωγική Ακαδημία ο Κύπρος Χρυσάνθης βίωσε τα γεγονότα που συνέβηκαν αμέσως μετά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο στην Κύπρο, τις προσπάθειες της Εκκλησίας και

των Ελληνοκυπρίων για Ένωση, το Δημοψήφισμα του 1950, τον αγώνα της ΕΟΚΑ (1955-1959) για απελευθέρωση του κυπριακού λαού, την ανεξαρτησία της Κύπρου και τα γεγονότα που ακολούθησαν με την τουρκική ανταρσία το 1963, το πραξικόπημα και την τουρκική εισβολή το 1974.

Στο Παγκύπριο Γυμνάσιο ως νεαρός καθηγητής ο Κύπρος Χρυσάνθης ήρθε σε άμεση επαφή και συνεργάστηκε με τους τότε πρωτεργάτες της πνευματικής κίνησης και ζωής στην Κύπρο, τον Κωνσταντίνο Σπυριδάκι, τον Θεόκλητο Σοφοκλέους, τον Κώστα Προυσή, τον Νίκο Κρανιδιώτη και άλλους, που με την Εταιρεία Κυπριακών Σπουδών, τον Ελληνικό Πνευματικό Όμιλο Κύπρου και το περιοδικό «Κυπριακά Γράμματα» ποδηγετούσαν την εξέλιξη της Κυπριακής πνευματικής ζωής. Ο Κύπρος Χρυσάνθης, φύση αυθόρμητη, δραστήρια και δημιουργική, που από τα δεκαεφτά του χρόνια άρχισε να δημοσιεύει ποιήματα και λογοτεχνικά του κείμενα, αξιοποίησε όλες τις ευκαιρίες που του είχαν δοθεί από τη συμμετοχή του στην πνευματική κίνηση της εποχής του και συνέβαλε ουσιαστικά στην περαιτέρω ανάπτυξή της.

Με τη διακοπή της έκδοσης των Κυπριακών Γραμμάτων ο Κύπρος Χρυσάνθης ανέλαβε την πρωτοβουλία και εξέδωσε το 1960 νέο λογοτεχνικό περιοδικό, την «Πνευματική Κύπρο», που έγινε το επίκεντρο της λογοτεχνικής κίνησης στην Κύπρο και μια συνδετική γέφυρα ανάμεσα στους ανθρώπους των Γραμμάτων στην Κύπρο και την Ελλάδα. Παράλληλα ανέλαβε την προεδρία της Εταιρείας Κυπριακών Σπουδών και του Ελληνικού Πνευματικού Ομίλου Κύπρου και βοήθησε ή πρωτοστάτησε στην ίδρυση πολλών άλλων πνευματικών Σωματείων, όπως της Εθνικής Εταιρείας Ελλήνων Λογοτεχνών Κύπρου, της Εταιρείας Θεατρικών Συγγραφέων Κύπρου κ.ά.

Με τον καιρό ο Κύπρος Χρυσάνθης κατέστη η δεσπόζουσα φυσιογνωμία στα Κυπριακά Γράμματα. Το συγγραφικό του έργο κάλυψε όλα τα είδη του λογοτεχνικού λόγου, ποίηση, πεζογραφία, θέατρο, παιδική λογοτεχνία, κριτική, και ελεγκτάθηκε δημιουργικό και σε άλλους τομείς των Γραμμάτων, τη λαογραφία, τη δημοσιογραφία και την επιστημονική μελέτη. Παράλληλα διαδραμάτισε πρωτεύοντα ρόλο στην ανάπτυξη της πνευματικής ζωής και κίνησης στην Κύπρο. Υπήρξε ο εκδότης πολλών επιστημονικών και λογοτεχνικών βιβλίων, επετηρίδων και περιοδικών, οργάνωσε δεκάδες πνευματικών εκδηλώσεων και συζητήσεων και δημιούργησε γύρω του ένα κύκλο από νέους ανθρώπους των Γραμμάτων και της Τέχνης, οι οποίοι και εξακολουθούν να συνεχίζουν το πνευματικό του έργο.

Όλα τα γεγονότα που βίωσε στη ζωή του και οι εμπειρίες που απέκτησε απ' αυτά έχουν αφήσει τον απόηχό τους στο δημιουργικό του έργο και ερμηνεύουν, ως ένα βαθμό, τα βασικά του γνωρίσματα, την ελληνοκεντρικότητα της λογοτεχνικής του παραγωγής και τη συστηματική απασχόλησή του με την παιδική λογοτεχνία, την ιστοριογραφική έρευνα και τη λαογραφική μελέτη. Οι επιδράσεις αυτές στο έργο του θα διαφανούν πληρέστερα, όταν σε λίγα χρόνια θα γίνουν οι απαραίτητες επιστημονικές μελέτες. Παρόλο που έχουν ήδη γίνει πολλές και ενδιαφέρουσες μελέτες για διάφορες πτυχές του λογοτεχνικού του έργου, οι ολοκληρωμένες συνθετικές μελέτες είναι κάτι που θα ακολουθήσει σε μερικά χρόνια, αφού γίνουν πολλές άλλες ενδιάμεσες. Είναι στις συνθετικές αυτές μελέτες που θα διαφανεί το πώς η εποχή του, οι άνθρωποι και τα γεγονότα, επηρέασαν το τεράστιο έργο του Κύπρου Χρυσάνθη, ένα έργο που τον ανέδειξε σε μια κορυφαία μορφή των Κυπριακών Γραμμάτων.

ΚΥΠΡΟΣ ΧΡΥΣΑΝΘΗΣ

Ο πατέρας της παιδικής λογοτεχνίας

Αισθάνομαι ιδιαίτερη συγκίνηση, γιατί έχω αναλάβει να μιλήσω, στο πρώτο Φιλολογικό του Μνημόσυνο, για την παιδική λογοτεχνία του Κύπρου Χρυσάνθη.

Είχα την ευτυχία να γνωρίσω από κοντά τον Κύπρο Χρυσάνθη, που ήταν για μένα και δάσκαλος και φίλος και πνευματικός πατέρας.

Συνδέθηκα μαζί του με στενή και πραγματική φιλία, που μου πρόσφερε πολλά.

Και θα ήθελα στο σημείο αυτό να μου επιτραπεί να αναφέρω πως η αγάπη μας για την παιδική λογοτεχνία μας έφερε πιο κοντά.

Και ακόμη πρέπει να πω πως ο δάσκαλός μου πάντοτε εξέφραζε την ευαρέσκειά του, γιατί ασχολούμουν με τη μελέτη της παιδικής μας λογοτεχνίας και πάντοτε με ενεθάρρυνε να συνεχίσω να εργάζομαι ως μελετητής στο χώρο αυτό. τον απαιτητικό και δύσκολο, της παιδικής λογοτεχνίας.

Θα ήθελα να ευχαριστήσω τους οργανωτές της εκδήλωσης για την τιμητική επιλογή μου να μιλήσω στη σημερινή εκδήλωση για την παιδική λογοτεχνία του Κύπρου Χρυσάνθη.

Βεβαίως δεν είναι εύκολο εγχείρημα να μιλήσεις σε λίγα λεπτά για την παιδική λογοτεχνία του Κύπρου Χρυσάνθη. Ωστόσο, πιστεύω πως θα μπορούσαμε απόψε να θυμηθούμε τη μακρόχρονη θητεία, τη μεγάλη προσφορά, τη συμβολή του κορυφαίου λογοτέχνη μας σ' ένα είδος ξεχωριστό και μοναδικό, και μάλιστα κάτω από πολύ αντίξοες συνθήκες.

Ο Κύπρος Χρυσάνθης υπήρξε, χωρίς υπερβολή, ο πατέρας της παιδικής μας λογοτεχνίας.

Υπήρξε ο πρωτοπόρος και ο στυλοβάτης. Υπήρξε η βάση και τα θεμέλια ενός όμορφου οικοδομήματος, που γεμίζει σήμερα όλους μας με ικανοποίηση, θαυμασμό και περηφάνεια.

Ο Κύπρος Χρυσάνθης συνέδεσε άρρηκτα το όνομά του με την παιδική μας λογοτεχνία και έγινε σχεδόν ένα με το θέμα παιδική λογοτεχνία. Σε βαθμό που είναι σήμερα αδιανόητο και εντελώς αδύνατο να μιλήσει κάποιος για την παιδική λογοτεχνία της Κύπρου χωρίς να αναφερθεί στο πλούσιο έργο, την πολύτιμη προσφορά και την εξαιρετική συμβολή του Κύπρου Χρυσάνθη.

Το παιδικό λογοτεχνικό έργο του Κ. Χρυσάνθη καλύπτει χρονικά μια περίοδο 50 και πλέον χρόνων. Εμφανίζεται ως λογοτέχνης της παιδικής λογοτεχνίας στα μέσα της δεκαετίας του 1940. Είχαν προηγηθεί στον χώρο αυτό η Βιργινία Οικονομοπούλου, ο Ιωάννης Περγίος και ο Τεύκρος Ανθίας.

Στη δεκαετία του 40 και στις αρχές της δεκαετίας του 50, ο Χρυσάνθης, μαζί με τους Άντη Περγάρη, Νέαρχο Κληρίδη και Μιχαήλ Τροκούδη είναι από τους ελάχιστους λογοτέχνες που ασχολούνταν συστηματικά με την παιδική λογοτεχνία.

Στη δεκαετία του 1950 η μορφή του Κ. Χρυσάνθη κυριαρχεί στην παιδική μας λογοτεχνία. Είναι ίσως ο μόνος που εκδίδει βιβλία παιδικής λογοτεχνίας την περίοδο αυτή που την σφραγίζει κυριολεκτικά με την παρουσία του, ώστε και οι μελετητές να ονομάζουν την περίοδο εκείνη ως «χρυσάνθειο».

Από το 1949, που κυκλοφόρησαν τα δυο πρώτα του βιβλία παιδικής λογοτεχνίας, μέχρι και το θάνατό του, ο Κύπρος Χρυσάνθης ασχολήθηκε συστηματικά, με συνέπεια και συνέχεια, με ζήλο και ενθουσιασμό, με την παιδική λογοτεχνία.

Στην πενήνταχρονη θητεία του στον χώρο της παιδικής μας λογοτεχνίας έγραψε και εξέδωσε 30 σχεδόν βιβλία παιδικής λογοτεχνίας και αναδείχτηκε ως ο πολυγραφότατος λογοτέχνης στο χώρο της παιδικής λογοτεχνίας.

Έγραψε σε όλα τα λογοτεχνικά είδη: ποιήματα, διηγήματα, νουβέλες, μυθιστορήματα, μικρές ιστορίες, θεατρικά.

Κείμενά του παιδικής λογοτεχνίας δημοσιεύτηκαν επίσης σε εφημερίδες και περιοδικά. Ο Νίκος Παναγιώτου κατέγραψε συνολικά περί τα 200 κείμενα.

Τα κείμενα του Κ. Χρυσάνθη για τα παιδιά αξιοποιήθηκαν σε πολύ ικανοποιητικό βαθμό. Τα βιβλία του κυκλοφόρησαν πλατιά και εξαντλήθηκαν. Κείμενά του μεταδόθηκαν από τα παιδικά ραδιοφωνικά προγράμματα του Ρ.Ι.Κ., αρκετά ποιήματά του έχουν μελοποιηθεί (Γιάγκος Μιχαηλίδης, Κώστας Ιωαννίδης, Χριστόδουλος Αχιλλεούδης κ.ά.). Αρκετά θεατρικά έργα του για παιδιά έχουν ανεβαστεί στη σκηνή με επιτυχία.

Τα κείμενα παιδικής λογοτεχνίας του Κύπρου Χρυσάνθη συμπεριλαμβάνονταν ακόμη σε σχολικά Αναγνωστικά, σε σχολικές και άλλες Ανθολογίες. Ήδη άρχισε και μια προσπάθεια συγκέντρωσης των έργων του σε τόμους.

Όμως, ας κάνουμε τώρα μαζί μιαν ιστορική αναδρομή, που θα μας πάρει πίσω, στα μέσα της δεκαετίας του 40, σε καιρούς δύσκολους, για να ακούσουμε τον ίδιο τον Χρυσάνθη να μας λέγει:

«Πρωτάρχισα να γράφω παιδικά έργα το 1944. Αυτό σημειώνεται στην έκδοση του πρώτου μου μονόπρακτου, «Ο πετεινός ο Γούμενος», που παίχτηκε σχεδόν ταυτοχρόνως από τα κορίτσια του δημοτικού σχολείου Αγίου Κασσιανού και από το Λύκειο Ελληνίδων Αμμοχώστου» την άνοιξη του 1944. Το έργο μου αυτό πρωτοδημοσιεύτηκε στο «Κυπριόπουλο», στα τεύχη 3 και 4 (1949).

Τον επόμενο χρόνο, 1950, το μονόπρακτο αυτό κυκλοφόρησε με το ψευδώνυμο Λάμπρος Κ. Ρήγας και με υπότιτλο «Μονόπρακτη κωμωδιούλα από Κυπριακό παραμύθι».

Σημασία έχει το κίνητρο που με ώθησε να γράψω αυτή τη μονόπρακτη κωμωδιούλα μου.

Το 1943 διορίστηκα σχολιάτρος του Παγκυπρίου Γυμνασίου και των δημοτικών σχολείων Λευκωσίας. Μου είχε τότε κάνει κατάπληξη η φοβερή φτώχεια των μαθητών στο Δημοτικό Σχολείο Αγίου Κασσιανού. Συζητούσα το θέμα με την τότε δασκάλα τους, Μαρία Μικελλίδου (τόρα Μίτ-

τλετον), η οποία μου πρότεινε να γράψω μια κωμωδιούλα, να την παίξουν τα κοριτσάκια του σχολείου και από τις εισπράξεις να αγοράστούν ρούχα και παπούτσια για τα φτωχά παιδιά.

Πήρα λοιπόν ένα κυπριακό παραμύθι και έφτιαξα το μονόπρακτο, που, όπως πληροφορήθηκα αργότερα, είχε επιτυχία και απόφερε ένα ικανοποιητικό χρηματικό ποσό.

Ίσως θα λησμονούσα το θέμα αυτό, αν τον επόμενο χρόνο, 1945, η ίδια δασκάλα δεν με προέτρεπε να γράψω ένα τρίπρακτο θεατράκι, που να καλύψει ολόκληρη παράσταση.

Δέκτηκα μ' ευχαρίστηση. Την περίοδο εκείνη έγινε μια ανακοίνωση στην «Εταιρεία Κυπριακών Σπουδών» για δυο Κυπριακά παραμύθια. από τον Κ. Προυσή. Έτσι είχα έτοιμο υλικό.

Το «Βασιλόπουλο της Βενετίας», που θύμιζε φραγκοκρατία στην Κύπρο, γράφτηκε σε μια νύκτα.

Όπως και στο προηγούμενο θεατράκι μου, έτσι και τώρα ο Γιάγκος Μιχαηλίδης μελοποίησε τα τραγούδια και ο Τηλέμαχος Κάνθος έφτιαξε τα σκηνικά...»

(Συνομιλία, 1989)

Ο Κύπριος Χρυσάνθης άρχισε να γράφει και να δημοσιεύει κείμενα για παιδιά με λογοτεχνικό ψευδώνυμο, που ας σημειωθεί ότι το χρησιμοποιούσε μόνο για την παιδική του λογοτεχνία, για μια μεγάλη σχετικά περίοδο (1949-1961).

Έγινε έτσι ο αείμνηστος φίλος μας ο Λάμπρος Κ. Ρήγας των παιδικών μας χρόνων, ο αγαπημένος των παιδιών, ο φίλος των παιδιών, που τους κράτησε συντροφιά, που τα διαπαιδαγώγησε, που τα διασκέδασε.

«Δυστυχώς υπήρχε, και σε μεγάλο βαθμό εξακολουθεί να υπάρχει, μια προκατάληψη εναντίον των ατόμων που ασχολούνται με τη λογοτεχνία. Η προκατάληψη αυτή συχνά χρησιμοποιείται ως διαβολή στον επαγγελματικό τομέα.

Γι' αυτό, όταν πρωτάρχισα το επάγγελμα του γιατρού, κι αργότερα και του σχολιάτρου και καθηγητή της υγιεινής και ανθρωπολογίας στα Γυμνάσια, έπρεπε να καλυφθώ κατά κάποιον τρόπο από τις βέβαιες κατηγορίες, άμεσες ή με υπονοούμενα. Πολύ περισσότερο από τον κίνδυνο της διαπόμπευσης ακόμα, για την ασχολία μου με την παιδική λογοτεχνία. Και οι λογοτέχνες ακόμα δεν καταδέχονταν να ασχοληθούν με το παιδικό βιβλίο, από το φόβο του περιέγελου.

Έτσι, κουβεντιάζοντας το θέμα με τον τυπογράφο Θωμά Κυριακίδη, δέχτηκα την πρότασή του να ονομαστώ Λάμπρος Κ. Ρήγας.

Αργότερα, μαθεύτηκε ποιος κρυβόταν κάτω από τούτο το ψευδώνυμο. Συνεπώς, δεν υπήρχε πια λόγος να το χρησιμοποιώ...».

(1989)

Κάτω από αυτές τις συνθήκες λοιπόν, σε μια περίοδο δύσκολη, σε περίοδο μεγάλης υποτίμησης και αμφισβήτησης της παιδικής λογοτεχνίας, άρχισε ο Κύπρος να γράφει για τα παιδιά.

Στα χρόνια που ακολούθησαν ο Χρυσάνθης δημιούργησε έργο πλούσιο, ποικίλο και εκλεκτό, που βραβεύτηκε επανειλημμένα (Βραβείο Ακαδημίας Αθηνών, Βραβείο Συνολικής προσφοράς στην κυπριακή λογοτεχνία, Αριστείο Γραμμάτων και Τεχνών).

Μέσα στο σύνολο του λογοτεχνικού του έργου, τα έργα που έγραψε για παιδιά και νέους κατέχουν μια σημαντική θέση.

Ας ρίξουμε στη συνέχεια μια ματιά στον πίνακα των λογοτεχνικών έργων του Κ. Χρυσάνθη για τα παιδιά:

Α. ΠΟΙΗΣΗ

Το πρώτο βιβλίο του Κ. Χρυσάνθη για παιδιά ήταν ποιητικό. Πρόκειται για το έργο «Έντομα, ζώα και πουλιά» (1949), έκδοση του Ε.Π.Ο.Κ. Σ' αυτό δημοσιεύονται 27 έμμετροι μύθοι.

Στα 6 συνολικά βιβλία με ποίηση για παιδιά του Κ. Χρυσάνθη περιλαμβάνονται επίσης και τα ακόλουθα: *Ο πρίγκιπας, Το ελάφι, Ύμνος και προσευχές, Όπου παιδί και φως, Ποιήματα του απελευθερωτικού αγώνα 1955-59*.

Εξάλλου η έκδοση «Ο παιδικός μας κόσμος», 1996, έκδοση του Ε.Π.Ο.Κ. είναι μια συλλογή ποιημάτων για παιδιά που έγραψε ο Χρυσάνθης. Τα παιδικά αυτά ποιήματα παρατίθενται χωρισμένα σε θεματικές ενότητες. Τα ποιήματα αναφέρονται στη θρησκεία, την πατρίδα, την οικογένεια, τη φύση.

ΠΡΟΣΕΥΧΗ

*Χριστέ μου, συλλογίσου τ' άρρωστα παιδιά,
που σιγολυώνουν μες τον πυρετό και πόνο
κι είναι χλωμά, σαν τα χλωμά άνθη στα κλαδιά,
κι ύπνο για να ξεχάσουνε ζητάνε μόνο.*

*Χριστέ μου, συλλογίσου τα φτωχά παιδιά,
που δίχως μια μπουκιά ξερόψωμο κοιμούνται
κι έχουν το δάκρυ, σαν τη δρόσο τα κλαδιά,
και τουρτουρούν και ρουχαλάκια συλλογιούνται.*

*Χριστέ μου, συλλογίσου πρόσφυγες παιδιά,
τους τόπους τους π' αφήσανε κυνηγημένα
κι είναι στις ξένες γειτονιές σαν τα κλαδιά
που χάσανε τα φύλλα τους τα μαραμένα.*

*Μα προπαντός, Χριστέ μου, τα ορφανά παιδιά
στο μέγα σου έλεος συλλογίσου, που ζητάνε
μια πατρική ματιά, σαν ήλιο τα κλαδιά,
και τρέμουν μοναχά τους και πονάνε.*

Β. ΠΕΖΟΓΡΑΦΙΑ

Τα περισσότερα λογοτεχνικά βιβλία για παιδιά του Κ. Χρυσάνθη είναι πεζογραφήματα.

Στα 16 βιβλία για παιδιά του Χρυσάνθη με πεζογραφήματα συμπεριλαμβάνονται και τα γνωστά έργα:

Η Ξανθούλα

Κυριάκος Μάτσης

Οι νεράιδες της Κύπρου

Η Ρήγαινα

Η Τριανταφυλλένια

Στη συλλογή «Μικρές ιστορίες για μεγάλα παιδιά», 1997, έκδοση Ομίλου Φίλων Παιδικής Βιβλιοθήκης, έχουν συγκεντρωθεί 14 μικρές ιστορίες και διηγήματα που είχαν πρωτοδημοσιευτεί σε εφημερίδες και περιοδικά.

Το πρώτο βιβλίο για παιδιά του Κ. Χρυσάνθη σε πεζό λόγο είναι η νουβέλα «Το κίτρινο χρυσάνθεμο» (1951). Πρόκειται για το πρώτο βιβλίο-πεζογράφημα στην ιστορία της παιδικής μας λογοτεχνίας. Για μισό αιώνα δηλαδή (1900-1950) δεν είχαμε παιδικό λογοτεχνικό βιβλίο με πεζογραφήματα.

Δίνω στη συνέχεια ένα μικρό απόσπασμα από την αρχή του έργου.

Λένε πως το κίτρινο χρυσάνθεμο ήτανε κάποτε μια όμορφη, ξανθούλα κοπελίτσα. Όλοι στην χώρα της μιλούσαν για την ομορφιά της. Λέγανε πως είχε μάτια γαλανά όπως ένα κομμάτι από τον ουρανό, μεγάλα σαν το αμύγδαλο και λαμπερά όπως η φωτιά. Τα χέρια της ήτανε κάτασπρα σαν το βαμβάκι. Και τα μαλλιά της κατάξανθα όπως ακριβώς μια χρυσαφένια δέσμη ηλιαχτίδων.

Η Ξανθούλα κοπελίτσα ζούσε με την φτωχή της μητερούλα σ' ένα φτωχόσπιτο κοντά στο ποτάμι. Δεξιά του ποταμιού ήτανε το απέραντο δάσος. Πέρα, εκεί που μόλις έφτανε το βλέμμα, ξεχώριζες τα τελευταία ασπροντυμένα σπιτάκια του χωριού. Ο στενός δρόμος ξεκινούσε από εκεί κάτω, να, δίπλα που ξεμύτιζε το καμπαναριό, και ερχόταν σχεδόν ολόϊσια ίσαμε το σπιτάκι της κοπελίτσας. Εδώ μπροστά έκανε μια μικρή στροφή, κατηφόριζε και χανόταν ύστερα μες τα καλάμια του ποταμού. Ύστερα ξαναφαινόταν στην αντικρυνή όχθη και τρύπωνε σε λιγάκι μες το δάσος. Τον δρόμο από το χωριό ίσαμε το σπίτι η μητέρα της κοπελίτσας τον έκανε δυο φορές κάθε μέρα. Έπρεπε να πηγαίνει στο χωριό να δουλεύει στο πλύσιμο και το καθάρισμα στ' αρχοντόσπιτα για να κερδίζουν το ψωμί τους. Το βράδυ όταν γύριζε καθότανε πάντοτε νυχτέρι και ύφαινε ή έραβε τα προικιά της κορούλας της.

Τον δρόμο πάλι από το σπίτι ίσαμε το δάσος τον έκανε όλη μέρα η κοπελίτσα μας. Φορούσε συχνά ένα γαλάζιο φουστανάκι με άσπρες κορδελλίτσες. Κάποτε έμενε

με την ποδιά του σπιτιού. Άλλη φορά έβαζε το κίτρινο μεταξωτό της και πότε-πότε ένα παλιό κεραμίδι μπλουζάκι με μια πρασινωπή φούστα. Και έτρεχε-έτρεχε σαν το κατσικάκι κυνηγώντας τις πεταλούδες.

Γ. ΘΕΑΤΡΙΚΑ ΕΡΓΑ

Στο χώρο του παιδικού θεάτρου ο Κ. Χρυσάνθης θεωρείται πρωτοπόρος μαζί με τους Τεύκρο Ανθία, Μαρία Ιωάννου, Μιχάλη Τροκούδη και Άντη Περνάρη.

Του Κ. Χρυσάνθη έχουμε συνολικά 7 εκδόσεις με παιδικό θέατρο. Από αυτές «Το Θεατράκι μας» κυκλοφόρησε σε τεύχη.

Τα 5 από τα 7 βιβλία είναι συλλογές θεατρικών έργων του Κ. Χρυσάνθη. Τα άλλα δύο είναι τα έργα «Το βασιλόπουλο της Βενετίας» και «Ο πετεινός ο Γούμενος», τα δύο πρώτα δηλαδή θεατρικά του έργα για παιδιά.

Για τα θεατρικά έργα για παιδιά του Χρυσάνθη σημειώνει ο Μιχ. Μαραθεύτης και τα ακόλουθα:

«Το θεατρικό έργο για παιδιά του Κύπρου Χρυσάνθη αποτελεί ένα αξιόλογο τμήμα της όλης πνευματικής δημιουργίας του συγγραφέα στο χώρο της παιδικής λογοτεχνίας. Είναι ένα έργο πρωτοποριακό, που εντυπωσιάζει με τον αριθμό των δραμάτων που περιλαμβάνει, τα θεατρικά μέσα που χρησιμοποιεί, τη σκηνική οικονομία και τη γρήγορη εναλλαγή των εικόνων, καθώς και τη ρέουσα, πλούσια και εκφραστική γλώσσα που το χαρακτηρίζει. Συγχρόνως είναι και ένα έργο επίκαιρο, λόγω της διαχρονικότητας των θεμάτων, του έντονου φυσιολατρικού στοιχείου, της αγάπης προς τη ζωή, των αξιών που προβάλλει και των μηνυμάτων που μεταδίδει...»

(Μ. Μαραθεύτη, Η Συμβολή του Κύπρου Χρυσάνθη στην Παιδική Λογοτεχνία)

Για το έργο του Κύπρου Χρυσάνθη για παιδιά γράφτηκαν αρκετές μελέτες και εκφράστηκαν πολλές απόψεις.

Σημαντικοί μελετητές του έργου του Κ. Χρυσάνθη που απευθύνεται στα παιδιά είναι οι Νίκος Παναγιώτου, Δώρος Θεοδούλου, Μιχαλάκης Μαραθεύτης, Γιώργος Κιτρομηλίδης, Κώστας Κατσώνης, Ιάκωβος Κυθρεωτής κ.ά.

Για την πρώτη λογοτεχνική περίοδο του Κ. Χρυσάνθη γράφει ο Νίκος Παναγιώτου και τα ακόλουθα:

«Κάτι που πρέπει από την αρχή να υπογραμμιστεί, για να κατανοηθεί καλύτερα η παιδική λογοτεχνία του Κύπρου Χρυσάνθη, είναι η έμφαση που δίνεται στον παιδαγωγικό και μάλιστα το διδακτικό στόχο, έμφαση που απορρέει, νομίζω, και από την ιδιότητά του ως καθηγητή της Υγιεινής και σχολίατρου. Μ' αυτό θέλουμε να πούμε ότι, χωρίς να παραγνωρίζεται σαν επιδίωξη των έργων του η προσφορά ψυχαγωγίας κι αισθητικής τέρψης στα παιδιά, εκείνο που βαραίνει είναι οπωσδήποτε ο διδακτικός τόνος.

Με χαρούμενη διάθεση κι απλότητα προσφέρονται γνώσεις για το περιβάλλον, για τη φύση, τη ζωή, την ελληνική ιστορία και παράδοση και προβάλλονται διάφορες αρετές, ιδιαίτερα η τιμότητα, η καλοσύνη κι η παλληκαριά...».

εξάλλου ο Μιχ. Μαραθεύτης σημειώνει και τα εξής:

«Δίκαια ο Κύπρος Χρυσάνθης θεωρείται πρωτοπόρος της κυπριακής παιδικής λογοτεχνίας. Όχι πως δεν υπήρξαν πριν απ' αυτόν άλλοι που ασχολήθηκαν με το λογοτεχνικό αυτό είδος, αλλά κανένας δεν έγραψε τόσα πολλά έργα και δεν ασχολήθηκε για τόσο μακρό χρόνο με το παιδικό βιβλίο. Με το ογκώδες έργο του και την ιδιαιτερότητα που το χαρακτηρίζει έχει δημιουργήσει μια σημαντική κίνηση που, αν δεν δημιούργησε λογοτεχνική Σχολή, προκάλεσε όμως το γενικότερο ενδιαφέρον, διέλυσε πολλές προκαταλήψεις για την αξία της παιδικής λογοτεχνίας ώστε οι συγγραφείς να μην έχουν πια ανάγκη να χρησιμοποιούν ψευδώνυμο για να διαφυλάξουν το προσωπικό και το επαγγελματικό τους κύρος (και έφερε στην Κύπρο το νεότερο πνεύμα που επικρατούσε στην Ευρώπη και τις Ηνωμένες Πολιτείες για το παιδικό βιβλίο).

Αλλά και ο ίδιος ο λογοτέχνης μιλά για το έργο του, το παιδικό βιβλίο και την παιδική λογοτεχνία γενικά:

«Για μένα το παιδικό βιβλίο βασικά «διδάσκει» την καλωσύνη, την αρετή, τη χαρά της ζωής, τη φιλία. Βέβαια, «διδάσκει» διά της τέρψεως και όχι διατακτικά. Πώς θα το κατορθώσει αυτό ο συγγραφέας του παιδικού βιβλίου; Διαισθητικά και προγραμματισμένα ταυτοχρόνως. Μια μετάθεση με τη φαντασία του στα παιδικά του χρόνια είναι απαραίτητη. Αλλά και η γνώση κάποιων νέων τάσεων του παιδιού, που του επιβάλλει η περιρρέουσα ατμόσφαιρα, είναι αναγκαία για να μη χαθεί το στίγμα της εποχής, πράγμα που ίσως να απομακρύνει το παιδί από το διάβασμα.

(Αν το παιδικό βιβλίο συμπληρώνει το σχολικό εγχειρίδιο διά της οδού της ψυχαγωγίας, δεν απορρίπτεται. Είναι θέμα συγγραφικής ικανότητας η επιτυχία του»)

(Βλ. Γ. Κιτρομηλίδης Μορφές της Κυπριακής Παιδικής λογοτεχνίας, Λευκωσία 1990)

Συμπληρώνω τη σύντομη αναφορά μου στην παιδική λογοτεχνία του Κύπρου Χρυσάνθη προσθέτοντας ότι ο Χρυσάνθης υπηρέτησε την παιδική λογοτεχνία όχι μόνο ως δημιουργός αλλά και ως πολιτιστικός φορέας, μελετητής και κριτικός της.

Ως πρόεδρος του Ε.Π.Ο.Κ. καθιέρωσε το Βραβείο Παιδικής λογοτεχνίας του Ομίλου.

Επίσης ως μελετητής και κριτικός έγραψε άρθρα, μελέτες, δοκίμια, κριτικές, παρουσιάσεις βιβλίου για έργα της παιδικής μας λογοτεχνίας. Μέσα από τα κείμενα αυ-

τά ήξερε να ενθαρρύνει και να καθοδηγεί, υποβάλλοντας εισηγήσεις και ιδέες για την παραπέρα πορεία.

Ο Κύπρος Χρυσάνθης έγραψε ένα μεγάλο κεφάλαιο στην παιδική λογοτεχνία της Κύπρου και σφράγισε με την παρουσία του μια μεγάλη περίοδο της ιστορίας της κυπριακής παιδικής λογοτεχνίας.

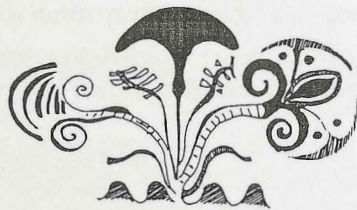
Ο θάνατος του Κ. Χρυσάνθη άφησε ένα τεράστιο κενό στη Γραμματεία μας και ήταν μια σημαντική απώλεια για την παιδική λογοτεχνία μας ειδικότερα και για τα Κυπριακά Γράμματα γενικά.

Αυτή την απώλεια και αυτό το κενό διαπιστώνουμε όλοι μας καθημερινά. Ο Κύπρος Χρυσάνθης είναι στην αντίπερα όχθη. Έχουμε βέβαια – σημαντικό αντιστάθμισμα – το πλούσιο έργο του, πολύτιμη κληρονομιά.

Τελειώνω με τα χαρακτηριστικά λόγια του Χριστάκη Κατσαμπά, που έγραφε, λίγες μόνο μέρες μετά το θάνατο του Κύπρου Χρυσάνθη:

*«Η απουσία του από τον Κυπριακό και τον Ελληνικό
γενικότερα χώρο θα γίνεται κάθε μέρα και πιο αισθητή».*

ΓΙΩΡΓΟΣ ΚΙΤΡΟΜΗΛΙΔΗΣ

ΤΟ ΠΑΙΔΙΚΟ ΚΑΙ ΝΕΑΝΙΚΟ ΘΕΑΤΡΟ ΤΟΥ ΚΥΠΡΟΥ ΧΡΥΣΑΝΘΗ

*Ποιός θὰ θυμᾶται τὰ ὀνοματὰ μας μὲς τὶς προσευχῆς του τῶν γραμμῶν
ποιός θ' ἀριθμῆι τὰ χρόνια μας, τοὺς τίτλους τῶν βιβλίων μας!
Ὅταν τὸ χῶμα πέσει ἐδῶ στὸ στέρνο ἀρχίζει ἡ λησμονιά
μὲ στεφάνι βιολετι καὶ τ' ἄρθρο ποὺ θὰ περιλάβει
μὲ κάτι γράμματα ψιλὰ ἢ ἐφημερίδα θὰ μυρίζει κουβεντούλα
στὴ μακρυνή μας γειτονιά.¹*

Ένας χρόνος, ἀπὸ τότε που τὸ χῶμα ἔπεσε ελαφρῦ στο στέρνο του αλησμόνητου φίλου, του ἀγαπημένου συγγραφέα, του ελληνολάτρη ποιητῆ, του μεγάλου πνευματικού ἀνθρώπου καὶ εἶπαμε τὸ στερνὸ χαιρετισμὸ μας. Ένας χρόνος, που ὅλο τον θυμόμαστε, που συνεχῶς τον διαβάζουμε, που ολοένα καὶ γράφουμε γιὰ τὸ ἔργο του, που καθόλου δὲν ἔχει ἀρχίσει ἡ λησμονιά, ἀλλὰ ἀντίθετα, τώρα θ' ἀρχίσει ἡ σε βάθος μελέτη καὶ ἀποτίμησι τοῦ πολυσχιδοῦς καὶ τεράστιου ἔργου του.

Απὸ αὐτὸ τὸ τεράστιο σε ὄγκο ἔργο, ἔχω μελετήσῃ με ξεχωριστὴ ἱκανοποίηση τὰ βιβλία του τὰ ἀφιερωμένα στα παιδιά καὶ ἀπὸ ὅλα τὰ ἔργα του τῆς Παιδικῆς Λογοτεχνίας, που δὲν εἶναι λίγα, καὶ καλύπτουν ὅλα τὰ λογοτεχνικὰ εἶδη – μυθιστόρημα, διήγημα, ποίηση, μικρῆς ἱστορίες, παραμύθια καὶ θέατρο –, θὰ επικεντρωθῶ, στὴν ομιλία μου, μόνον στο τελευταίον εἶδος που ἀνάφερα, τὸ παιδικὸ καὶ νεανικὸ τοῦ θεάτρο. Ἀλλὰ, καὶ μ' αὐτὴ τὴν ἐπιτομὴ καὶ τὴν υποδιαίρεση, πάλι βρισκόμαστε μπροστὰ σ' ἓνα ὄχι ευκαταφρόνητο σε ποσότητα ἔργο, που, ἐκτὸς τῶν ἄλλων, χρειάζεται τὴν υπομονὴ του μελετητῆ, γιὰ νὰ βρεθῆι καὶ νὰ διαβαστεῖ, ἀφοῦ βρίσκεται τυπωμένο σε διάφορα ἐντυπα² καὶ δὲν ὑπάρχει ὅλο ἐκδομένο σε βιβλία. Καὶ ἡ δυσκολία θὰ ἦταν σαφῶς πολὺ μεγαλύτερη ἀν δὲν υπήρχε ἡ σχετικὴ βιβλιογραφικὴ ἐργασία τοῦ Νίκου Παναγιώτου³, που, με ἀκριβεία, μας ἀναφέρει πού εἶναι δημοσιευμένο τὸ κάθε ἔργο, μικρὸ ἢ μεγάλο τοῦ Κ. Χρυσάνθη.

Ἡ γενικὴ ἀποτίμησή μας γιὰ τὴν προσφορὰ τοῦ Κύπρου Χρυσάνθη στὴν Παιδικὴ Λογοτεχνία, εἶναι ὅτι υπῆρξε θεμελιωτῆς τοῦ κλάδου αὐτοῦ στὴν Κύπρο, πρωτεργάτης καὶ πρωτοπόρος καὶ πατέρας τῆς λογοτεχνίας γιὰ παιδιά στὸν τόπο μας. Τὴ λογοτεχνικὴ του παραγωγή γιὰ παιδιά τὴν ἀρχισε με τὰ θεατρικὰ του κείμενα, γιὰ τὴν πλήρωση μιᾶς ἀνάγκης, ὅπως μας ἔχει ἐξηγήσει πολλές φορές καὶ γιὰ πολὺ πρακτικούς λόγους, ὅπως θὰ ἐξηγήσω ἀμέσως. Πρὶν ἀκόμα ἐκδώσει παιδικὸ ἔργο, πράγμα που συνέβη συγκεκριμένα στα 1949, ἀρχισε νὰ γράφει γιὰ τὰ παιδιά θεατρικὰ κείμενα, γιὰτὶ ὡς σχολιαστὴς [εἶχε διοριστεῖ στα 1943], ἐβλεπε ἀπὸ πρῶτο χέρι τὴν ἔνδεια που υπῆρχε στο ρεπερτόριο γιὰ παιδιά – καὶ ἐπιτρέψτε μου, νὰ σημειώσω πως ἡ ἔνδεια στο ρεπερτόριο παραμένει ὡς τις μέρες μας, καὶ ἐδῶ καὶ ἀνά τὸ παγκόσμιο, καὶ ἀντιμετώπιζε τὴν πραγματικὴ φτώχεια που μᾶστιζε ὅλο τον κυπριακὸ λαό, τότε. Θυμίζω, πως βρισκόμαστε στα χρόνια τοῦ Β' Παγκόσμιου Πολέμου καὶ ἀμέσως μετὰ. Κι ἀν ἀναρωτηθῆι κάποιος, ποια σχέση μπορεῖ νὰ ἔχει ἡ φτώχεια με τὸ θεατρικὸ ἔργο, τοῦ τὴ λύνουμε ἀμέσως, με τὰ ἴδια τὰ λόγια τοῦ λογοτέχνη μας, που σε συνέντευξή του στο Δρα Γ. Κιτρομηλίδη⁴, του ἐξηγεῖ τὸ λόγο που ἔγραψε τὸ πρῶτο καὶ ἀργότερα πάμπολλα θεατρικὰ κείμενα γιὰ παιδιά:

«Πρωτάρχισα να γράφω παιδικά έργα το 1944. Αυτό σημειώνεται στην έκδοση του πρώτου μου μονόπρακτου «Ο Πετεινός ο Γούμενος», που παίχτηκε σχεδόν ταυτοχρόνως από τα κορίτσια του δημοτικού σχολείου Αγίου Κασσιανού και από το «Λύκειο Ελληνίδων Αμμοχώστου» την άνοιξη του 1944. Το έργο μου αυτό πρωτοδημοσιεύτηκε στο «Κυπριόπουλο», στα τεύχη 3 και 4 (1949).

Τον επόμενο χρόνο, 1950, το μονόπρακτο αυτό κυκλοφόρησε με το ψευδώνυμο Λάμπρος Κ. Ρήγας και με υπότιτλο «Μονόπρακτη κωμωδιούλα από Κυπριακό παραμύθι».

Σημασία έχει το κίνητρο που με ώθησε να γράψω αυτή τη μονόπρακτη κωμωδιούλα μου.

Το 1943 διορίστηκα σχολίατρος του Παγκυπρίου Γυμνασίου και των δημοτικών σχολείων Λευκωσίας. Μου είχε τότε κάνει κατάπληξη η φοβερή πτώχεια των μαθητών στο Δημοτικό Σχολείο Αγίου Κασσιανού. Συζητούσα το θέμα με την τότε δασκάλα τους Μαρία Μικελλίδου (τόρα Μίττλετον), η οποία μου πρότεινε να γράψω μια κωμωδιούλα, να την παίξουν τα κοριτσάκια του σχολείου και από τις εισπράξεις να αγοράστούν ρούχα και παπούτσια για τα φτωχά παιδιά.

Πήρα λοιπόν ένα κυπριακό παραμύθι και έφτιαξα το μονόπρακτο, που, όπως πληροφορήθηκα αργότερα, είχε επιτυχία και απόφερε ένα ικανοποιητικό χρηματικό ποσό.

Ίσως θα λησμονούσα το θέμα αυτό, αν τον επόμενο χρόνο, 1945, η ίδια δασκάλα δεν με προσέτρεπε να γράψω ένα τρίπρακτο θεατράκι, που να καλύψει ολόκληρη παράσταση.

Δέχτηκα μ' ευχαρίστηση. Την περίοδο εκείνη έγινε μια ανακοίνωση στην «Εταιρεία Κυπριακών Σπουδών» για δυο Κυπριακά παραμύθια, από τον Κ. Προυσή. Έτσι είχα έτοιμο υλικό⁵.

Το «Βασιλόπουλο της Βενετίας», που θύμιζε φραγκοκρατία στην Κύπρο, γράφτηκε σε μια νύκτα.

Όπως και στο προηγούμενο θεατράκι μου, έτσι και τώρα ο Γιάγκος Μιχαηλίδης μελοποίησε τα τραγούδια και ο Τηλέμαχος Κάνθος έφτιαξε τα σκηνικά».

Το πρώτο του, λοιπόν, παιδικό θεατρικό κείμενο υπήρξε «Ο Πετεινός ο Γούμενος», που στηρίζεται σε κυπριακό παραμύθι, όπως και το δεύτερο, το πολύ γνωστό «Βασιλόπουλο της Βενετίας». Ακολούθησαν πάρα πολλά θεατρικά, μονόπρακτα, δίπρακτα, τρίπρακτα, απλές θεατρικές σκηνές, για να ανεβούν στις σκηνές διάφορων Δημοτικών και Γυμνασίων, για να διαβαστούν σε περιοδικά παιδικά, φιλολογικά και γενικού ενδιαφέροντος, αλλά και για να ακουστούν από ραδιοφωνικά θεατρικά προγράμματα.

Εδώ θα ακολουθήσω τον πολύ ορθό διαχωρισμό που έκανε ο Μ. Μαραθεύτης⁶, που χωρίζει σε δυο μεγάλες κατηγορίες τα θεατρικά του Χρυσάνθη για παιδιά.

- α) στα σκετς, τις σκηνικές εικόνες, τα σκηνογραφήματα, όπως προσφυώς τα ονομάζει ο μελετητής, και
- β) στα δράματα, τα μονόπρακτα, δίπρακτα και τρίπρακτα ολοκληρωμένα, παιδικά θεατρικά έργα.

Οι σκηνικές εικόνες του Κ. Χρυσάνθη κατέχουν ένα μεγάλο μέρος της παιδικής θεατρικής του εργασίας και είναι θεατρικά κείμενα σύντομα, τα περισσότερα με σκοπό να διαβαστούν παρά να παρασταθούν στη σκηνή, στοχεύουν στο να πλαισιώσουν την αγωγή των παιδιών και προσφέρονται με τρόπο και γλώσσα ευχάριστη, είναι διανθισμένα με ποίηση και μουσική, έχουν ευχάριστη ατμόσφαιρα, πολλές φορές αρχίζουν με την παραδοσιακή συντροφιά παππού και εγγονών, που είναι έτοιμα ν' ακούσουν κάποιο παραμύθι, μάλιστα επαναλαμβάνεται το γνωστό τραγουδάκι «κόκκινη κλωστή κλωσμένη»⁷, και καταφέρνουν, αν έχουν κάποιον προσχεδιασμένο στόχο, να τον μετατρέπουν σε καλλιτεχνικό αποτέλεσμα, έστω περιορισμένης έκτασης και όχι πλήρους θεατρικής παράστασης.

Στη δεύτερη κατηγορία, τα δραματάκια ή πλήρη θεατρικά έργα, είναι τα δυο, που ήδη ανέφερα, «Ο Πετεινός ο Γούμενος» και «Το Βασιλόπουλο της Βενετίας» «το Μελίσσι», «Η ευχή της Μάνας», «Ο Κανάρης στη Λάπηθο», «Η Χριστουγεννιάτικη Ευτυχία», «Το Βαγιόκλαδο» και πολλά άλλα που έχουν ανεβαστεί από δημοτικά και γυμνάσια και έχουν αντέξει στο χρόνο, γιατί είναι γραμμένα με θεατρική οικονομία, με γνώση και φαντασία, με θεατρική πλαστικότητα και σε απλή, γλαφυρή και κατανοητή για τα παιδιά γλώσσα κι είναι διανθισμένα με ποίηση και ωραία μουσική.

Η συνολική εικόνα της εκδομένης θεατρικής δουλειάς του Κ. Χρυσάνθη για παιδιά, θα μας δώσει τον πιο κάτω κατάλογο:

1. «Το Βασιλόπουλο της Βενετίας», έκδοση Ελληνικού Πνευματικού Ομίλου Κύπρου, Λευκωσία 1949.
2. «Ο Πετεινός ο Γούμενος», Λευκωσία 1950.
3. «Το Θεατράκι μας»⁸. Σειρά από 8 τεύχη που εκδόθηκαν στη Λευκωσία από το 1953 ως το 1957 με συνολικό αριθμό 23 δραματάκια.
4. «Το Μελίσσι», Λευκωσία 1953.
5. «Πέντε τρίπρακτα» – έκδοση Α.Π. Πολίτης – Λευκωσία-Βαρώσια 1961. [Το Βασιλόπουλο της Βενετίας, Το Μελίσσι, Η ευχή της Μάνας, Το Βαγιόκλαδο, Χριστουγεννιάτικη Ευτυχία].
6. «Υγεία και Χαρά» – έκδοση της Υπεπιτροπής Υγείας της Εθνικής Επιτροπής Διεθνούς Έτους Παιδιού – Λευκωσία 1979. Περιλαμβάνει 7 δραματάκια [Υγεία και λεφτά, Ο Αγέρας, Τα Δοντάκια, Το Χεράκι, Το Σώμα, Ο Ύπνος, Το Τραπέζι].
7. Τρία Μονόπρακτα – έκδοση Παγκυπρίου Γυμνασίου – Λευκωσία 1979. [Ο Κανάρης στη Λάπηθο, Παπαλεόντιος ο Πρωτομάρτυρας, Το Παράδειγμα].

Αλλά και από τη θεατρική παραγωγή του για ενήλικες θα μπορούσα να αναφέρω, ως πολύ κατάλληλα για τους εφήβους και νεαρούς θεατές, τα έργα: «Ελένη Παλαιολόγου» 1962, «Γρηγόρης Αυξεντίου» 1962, «Αξιοθέα» 1968, «Η ανάπαυση του Αντάρτη» 1963, «Βαρνάβας, ο γιος της παράκλησης» 1977, «Τ' όνειρο της Παναγίας» 1989.

Από πού αντλεί τα θέματά του για τόσα θεατρικά και τόσα άλλα έργα; Μα, από παντού! «Αν, του Απόλλωνα τα θεία δώρα έχεις στο κροτάφι», όπως χαρακτηριστικά δηλώνει ένας πολύ γνωστός του στίχος, τότε εμπνέσαι και δημιουργείς από κάθε πτυχή της ζωής, από κάθε έκφραση του βίου, από τον έσω και τον γύρω σου κόσμο από τον κόσμο της φαντασίας, αλλά και από την απτή πραγματικότητα. Βασικές θεματικές κατηγορίες πάντως είναι: α) η ιστορία και η παράδοσή μας, β) η θρησκεία, γ) η φύση και δ) η σχολική και παιδική ζωή.

Στην πρώτη θεματική κατηγορία, έργα, δηλαδή, που στηρίζουν την υπόθεσή τους στην ιστορία και στην παράδοσή μας είναι: Ο Κανάρης στη Λάπηθο, Ο Παπαλέοντιος ο Πρωτομάρτυρας, [στην ιστορία], Το Βασιλόπουλο της Βενετίας, Ο Πετεινός ο Γούμενος, οι Μυζήθρες της παπαδιάς [στα παραμύθια – και στις παραδόσεις], αλλά και το «Παράδειγμα και μίμηση» και «Το Λαχείο» που είναι από λαϊκά ανέκδοτα.

Στη δεύτερη θεματική κατηγορία, έργα με βάση τη θρησκεία, μπορώ ν' αναφέρω με ταξύ πολλών Το Βαγιόκλαδο, Τα κόκκινα αυγά της Ανάστασης, τον Ταρσίτζιο, Τον Ιησού και την Παναγία, το Χριστουγεννιάτικο δώρο, τη Χριστουγεννιάτικη Ευτυχία κ.ά.

Στην τρίτη θεματική κατηγορία, έργα που αντλούν την υπόθεσή τους από τη φύση, αναφέρω τα έργα Το Μελίσσι, Η πεταλούδα και το Τριαντάφυλλο, Το Καλοκαίρι, Ήρθε η Άνοιξη κ.ά.

Και στη μεγάλη κατηγορία από την παιδική και σχολική ζωή, μπορώ να σημειώσω τα: Μάθημα Μουσικής, Παιγνίδι στην τάξη, Το Σώμα, Τα Δοντάκια, Υγεία και λεφτά, ο Ύπνος, Το Τραπέζι, Το Γάλα και πολλά-πολλά άλλα.

Αλλά, ποια είναι τα προτερήματα του λόγου και της έμπνευσης που κάνουν αυτά τα έργα ζωντανά και ευχάριστα, ύστερα από τόσες δεκαετίες, που έχουν γραφεί; Διαβάζοντάς τα, όλα ξανά, τον τελευταίο καιρό, μπορώ να πω, πως, ειλικρινά, τα χάρηκα, τα έζησα, τα φαντάστηκα επί σκηνής. Γι' αυτό, εισηγούμαι, και πρέπει να αναληφθεί από κάποιον φορέα, η συνολική έκδοσή τους, μια έκδοση σύγχρονη, με εκδοτική αρτιότητα και καλλιτεχνική επιμέλεια τέτοια, που νά 'ναι αντάξια του περιεχομένου της. Μια τέτοια έκδοση πολύ θα βοηθήσει το παιδικό και νεανικό μας θέατρο, που όντως, όπως είπα πιο πάνω, υποφέρει από το μικρό αριθμό κατάλληλων έργων του θεατρικού ρεπερτορίου, για να ικανοποιήσει το παιδικό και νεανικό θεατρικό κοινό μας.

Μερικά, λοιπόν, προτερήματα των έργων αυτών μπορώ ν' αναφέρω, χωρίς να εξαντλώ σε βάθος την αξιολογική μου τοποθέτηση:

Τα θεατρικά έργα του Χρυσάνθη για παιδιά, στηρίζονται σε θεατρική γνώση και έμπνευση, ζωντανεύουν και αξιοποιούν κορυφαίες στιγμές της ιστορίας μας, αλλά εκπηγάζουν και από τον κόσμο της φαντασίας, όπως είναι το παραδοσιακό παραμύθι, ή γράφονται με αφορμή κάποιο στιγμιότυπο από το λαϊκό μας πολιτισμό (λαϊκά ανέκδοτα) ή ακόμα αξιοποιούν θρύλους και παραδόσεις της λαϊκής μας κληρονομιάς. Άλλοτε, πάλι, η θεατρική έμπνευση αφήνει το φανταστικό κόσμο και με οδηγό την επιστήμη και τον κόσμο των γνώσεων, δίνει πάμπολλα έργα με επιτυχημένο αποτέλεσμα.

Στα περισσότερά του έργα δίνεται μια ατμόσφαιρα χαρούμενη, ζωντανή, παιδική. Αλλά και σε εκείνα, που παρουσιάζουν ρεαλιστικό κλίμα και αγγίζουν θέματα δυσάρεστα, όπως η αρρώστια, ο θάνατος, η φτώχεια, η ορφάνια, πάλι δίνονται με παιδι-

κότητα και με τρόπο που το παιδί μπορεί να εννοήσει και να καταλάβει το γιατί συμβαίνουν.

Τα έργα του είναι γραμμένα με σκηνική οικονομία. Γνωρίζει ο συγγραφέας τη θεατρική γραφή καλά, δίνει σκηνοθετικές οδηγίες, κι ακόμα προτείνει σκηνογραφικές και μουσικές ευφάνταστες οδηγίες.

Γνωρίζει ο συγγραφέας το πόσο ανεβάζει ένα θεατρικό κείμενο, η μουσική, η σκηνογραφία και τα κατάλληλα κοστούμια, γι' αυτό στα έργα που ανέβασε συνεργάστηκε με άξιους καλλιτέχνες, όπως είναι ο Τ. Κάνθος⁹ στα σκηνικά και ο Γ. Μιχαηλίδης¹⁰ και ο Αχιλλεούδης¹¹ στη μουσική.

Ως προς τη γλώσσα, νομίζω, και από το συνολικό έργο του είναι φανερό, πως ξέρει να τη χειρίζεται ορθά, με γλαφυρότητα, με επάρκεια και σαφήνεια. Τον διακρίνει μια πλαστικότητα γλωσσική, αλλά και ύφους, πλαστικότητα, που είναι συνυφασμένη με την ποιητική του φύση. Ο λόγος του στους διαλόγους γίνεται γρήγορος, με μια γοργότητα και αμεσότητα που απαιτεί ο καθημερινός ζωντανός λόγος. Το ότι σε πολλά έργα χρησιμοποιεί, στερεότυπα, τον παππού και τα εγγονάκια, για να αρχίσει την υπόθεση με παραμυθιακό τρόπο, αλλά και το ότι χρησιμοποιεί σε πολλά του έργα τον από μηχανής θεό, που στην περίπτωση του είναι πάντα ο άγγελος, τα βρίσκω θεατρικά ευρήματα. Ακόμα, ότι έγραφε ειδικά έργα για κουκλοθέατρο¹² και άφησε ένα έργο χωρίς σενάριο, το έδωσε μόνο με σκηνικές οδηγίες και ποιήματα και άφησε τα παιδιά να αυτενεργήσουν, βάζοντας τα λόγια που θέλουν, είναι στοιχεία¹³ που τα βρίσκω πολύ πρωτοποριακά και πολύ σύγχρονά μας, αν και τα χρησιμοποίησε πριν από μισό αιώνα!

Ειδικά, θα ήθελα να σημειώσω και να τονίσω το στοιχείο της ύπαρξης του αγγέλου στο θεατρικό έργο του Χρυσάνθη για παιδιά, που θα μπορούσε να αποτελέσει από μόνο του θέμα ειδικής μελέτης. Ακόμα, οι αρρώστιες και η ιατρική, πρέπει να πω, παρελούν, πολύ συχνά στα πλείστα έργα του.

Επίσης, το γεγονός, ότι σχεδόν σ' όλα τα θεατρικά του έργα υπάρχει στην κατάλληλη στιγμή και η ποίηση και η μουσική και ο χορός, προσδίδουν σ' αυτά χάρη και αρμονία και σκηνική οικονομία. Ειδικότερα η ποίηση έρχεται να διανθίσει και να εμπλουτίσει με την πλαστική της φόρμα, το λυρισμό και τη μελωδικότητά της.

Χαρακτηριστική περίπτωση είναι στο έργο «Το Βασιλόπουλο της Βενετίας» τα εξάισια μοιρολόγια, που τραγουδά η Αρδοαφνούσα καθώς κλαίει και αναζητά το «χρυσόφτερο ξανθό από της».

Σας δίνω λίγους στίχους από το ονειρόδραμα «Η Πεταλούδα και το Τριαντάφυλλο» όπου ο ποιητής ξεδιπλώνει τα φτερά της τέχνης του:

*Μές τήν κούνια, χρυσό μου, κοιμήσου,
στο παχύ, καθαρό σου πανί,
τ' ἀγγελούδι πού ἦσουν θυμήσου
πρὶν νάρθῃς ἐδῶ κάτω στή γῆ.
Μές τ' ἀστέρια τρελλὰ χοροπήδα,
στο φεγγάρι μας δόσε φιλιά,
μέ τὰ χέρια σου πάρε μι' ἀχτίδα,*

*μιὰ μικρούλα άχτιδίτσα άσημιά.
 Πέτα έκει στ' άνθισμένα λειβάδια,
 στὰ κεφάλια τ' άνθου που γελουύν,
 στὰ φυλλάματα δόσε τὰ χάδια,
 στὰ νερά που για σέ μουρμουρουύν.
 Μές τήν κούνια, χρυσό μου, κοιμήσου,
 στο παχύ, καθαρό σου πανί,
 τ' άγγελούδι που ήσουν θυμήσου
 πριν νάρθης έδω κάτω στη γή.*

Πρέπει να τονιστεί και το στοιχείο, που συχνά χρησιμοποιεί ο Χρυσάνθης, την επιτυχημένη προσωποποίηση, που τόσο αρέσει στα παιδιά. Προσωποποιεί με πολύ ωραία αποτελέσματα ζώα και φυτά και μαγικά όντα και επιτυγχάνει τη συγκίνηση και την ταύτιση των μικρών θεατών του.

Οι σκηνικές του εικόνες, που μπορεί κάποιος να προσδώσει σ' αυτές διδακτικούς λόγους ύπαρξης, τις θεωρώ, ότι εξυπηρετούν μεν το διδακτικό έργο, αλλά με τρόπο άκρως παιδαγωγικό, με τρόπο που η μάθηση γίνεται πιο ευχάριστη, άρα και μονιμότερη. Ευχής έργον, όταν η τέχνη συνεπικουρεί την αγωγή!

Για να δούμε σφαιρικά τη θεατρική παραγωγή του Χρυσάνθη για παιδιά και εφήβους, πρέπει να ξαναθυμηθούμε τρεις παράγοντες, που δεν πρέπει να μας διαφεύγουν: Πρέπει, λοιπόν, πρωτίστως, να φέρνουμε στο νου μας την εποχή κατά την οποία γράφτηκε το κάθε έργο, να έχουμε, δηλαδή, κατά νου τα δεδομένα της εποχής, εθνικά, κοινωνικά, εκπαιδευτικά.

Δεύτερο, πρέπει να θυμόμαστε ότι απευθύνεται σε μαθητές δημοτικού και Γυμνασίου και τρίτο ότι είχε στόχο του τη διδακτική πράξη γράφοντας αρκετά του έργα.

Αν συνυπολογίσουμε και τους τρεις αυτούς παράγοντες πιστεύω, πως ο στόχος του συγγραφέα και οι λόγοι της συγγραφής των έργων είχαν εκπληρωθεί.

Και πώς να μη συμφωνήσουμε με τις πιο κάτω γνώμες και αποτιμήσεις ανθρώπων που αγάπησαν και μελέτησαν το παιδικό θεατρικό έργο του;

Γράφει, λοιπόν, στα 1972, ο Χρ. Σοφριανός¹⁵:

Και πρέπει να όμολογήσουμε πως ό Κύπρος Χρυσάνθης, είτε από την έλληνική ιστορία έμπνέεται είτε από την έλληνική παράδοση είτε από τους λαϊκούς θρύλους και τὰ λαϊκά ανέκδοτα είτε από τή θρησκευτική μας παράδοση είτε από τήν έπιστήμη, πετυχαίνει να συγκινήση τόν παιδόκοσμο. Και είναι πολύ χαρακτηριστική ή δύναμη τής φαντασίας του, με τήν όποία έπεκτείνει ή έμπλουτίζει ένα θέμα και ή εύκολία, με τήν όποία «δένει» θεατρικά τήν όλη ύπόθεση. Αν προσθέσουμε τούς χορούς, τὰ τραγούδια, τὰ ποιήματα και άλλα εύρηματα, με τὰ όποια πλαισιώνει τό θεατρικό διάλογο, θά καταλάβουμε γιατί τό παιδικό θέατρο του Κύπρου Χρυσάνθη κέρδισε τις παιδικές προτιμήσεις και καθιερώθηκε από αυτές.

Δίνει τήν καταληκτική του αποτίμηση στα 1992 ο Π. Παρασκευάς¹⁶:

Με τη θεατρική του παραγωγή ο Χρυσάνθης συνέβαλε ουσιαστικά στην ανάπτυξη του σχολικού θεάτρου, ιδιαίτερα στη σκηνική παρουσίαση. Τα έργα του έγιναν αιτία ν' αγαπήσουν πολλά παιδιά το θέατρο, να γίνουν ακροατές των ραδιοφωνικών του παρουσιάσεων και βέβαια, να αγαπήσουν το κυπριακό λογοτεχνικό βιβλίο. Ο Λάμπρος Κ. Ρήγας ή Κύπρος Χρυσάνθης κέρδισε επάξια πιστεύω, τον τίτλο του καλού παραμυθά από το πιο δύσκολο αναγνωστικό κοινό, τους μαθητές των δημοτικών σχολείων και των πρώτων τάξεων του Γυμνασίου.

Και στα 1996, ο Μ. Μαραθεύτης τελειώνει το άρθρο του για το θεατρικό έργο του Χρυσάνθη για παιδιά έτσι¹⁷:

Είναι και ένα έργο επίκαιρο, λόγω της διαχρονικότητας των θεμάτων, του έντονου φυσιολατρικού στοιχείου, της αγάπης προς τη ζωή, των αξιών που προβάλλει και των μηνυμάτων που μεταδίδει. Τα περισσότερα από τα δράματα του Κύπρου Χρυσάνθη μπορούν να ανεβασθούν και σήμερα στη σκηνή και να προκαλέσουν το ίδιο ενδιαφέρον όπως και όταν πρωτοανεβάζονταν πριν πενήντα τόσα χρόνια. Αυτή η επιβίωση στον χρόνο αποτελεί ασφαλώς την πιο αδιάψευστη μαρτυρία για την αξία του παιδικού θεάτρου του Κύπρου Χρυσάνθη.

Κυρίες και Κύριοι:

*Ή τέλεια λέξη βρίσκεται στὸν οὐρανὸ
ἢ τέλεια λέξη μέσ' τὰ στήθη σου
ἢ τέλεια λέξη στὴν παλάμη σου ὅταν δίνεις τὴν καρδιά σου
καὶ στὰ ματάκια των παιδιῶν καθὼς χαμογελοῦνε.*

Στα ματάκια των παιδιών και στις καρδιές τους, αναμιφίβολα, Κύπρο Χρυσάνθη, θα υπάρχει η τέλεια λέξη και η καλή λογοτεχνία που τους χάρισε.

Και θα κλείσω την περιδιάβασή μας στο θεατρικό έργο του πρωτοεργάτη της Παιδικής μας Λογοτεχνίας με το τέλος από το ονειρόδραμά του «Η πεταλούδα και το τριαντάφυλλο»¹⁸:

Ἄγγελος: Ὁ Θεὸς προστάζει νὰ μὴ κλάψετε τὴν πεταλούδα καὶ τὸ τριαντάφυλλο. Καὶ τὰ δυὸ τους ἔζησαν εὐτυχισμένα. Καὶ τὰ δυὸ τους πέθαναν εὐτυχισμένα. Εἶναι τώρα δίπλα στὸ Θεὸ καὶ τὰ δυὸ. Ὁ παράδεισος εἶναι δικὸς τους.

Και εσύ, Κύπρο Χρυσάνθη, έζησες ωραία και ειρηνικά, ελληνικά και ορθόδοξα, δημιουργικά και ευτυχισμένα. Γι' αυτό είσαι δίπλα από το Θεό και ο παράδεισος είναι δικός σου.

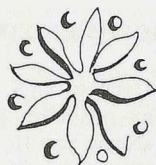
Σας ευχαριστώ

ΜΑΡΙΑ ΜΙΧΑΗΛΙΔΟΥ
1.6.1999

ΥΠΟΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

1. Κ. Χρυσάνθη: τα τυφλά χειρόγραφα – Πνευματική Κύπρος τευχ. 388-390, Λευκωσία 1998.
2. Υπάρχουν 36 δημοσιεύσεις παιδικών θεατρικών του Κ. Χρυσάνθη στα περιοδικά: «Το Κυπριόπουλο» του Μ. Τροκούδη [1949-50], «Χαρά των Παιδιών» των Ν. Κληρίδη και Κ. Χρυσάνθη [1953-59], «Καιροί της Κύπρου», «Πνευματική Κύπρος», «Πάντα Εμπρός», «Φιλολογική Κύπρος».

3. Νίκου Παναγιώτου: Κύπρος Χρυσάνθης: Βιβλιογραφία III, Παιδική Λογοτεχνία [1949-1981], Λευκωσία 1982, σσ. 30-35.
4. Γιώργος Κιτρομηλίδης: Μορφές της Κυπριακής Παιδικής Λογοτεχνίας. Λευκωσία 1990.
5. Με την ίδια σεμνότητα μου εξομολογήθηκε σε δύο συναντήσεις μας το πόσο εύκολα έγραφε, για τις ανάγκες των σχολείων μας, θεατρικές σκηνές και ύμνους των σχολείων.
6. Μιχ. Μαραθεύτης: Η συμβολή του Κύπρου Χρυσάνθη στην Παιδική Λογοτεχνία, Εκδ. Πνευματικής Κύπρου, Λευκωσία 1996.
7. Κόκκινη κλωστή κλωσμένη
στην ανέμη τυλιγμένη
δος της μπάτσο να γυρίσει
παραμύθι ν' αρχινήσει
κι όλους να καληπερίσει
«καλησπέρα σας».
8. Στη σειρά «Το θεατράκι μας» περιλαμβάνονται τα εξής έργα:
  1. Τα δοντάκια, Ο ύπνος, Το χεράκι, Οι μυξήθρες της παπαδιάς.
  2. Τα Χριστούγεννα της Λουκίας, Ο ζωγράφος και η υπομονή.
  3. Το σώμα, Ο Ιησούς και η Παναγία, Ο Αγέρας, Παράδειγμα για μίμηση.
  4. Το Βαγιόκλαδο, Παιχνίδι στην τάξη, Το καλοκαίρι.
  5. Χριστουγεννιάτικο δώρο, Το λαχείο, Το μάθημα της Μουσικής.
  6. Η ευχή της Μάνας, Το τραπέζι.
  7. Χριστουγεννιάτικη Ευτυχία.
  8. Η γιατρεμένη πριγκιποπούλα, Ταρσίζιος, Πλούτος και Ευτυχία, Τα κόκκινα αυγά της Ανάστασης.
9. Ο Τηλέμαχος Κάνθος έκανε τα σκηνικά για τον «Πετεινό το Γούμενο» και το «Βασιλόπουλο της Βενετίας».
10. Ο Γιάγκος Μιχαηλίδης μελοποίησε τα τραγούδια στα 2 προηγούμενα έργα.
11. Ο Χρ. Αχιλλεούδης μελοποίησε τα τραγούδια στο βιβλίο Υγεία και Χαρά.
12. Τα κείμενα για το κονκλόθεαρο είναι α) Το παιχνίδι στην τάξη και β) Το μάθημα της Μουσικής.
13. Το έργο «Καλοκαίρι». δόθηκε ως σκελετός ενός μονόπρακτου και τα λόγια θα έμπαιναν από τα παιδιά.
14. Η πεταλούδα και το τριαντάφυλλο: Από τη «Χαρά των Παιδιών». τεύχος 30, τόμος Δ. 1956.
15. Χρυσόστομος Σοφιανός – άρθρο στο περιοδικό «Οικογένεια και Σχολείο», τεύχος 11, Μάιος-Ιούνιος 1972.
16. Παύλος Παρασκευάς – άρθρο στο περιοδικό «Ανέμη». τεύχος 5. Λευκωσία 1993.
17. Μιχ. Μαραθεύτης: από το βιβλίο «Η συμβολή του Κύπρου Χρυσάνθη στην Παιδική Λογοτεχνία», Λευκωσία 1996.
18. Ποίημα από τη σειρά Στα σκαλοπάτια των ουρανών. Πνευματική Κύπρος, τεύχος 388-390. Αφιέρωμα στον Κύπρο Χρυσάνθη.

ΜΙΑ ΠΟΙΗΤΡΙΑ ΚΑΡΦΩΝΕΙ ΠΟΙΗΜΑΤΑ ΣΤΟΝ ΑΕΡΑ Η νέα ποιητική συλλογή της Βέρας Κορφιώτη

Οι ψηφίδες και το ψηφιδωτό

Όταν καταπιάνομαι να μελετήσω μια ποιητική συλλογή, έχω το εξής πρόβλημα: από τη μια να καταλάβω ένα-ένα τα ποιήματα, κι απ' την άλλη, μέσα απ' αυτά, να προσεγγίσω, όσο μπορώ, τη γενικότερη άποψη του ποιητή για τα πράγματα, τη ζωή, τον κόσμο. Άλλοτε νιώθω πιο σίγουρος για το αποτέλεσμα, άλλοτε ότι απέτυχα. Την κατάσταση αυτή με βοήθησε να τη διατυπώσω πιο παραστατικά μια εκδρομή μου με τους φιλόλογους της Λευκωσίας στην Ιταλία το καλοκαίρι του 1999. Στις ανασκαφές της Πομπηίας, σε γνωστή οικία, βρέθηκαν στο δάπεδο χιλιάδες ψηφίδες. Από τις ψηφίδες αυτές οι αρχαιολόγοι επανασυνέθεσαν το περίφημο ψηφιδωτό, που παριστάνει το Μέγα Αλέξανδρο να ορμά έφιππος πάνω στο Δαρείο. Από τις ψηφίδες λοιπόν, στο ψηφιδωτό.

Οι ψηφίδες

Η τελευταία ποιητική συλλογή της Βέρας Κορφιώτη έχει τίτλο «Πού πορευθώ από του προσώπου σου ποίηση» (Εταιρεία Ελληνικού Βιβλίου, Αθήνα 1999). Περιέχει εβδομήντα πέντε ποιήματα. Όλα, σχεδόν, είναι πολύ σύντομα, ολιγόστιχα, κι οι στίχοι επίσης σύντομοι, ολιγοσύλλαβοι. Αυτό όμως δεν είναι αποτέλεσμα εξωτερικής επιλογής, παρά η σύμπτωση της στιχουργικής φόρμας με την εσωτερική **συμπύκνωση** της εμπειρίας, που χαρακτηρίζει ολόκληρη τη συλλογή. Η Βέρα Κορφιώτη στα ποιήματά της αυτά έφτασε στην απογύμνωση από κάθε περιττό (εκτός από τα πνεύματα και τους τόνους, ενώ τη στίξη δεν τη χρησιμοποιεί καθόλου). Κατόρθωσε μια εντυπωσιακή επιγραμματικότητα στην έκφραση και διατύπωση των ιδεών και των ευαισθησιών της, ώστε όχι μόνο πολλές επιμέρους φράσεις της αλλά και ολόκληρα ποιήματα, αρκετές φορές, ακούονται ως αναπότρεπτες, αναπόφευκτες, διατυπώσεις.

Η μεγάλη έγνοια της για τη λιτότητα και την ποιητική ουσία και πύκνωση εκφράζεται καθαρά στο τελευταίο ποίημα της συλλογής «Αυτοκριτική». Η έγνοια τούτη την οδήγησε στη μορφή των γνωστών μας «στιγμών» με την αμεσότητα και την ακαριαία έκφραση.

*Συνδιαλεγόμαστε
με τα γεγονότα
ως να ήταν δυνατό
ν' αλλάξουμε
έστω και ένα γιώτα.*

(Ως να ήταν δυνατό)

Η αρετή αυτή προκύπτει από την απόφασή της να είναι απόλυτα **αληθινή** με τις ιδέες της, ειλικρινής και γνήσια στα συναισθήματά της, να γράφει ποιήματα μόνο για ό,τι «η ατομική εμπειρία της συλλαμβάνει στη μέγιστη έντασή του» (Τ. S. Eliot). Αυτό που φτάνει να το πιστέψει και να το εκφράσει προς τα έξω, ζητά να τοβάλουμε και στη ζωή μας. Άλλωστε σ' αυτή την αληθινότητα και γνησιότητα δεν μας οδηγεί και τ' όνομά της, Βέρα (από το λατινικό επίθετο *verus-a-um*=αληθινός);

με όση έχεις γενναιότητα
να μετουσιώσεις
λίγη ποίηση μες στη ζωή
αποπειράθου

Με όση έχεις αρετή
αποπειράθου
την ποίηση να τη ζεις

(Αποπειράθου)

Η Βέρα Κορφιώτου σ' αυτό το στάδιο της δημιουργικής της ζωής νιώθει σίγουρη και ασφαλής, γι' αυτά στα οποία έχει κατασταλάξει στην τριαντάχρονη αναζήτησή της. Γι' αυτό και η έκφρασή της, η διατύπωση των ιδεών και των στάσεών της, οι απόψεις και τα αισθήματά της για τη ζωή και τους ανθρώπους έχουν μια **σιγουριά** που σε πείθει, φανερώνουν μια **φιλοσοφική** διάθεση και **στοχαστικότητα** που προϋποθέτει πολλή οικειότητα με τα προβλήματα που πραγματεύεται ποιητικά. Η σιγουριά και ασφάλεια της είναι τόση, που φτάνει κάποτε, όχι μόνο έμμεσα, μα και άμεσα, στη διδακτική διάθεση (με την έννοια που ο Παπανούτσος έγραψε για το «διδακτικό» Καβάφη, κι εγώ για το «διδακτικό» Μόντη στα παιδικά του ποιήματα), όπως στο ποίημά της «Αποπειράθου», στο οποίο αναφέρθηκα πιο πάνω.

Ως κι οι Θεοί αποθνήσκουν
ωσεί η γη η άνυδρος
αλλά οι σίχοι μένουν
δυνατότεροι του χάλυβος

(Ως κι οι Θεοί)

Η ζωή φυλλαράκι που κυλά
στο ρυάκι που της έτυχε
απ' τη γέννησή της
έχει διδακτεί
να μὴν παρεμβαίνει
Το κάθε τι επισυμβαίνει

(Τα αδιέξοδα)

Η διάχυτη ευαισθησία της ποιήτριας φαίνεται κι από τις **λεπτές εννοιολογικές** διακρίσεις που κάνει. Τα πράγματα, τα αισθήματα, η φύση, οι ιδέες, τα προβλήματα έχουν πολλές αποχρώσεις που η ευαίσθητη ψυχή τις φωτίζει και εμπλουτίζει και τη δική μας αισθαντικότητα.

Επιτέλους γιατί
τόσος ναρκισσισμός
να διεκδικείς
όλες τις ενοχές εσύ
και να το κάνεις να φαίνεται
ως να είναι αλτρουϊσμός

(Ας είμαστε ειλικρινείς)

Στο ίδιο ποίημα, παρατηρεί αυστηρά το ίδιο υποκριτικό άτομο ότι μεμψιμοιρεί, ενώ φρόντισε κι αυτός να βολευτεί κανονικά στη ζωή του. Αυτό μας δείχνει και μια άλλη γκάμα συναισθημάτων της ποιήτριας σ' αυτή τη συλλογή, **ειρωνεία**, αυστηρή, αλλά πάντα αξιοπρεπή κριτική, **καυστική παρατήρηση**, **σαρκασμό**. Η δική της ευαισθησία προκαλείται βαθύτατα από την επιπολαιότητα, τη ρηχότητα, την ψευτιά, την άγνοια, την αφέλεια, τις εύκολες λύσεις που βλέπει να κυριαρχούν γύρω της. Η ειρωνεία, το πικρό χαμόγελο, η ήρεμη κριτική είναι η άλλη όψη της απογοήτευσης και της ματαιώσης. Στο ποίημά της «Ωραίος σαν τον Ιππόλυτο», για παράδειγμα, βλέπουμε τη γκάμα αυτή των συναισθημάτων: κρυφή χαρά για το νέο σημαιοφόρο της ζωής και της αρετής, καλοδιάθετη ειρωνεία για την αθωότητα και αφέλειά του, σαρκασμό για την ασφυκτική παντοδυναμία του κατεστημένου, που σου επιτρέπει μόνο να το προσκυνάς ή να μένεις ξένος, να μην αναμειγνύεσαι.

*Πού τρέχεις ξυπόλυτος
με τη σημαία του δικαίου
αναπεπταμένη
ωραίος σαν τον Ιππόλυτο
του Θησέως
ενώ κωφεύεις
στο δέλεαρ της Φαίδρας
μοιραίως υποτιμάς
τη δύναμη κρυφής ενέδρας
Από ποιο μύθο έχεις βγει
ανείπωτα τρωτός
σαν χάραμα αυγής
σε ποια εποχή ζεις
και δεν υποκύπτεις αμαχητί
ανύποπτος βροτός
το κατεστημένο που μεσουρανά
δεν προσκυνάς
κι ενώ σου μειδιά
δεν επιτρέπει άλλο τι
παρά να μένεις
ξένος*

(Ωραίος σαν τον Ιππόλυτο)

Εδώ θα ήθελα να ολοκληρώσω το **πρόσωπο του αφηγητή - ποιητή**, συμπληρώνοντας με ακόμη λίγα. Η ποιήτρια παρουσιάζεται, όπως σημείωσα κιόλας προηγουμένως, πολύ ευαίσθητη. Γι' αυτό και είναι εξωτερικά **εύθραυστη, τρωτή, διαφανής**. Τα ίδια «τα δεδομένα την ανέτρεπαν», από τα «συσσωρευμένα λάθη» νιώθει «περίβλεπτη» σαν «βουνού τρομαγμένο ελάφι» («Τα εκπρόθεσμα»). Όμως έχει την ψυχική δύναμη να μην υποτάσσεται. Έχει το εσωτερικό, πνευματικό απόθεμα που της επιτρέπει ν' απορρίπτει τις απειλές, ν' αντιστέκεται, έστω κι αν γνωρίζει ότι τόσο η τάξη των πραγμάτων όσο και το κοινωνικό κατεστημένο είναι απροσμάχητα, αμετάβλητα. Κάθε απώλεια, κάθε συντριπτική ήττα, γίνεται καινούργια αφετηρία, νέα προοπτική. Την άρνησή της να υποκύψει, τη δηλώνει «κρατώντας ένα κλωνάρι δυόσμο», με δίχως φόβο, μ' όση

έχει γενναιότητα, μ' όση έχει αρετή. Κι αν δεν μπορεί να νικήσει, μπορεί τουλάχιστο να «καρφώνει» ποιήματα στον αέρα. Αυτή η στάση δείχνει «μια ποιότητα ψυχής και βάθος» κι έχει μια «δική της γοητεία».

Από την άποψη αυτή η συλλογή είναι ένα φλάμπουρσ **αντίστασης, άρνησης υποταγής, διαφωνίας** στην τυφλή πορεία του σημερινού ανθρώπου από μια εύθραυστη, σχεδόν γυάλινη συνείδηση.

Το πρόσωπο αυτό με το οποίο παρουσιάζεται ο αφηγητής – ποιητής δείχνει μια αισθητική αντίληψη και ευαισθησία σύγχρονη. Ας θυμηθούμε το στερεότυπο του σύγχρονου κοριτσιού στο δοκίμιο του Άγγελου Τερζάκη «Τα παιδιά με τα κλωνάρια» (ψιλόλιγνα κορίτσια, μ' ένα κλωνάρι θάμνου) και τη μορφή της Αρετής στο ποίημα του Οδυσσέα Ελύτη «Ύπνος των Γενναίων» (λιγνό, αγορίστικο κορίτσι). Μια μορφή αντιήρωα, απομάκρυνση από κάθε μορφή στόμφου ή δογματισμού.

Το ψηφιδωτό

Όπως σε κάθε ποίημα ξεχωριστά (όπου δεν υπάρχει καθόλου στίξη, εκτός από τα διαστήματα ανάμεσα στα στροφικά σύνολα που το αποτελούν) είσαι υποχρεωμένος να το διαβάσεις προσεκτικά, αν θέλεις να βρεις τη νοηματική σχέση ανάμεσα στις διάφορες φράσεις, έτσι μέσα στο σύνολο των 75 ποιημάτων της συλλογής, καθώς δεν υπάρχει κανένας χωρισμός σε ενότητες, είναι δυνατό να επισημάνεις επιμέρους θεματικούς κύκλους, **θεματικούς άξονες**, που προσδίδουν μια δομή στον ποιητικό κόσμο της ποιήτριας και προσδιορίζουν το κάθε ξεχωριστό ποίημα, σε αναφορά μ' ένα σύνολο, μια θέαση των πραγμάτων πιο γενική. Τέτοιοι θεματικοί άξονες, που δεν είναι εντελώς οριοθετημένοι, είναι ο κόσμος και η ζωή, δηλαδή η οντολογία της Βέρας Κορφιωτή, οι άνθρωποι στις μεταξύ τους σχέσεις, ειδικότερα η θέση του ποιητή, η φύση και η ζωή και, τέλος, η ποίηση.

Η Τάξη των Πραγμάτων ή η οντολογία και ανθρωπολογία της ποιήτριας

Ο κόσμος, ο χρόνος, η ζωή, η φορά των πραγμάτων, όπως παρουσιάζονται από την ποιήτρια, οδηγούν σε μια Ελεατική αντίληψη. Το μόνο που υπάρχει είναι μια αιώνια τάξη, μια αιώνια ροή των φαινομένων. Η ζωή δεν παρεμβαίνει σ' αυτήν, το κάθε τι επισυμβαίνει. Η θεία δικαιοσύνη είναι παντοτινά ασύλληπτη στη νοημοσύνη των θνητών. Άλλα είναι τα συμπεράσματα του νου, άλλη η πραγματικότητα του Θεού. Μάταιη είναι η προσπάθεια του κάθε ωραίου Ιππόλυτου να ακολουθήσει τις αξίες των θνητών. Η βάση της συγκεκριμένης ατομικής ή ομαδικής ζωής με την ασύλληπτη και μόλις ψηλαφούμενη μόνιμη αιώνια πραγματικότητα «μόνο θλίψη φέρει περισσή». Η ζωή, «μόλις μια απόσταση αναπνοής» μπροστά στην αιωνιότητα, είναι μια αδιέξοδη πορεία: είναι απομακρυσμένες οι στεριές στους ναυαγούς θνητούς. Οι ελπίδες, που απαλύνουν κάποτε τις εντυπώσεις στην ψυχή, φεύγουν αγάλι-αγάλι. Η ζωή είναι απρόβλεπτη, αχειραγώγητη, αδιώκτη: είναι τελεσίδικη. Ό,τι σήμερα εναγκαλίζεσαι, αύριο δε θα σ' αρέσει. Οι συγκυρίες, οι μοίρες, πλέκουν το νήμα της ζωής στεγνές από λογική και συναίσθημα. Ακόμη και τα υψηλά κόστα των διαψεύσεων δεν κάνουν τον άνθρωπο πιο σοφό που αναπότρεπτα πληγώνεται: που έτσι νιώθει παγιδευμένος. Την όλη κατάσταση χειροτερεύει ο πολύς κόσμος, που έγινε απελπισμένα πρακτικός, αποθέωσε τον εγωισμό, λατρεύει την ευδαιμονία ως το υπέρτατο αγαθό κι έτσι ζει στη μοναξιά, εκτός

αγάπης, στο κενό. Τα μόνα περιθώρια που απομένουν είναι η συνδιαλλαγή, η προσαρμογή, να «ζεις εξ αποστάσεως», ένας «αθέατος παρατηρητής», να σβήνεις, να γίνεσαι διάφανος, «μια σταγόνα σιωπής στη θάλασσα του θορύβου». Μόνο σε μικρά διαλείμματα, αποδιώχνοντας κάθε έγνοια, κάθε σκέψη, κάθε ευθύνη, μπορεί να κοιμηθεί ανέγνωιαστα, για μια στιγμή να κοιμηθεί αναπαμένα.

*Μέσα στου χρόνου τη ροή
ισορροπεί
το κάθε τι*

*Των πραγμάτων η φορά
περικλείει ιώβεια υπομονή
και παρατείνεται σοφά
περιμένοντας να ξεδιπλωθεί
η θεία δικαιοσύνη
παντοτεινά ασύλληπτη
στη θνητή νοημοσύνη*

(Και παρατείνεται)

*Εν κατακλείδι
το πόσο δύσκολο είναι
να μη σε πληγώσει κανείς
θα το κατάλαβες ήδη*

(Είναι πρόδηλο το δέιλι)

Ένοικοι πολυκατοικιών ή οι άλλοι κι εμείς

Τα συνηθισμένα πλαίσια της ζωής είναι σαν ένας ονειρικός κλοιός, είναι τ' αθέατα σκηνικά που κρύβουν σωρεία τις διαψεύσεις. Ο ρομαντισμός, όσο κι αν γλυκαίνει τις στιγμές, μπορεί ν' αποβεί η δυστυχία μιας ζωής. Η ζωή με τους άλλους είναι ανέντιμη, ελίσσεται κάθε στιγμή· είναι σκληρή, αχόρταγη, ανεξέλεγκτη. Ο ποιητής που «έλαβε μύρα μυστικά» μπορεί μόνο να σταθεί και «απλά να καταμαρτυρήσει». Οι εφήμερες καθημερινές σχέσεις, κουβέντες, επαφές (για τα νέα, το συμφέρον, κοινωνικές συγκεντρώσεις, κουβέντες) στο βάθος δείχνουν αισθήματα ενοχής. Οι πολλοί θέλουν να γίνονται το δικό τους, στέκουν στο γινάτι τους και δείχνουν μια ατολμία ν' αποκαταστήσουν πραγματική φιλία.

Γι' αυτό η ευαίσθητη συνείδηση ασφυκτιά μέσα στη ρηχή και στενόχωρη και μικρόψυχη κοινωνία των ανθρώπων.

*Συστέλλουμε τη φωνή
ώστε να περιστέλλεται
η συνομιλία ολονών
και να χωρεί
Στενεύουμε τα βήματα
να συντομεύεται ο βηματισμός
ώστε να συνοδοιπορεί
κανονικώς εχόντων των πραγμάτων
καταστέλλονται τα συναισθήματα*

ώστε να υποταχθεί
 η χαρά και η οργή αεροστεγώς
 κάτω απ' τη χαμηλή οροφή
 μη βγει έξω και η οσμή
 Ηθοποιοί κλειστών δραμάτων
 Ενίοτε το βλέμμα
 δραπετεύει να ξεδιπλωθεί
 απ' το παραθύρι
 ο τοίχος απέναντι
 το ανακόπτει αυτοστιγμεί
 απ' τις χαραματιές
 το ρεύμα μπαίνει ριπίδι
 Ως κι οι ματιές
 γίνονται κοντόθωρες
 η ανάσα μας στενή
 τροφοδοτεί ιδέες μικρόψυχες.

(Ένοικοι πολυκατοικιών)

Οι ποιητές καρφώνουν ποιήματα στον αέρα ή η αντίσταση με την ποίηση

Απέναντι σ' αυτά, ο ποιητής, που «έλαβε μύρα μυστικά», ακολουθεί το ταξίδι της σιωπής, που είναι ένα ταξίδι ερωτικό, σαν παραμύθι. Προτιμά το «σεμνό λάθος» παρά το «επικίνδυνο δίκαιο». Αφήνεται ν' αγαπήσει κάποιον ή κάτι που η ψυχή κι η καρδιά του αγκαλιάζουν, γιατί η αγάπη δεν είναι θέμα επιλογής. «Είν' η αγάπη που σε επιλέγει / και δεν κάνει λάθος». Η τρυφεράδα, η γαλήνια βεβαιότητα, η ημεράδα, η κατάφαση χωρίς δισταγμούς, το ανεπιφύλακτο δόσιμο σ' ότι αγαπάς, σ' ότι θεωρείς αληθινό, δεν είναι παράδοση άνευ όρων· είναι «η υπέρτατη απόθεση στα πόδια του θεού».

Σκοπός της ζωής είναι να ζητούμε τον κόσμο τον ιδεατό, παρά τις απογοητεύσεις, να ζούμε αυθεντικά, γνήσια, όχι πλαστά, πονηρά, συμφεροντολογικά. Με αγάπη. Για τις μελαχρινές σιλουέτες των ξένων που προβάλλουν στους δρόμους μας τις Κυριακές, εύχεται: «Για χάρη τους / ας ήταν δυνατό / να μάκρανε σήμερα / ο καιρός».

είναι το κάθε απαλό
 φτεροκόπημα της καρδιάς
 εκείνο το μύχιο αίσθημα
 τον πιο κρυφό λογισμό
 τον πιο επαγγελματικό
 σκεπτικισμό
 όλη όση έχουμε ζεστασιά
 το πιο βαθύ αγάπημα
 το πιο ερωτικό
 το πιο απόκρυφο αμάρτημα
 εκείνο είναι που ζητά
 ο Θεός

(Το πιο ερωτικό)

Το οντολογικό και ανθρωπολογικό κατεστημένο είναι ακαταμάχητο και ανεξέλεγκτο· ο ποιητής- άνθρωπος πρέπει να έχει τη δύναμη να δέχεται την αμφισβήτηση του ατόμου του ακόμη κι από τα παιδιά του· πρέπει ν' αντιστέκεται· μέσα από την ποίηση του να δίνει τις μάχες, και ας βγει ηττημένος.

*Δεν αποκρύβεται το γεγονός
ότι μπορείς
με τρόπους χίλιους δυο
να με πληγώσεις στη στιγμή
και να θριαμβεύσεις
ανάμεσα στα γεγονότα
νικητής*

*Κι εγώ το μόνο
που τελικά μπορώ
να κατορθώσω
είν' ένα ποίημα
στον αέρα να καρφώσω*

(Το κατεστημένο)

Αυτός ο γνώριμος μας και από άλλους μεγάλους ποιητές ηρωικός πεσσιμισμός με οδήγησε να διαλέξω τον τίτλο αυτής της εργασίας μου.

Το αμίμητο παιγνίδι ή η φύση και η ζωή

Μέσα στην οντολογία της Βέρας Κορφιώτη η φύση έχει μια παρουσία. Σε ποιήματα σαν το «Στην αποβάθρα του Εναέριου» δείχνει ότι μπορεί να γοητεύεται και να συγκινείται από τις ομορφιές της. Μια πεταλούδα στην ακροθαλασσιά, τ' αφρόψαρα που πηδούν στην επιφάνεια των νερών, η καλοκαιρινή μα περισσότερο η φθινοπωρινή γαλήνη και γλυκάδα της λεμεσιανής θάλασσας, τη σαγηνεύουν και τη γεμίζουν ευτυχία και χαρά. Σε τέτοιες εκθαμβωτικές στιγμές, πλανεμένη από τη λήθη, νομίζει ότι «σκίζει τα μάγια / σχεδόν βγαίνει / απ' το λουλούδι / ο Θεός / να της μιλήσει». Αυτά όμως είναι μια σκηνή παρέμβλητη· ξέρει πως είναι ένα ιντερμέδιο. Το αμίμητο παιγνίδι των μεταλλαγών των φυσικών φαινομένων, η διηνεκής διαδοχή των καταστάσεων που την αφήνουν εκστατική, δεν την αποσπούν από την πραγματικότητα. Γι' αυτό και διστάζει να της δοθεί. Χαίρεται τη Δημιουργία από κάποια απόσταση, διατηρεί τη λελογισμένη γραμμή στο αναμεταξύ. Δεν την αφήνει να πάρει στη συνείδησή της το απάνω χέρι.

*Το Φθινόπωρο φόρεσε
τη γλυκάδα του
κι αποχαιρετά
το τελευταίο μελέμι*

*Σαν το γυμνό χαμίνι
στάθηκε ο Σπτέμβρης αντίκρυ
τα πόδια του και πλένει
μες στον αφρό
του θαλάσσιου μύρου*

Το κύμα το ήρεμο
λαμπύριζε στο κάθε φίλημα
του ήλιου

Και να προβάλλει μονάχο
ένα σύννεφο
κι ο ουρανός στήνει παιγνίδι
με το γκρίζο του το φρύδι

Λικνίζεται κι ο βράχος
μες στον κυμματισμό
τόσο που ν' αμφιβάλλεις
μη δεν είν' ένα δελφίνι

Σάστισα
πού να κρυφτώ

λίγη απ' τη χαρά τους
να γευτώ

(Στην αποβάθρα του Εναέριου)

Τα μυστικά μύρα ή περί ποιήσεως

Είδαμε σε προηγούμενο μέρος την ποίηση να λειτουργεί ως σωσίβιο για τη Βέρα Κορφιώτη μέσα στην εξουθενωτική στενότητα της πραγματικότητας και της ζωής. Όμως η διαλεκτική σχέση της ποιήτριας με την ποίηση είναι πολύ βαθύτερη. Τη μελετά, την αναλύει, γενικά ομιλεί «περί ποιήσεως» με αρκετά (πάνω από 15) ποιήματα στη συλλογή της. Άλλωστε ο τίτλος της, «Πού Πορευθώ από του Προσώπου σου Ποίηση», με την αναπόφευκτη συνειρμική σύνδεση με τα θρησκευτικά δρώμενα, μας υποβάλλει ότι η ποίηση είναι ο χώρος της μεταφυσικής της, είναι το καταφύγιο της, όπου φθάνουν οι απόηχοι των εξωτερικών αντιπάλων δυνάμεων της ζωής και του κόσμου, είναι ο χώρος της συνείδησής της. Ας θυμηθούμε επίσης ότι οι λέξεις Ποίηση και Ποιήματα βρίσκονται στους τίτλους των πέντε από τις έξι εκδομένες ποιητικές συλλογές της (ανάλογο φαινόμενο παρατηρείται στις 5 ποιητικές συλλογές του Κώστα Μόντη για παιδιά).

Η ποίηση για τη Βέρα Κορφιώτη είναι, παρά την ταπεινοφροσύνη της, μονιμότερη της γνώσης. Ακόμα είναι σημαντικότερη, στέκει πιο πάνω από την όποια ωφελμιστική δραστηριοποίηση, το συνδικαλισμό, την κομματική στράτευση. Γι' αυτό και χαρίζει στους άλλους «όλα του κόσμου» τα επιχειρήματα, φτάνει στην ίδια ν' αφήσουν «μονάχα τα ποιήματα». Η έμπνευση ενσκήπτει στον ποιητή απροειδοποίητα, απρογραμμάτιστα. Κάποτε μια και μόνη λέξη τη γοητεύει τόσο που πλέκει ένα ποίημα για «να δέσει τη σαγήνη της με νήμα». Άλλοτε μια σκέψη την ξενυχτά και φωνάζει πίσω απ' τ' αφτί της μέχρι να τη δέσει με στίχους (ανάλογα άκουσα να λεν ο Κυριάκος Χαρολαμπίδης και ο Λεωνίδας Τριβιζάς). Είναι 'δω που ο ποιητής νιώθει πως «λαβαίνει μύρα μυστικά» και καταμαρτυρά ό,τι βλέπει· γιατί ο Θεός αγαπά τους ποιητές μεσ' την ατέρμονη την περιπλάνησή τους. Οι ποιητές «Σπεύδουν / πέρα από τους όρους / του παιγνιδιού / πολύ πιο μπροστά». Γι' αυτό «Δεν είναι / για να ερωτεύονται / οι ποιητές». Ο ποιητής «προορισμό έχει να θυσιαστεί».

Γι τις λέξεις έχει μεγάλη ευαισθησία και τις χειρίζεται σαν πολύτιμα αντικείμενα, την καθεμιά με την ιστορία της, τα αρώματά της. «Τάχα οι γύρω μου το νιώθουν / πόσο οι λέξεις με πληγώνουν;», «η κάθε λέξη που προφέρεις / εμένα με βυθομετρά». Κακίζει με αυστηρότητα όσους με ελαφρότητα «ποδοπατούν» τα λόγια.

Νομίζω ότι από το ποίημά της «Αόρατη μεταποίηση» μπορώ να διατυπώσω τον ακόλουθο ορισμό: Ποίηση είναι η σε σημείο αιχμής μεταποίηση του συναισθήματος σε ποίημα με μετασχηματιστή την ψυχή. Στην άποψη αυτή συμπλέει με τον Κώστα Μόντη και πολλούς άλλους μεγάλους ποιητές.

Στο τελευταίο ποίημα της συλλογής με τον ενδεικτικό τίτλο «Αυτοκριτική» η άμεση αναφορά στον μεγάλο Αλεξανδρινό, τον Καβάφη, με τις υψηλές απαιτήσεις προκειμένου κάποιοι που γράφουν «να πολιτογραφηθούν στην πόλη των ιδεών» φανερώνει τα δικά της απαιτητικά κριτήρια για την ποίηση.

Επιλογικά

Με βαθιά χαρά αντιλαμβανόμαστε ότι η ποίηση της Βέρας Κορφιώτη διάνυσε μακρό δρόμο. Μπορούμε να πούμε με σιγουριά ότι η τελευταία της ποίηση είναι ποίηση ωριμότητας. Η εσωτερικότητά της, η καθαρότητα και η τόλμη των ιδεών της, η ευαισθησία και το πνευματικό ήθος που αποπνέει, το σμίλημα της έκφρασης, την επιβάλλουν ως μια πολύ σοβαρή παρουσία στην ποίησή μας.

ΔΩΡΟΣ ΘΕΟΔΟΥΛΟΥ

ΠΑΣΧΑΛΗΣ Δ. ΠΑΣΧΑΛΙΔΗΣ*

Ο πονεμένος της πατρίδας

Ο αοίδιμος Γυμνασιάρχης Πασχάλης Πασχαλίδης¹ τον οποίο τιμούμε με το αποψινό φιλολογικό μνημόσυνο, απόδοση μικρής έναντι μεγάλης δικής του προσφοράς στην παιδεία της Πάφου, υπήρξε μια σπάνια πνευματική φυσιογνωμία. Η σημερινή εκδήλωση είναι χρέος τιμής αλλά συνάμα και μια ευκαιρία για να τον φέρουν στη μνήμη τους οι παλιοί και να τον γνωρίσουν οι νεότεροι.

Πριν διαβάσω τα κείμενά του που με πολλή στοργή εξέδωσε στον συγκεντρωτικό τόμο με τίτλο *Τα Ελληνικά Γράμματα στον Αλύτρωτο Ελληνισμό* η κόρη του και παλιά καθηγήτριά μου, η κυρία Μάγδα Κιτρομηλίδου, δεν ήξερα, δεν μπορούσα να φανταστώ πως ο Πασχάλης Πασχαλίδης ήταν μια τόσο φωτισμένη προσωπικότητα, με τόσες και τέτοιες πνευματικές δυνατότητες, που χωρίς κανένα δισταγμό μπορούμε να πούμε πως ήταν μια ευλογία για την Πάφο, αλλά και μια απώλεια για τη φιλολογική επιστήμη. Γιατί ήταν προικισμένος με τα αναγκαία πλούσια πνευματικά χαρίσματα και σίγουρα θα σταδιοδρομούσε ως πανεπιστημιακός.

Όμως τίποτα δε γίνεται τυχαία. Όλα είναι η πραγμάτωση ενός υπερβατικού σχεδιασμού. Ήταν η καλή μοίρα της Πάφου, της αποκομμένης και αποξεχασμένης τούτης ακριτικής γωνιάς, που τον έστειλε για να δώσει εθνικό και παιδευτικό προσανατολισμό και να συμβάλει στην κοινωνική της αναμόρφωση· για να θερμάνει τις τυραγνισμένες και πικραμένες ψυχές ενισχύοντας τη θρησκευτική πίστη και το όνειρο της Ένωσης· για να δροσίσει την ελπίδα με τα νάματα των Ελληνικών Γραμμάτων. Ήρθε για να υπηρετήσει και ενισχύσει τις δύο βασικές εθνικές επάλξεις, τα δύο αμυντήρια, όπως τις ονομάζει, την πίστη και το φρόνημα, δηλαδή την Εκκλησία και το Σχολείο, δύο βασικούς θεσμούς που συνιστούν το υπόβαθρο της καθόλου ελευθερίας, πνευματικής και εθνικής και το ασφαλές θεμέλιο κάθε κοινωνικής προκοπής.

«*Ους δε προώρισε, τούτους και εκάλεσε*», λέγει ο Απόστολος Παύλος². Ο Πασχαλίδης ήταν ο προορισμένος γι' αυτό και κλήθηκε. Κλήθηκε σε μια μικρή κοινωνία που μαστιζόταν από την αμάθεια και τη φτώχεια και που τις όξυνε η δυσβάσταχτη αποικιακή καταπίεση. Ήταν μια εποχή αδιατάραχτου νήδυμου ύπνου για τον τόπο, που ωστόσο βρισκόταν έξω από τη γενική πολεμική αναταραχή. Στον ευρύτερο ευρωπαϊκό χώρο ήταν μια εποχή αναστάτωσης με πολλές καταστροφές και πολύ αίμα λόγω του πολέμου, τον οποίο και η Ελλάδα δεν απέφυγε και από τον οποίο επηρεάστηκαν ιδιαίτερα τα σχολεία της, γεγονός που πίκρανε τον ένζηλο της παιδείας Πασχαλίδη.

Η πιο μεγάλη του όμως πίκρα, ο στεναγμός και η οδύνη της ψυχής του, ήταν οι φρικώδεις καταστροφές που υπέστησαν τα σχολεία του Μικρασιατικού Ελληνισμού, «*αι εθνικαί κιβωτοί αι τηρούσαι εν εαυταίς το εθνικόν αίσθημα και δι' αυτού εκκεντρίζουσαι τας τρυφεράς καρδιάς των υπό ζυγόν τυραννικόν αναπτυσσομένων Ελληνοπαίδων*».

* Κείμενο ομιλίας στο φιλολογικό μνημόσυνο που έγινε στην Πάφο στις 6 Φεβρουαρίου 1999.

«Πού το μέγα Γυμνασιακόν Φροντιστήριον της κλεινής Τραπεζούντος (...);» οδύρεται. «Πού η περιώνυμος Μεγάλη του Γένους Σχολή, το Παλλάδιον τούτο του εν Τουρκία Ελληνισμού (...); Πού τα Μαράσλεια εκπαιδευτήρια της Φιλιππουπόλεως (...); Εις τίνα άραγε κατάστασιν διατελεί το παλαιάφατον Γυμνάσιον της μεγαλομάρτυρος μεταξύ των μαρτύρων Ελληνίδων πόλεων, των Κυδωνιών (...) Υφίσταται άραγε η περίπυστος Ευαγγελική της Σμύρνης Σχολή η αποτελούσα οιονεί διαδοχήν των περιφημών της αρχαιότητος φιλοσοφικών και ποιητικών της Ιωνίας Σχολών (...);

»Θρηνήσατε, Μούσαι Έλληνίδες, κλαύσατε την τύχην των περιωνύμων εκείνων τεμενών υμών, τα οποία επί τοσούτους αιώνας και εις δυσχειμέρους εισέτι καιρούς είχαν διατηρήσει άσβεστον την δάδα του πνευματικού φωτός»³.

Αυτός ο παθιασμένος για τα σχολεία και το ελληνικό πνευματικό φως Έλληνας δάσκαλος κλήθηκε το 1915 για τη διεύθυνση του μικρού και νεαρότατου Ημιγυμνασίου Πάφου, Το Ημιγυμνάσιο είχε ιδρυθεί το 1905 και φυτοζωούσε χωρίς μόνιμη στέγη και χωρίς προσοντούχο διδακτικό προσωπικό. Την πρώτη εκείνη σχολική χρονιά 1915-1916 της γυμνασιαρχίας του Πασχαλίδη, το Ημιγυμνάσιο είχε 65 μαθητές και 6 μαθήτριες.

Ο Πασχαλίδης ήταν η ιδεώδης επιλογή. Ο Α' Παγκόσμιος Πόλεμος θ' αποτρέψει την μετάβασή του στη Γερμανία και θα ματαιωθεί η υποτροφία του για μεταπτυχιακές σπουδές και ο Κεμαλισμός θα εμποδίσει την επιστροφή του στη γενέτειρά του, το Χουδί, μια αρμενόφωνη κωμόπολη της Βιθυνίας Μικράς Ασίας, που το 1904, σύμφωνα με επιστολή του ίδιου του Πασχαλίδη, είχε 2500 περίπου κατοίκους, από τους οποίους οι 2000 ήταν ορθόδοξοι Έλληνες και οι 500 Μωαμεθανοί. Έπρεπε να εργαστούν έτσι οι συγχυρίες, για να οδηγηθούν εδώ τα βήματα του σημαντικού αυτού ανθρώπου.

Ο Πασχαλίδης ήταν, επαναλαμβάνω, μια ευλογία για την εκπαίδευση και την κοινωνία της Πάφου, γιατί ήταν μια ευφυής, χωρίς κενά, πνευματική προσωπικότητα, εμπροτισμένη και καθοδηγούμενη από το κλασικό ανθρωπιστικό ιδεώδες, συγκερασμένο με την ηθική πρακτική της χριστιανικής διδασκαλίας. Ήταν ένας διαχρονικός Έλληνας, που σημαίνει ένας οικουμενικός πολίτης, ιδιότητα που καθιστά το άτομο ιδανικό προϊστάμενο σ' ένα σχολείο, που βασικό του ρόλο έχει την αγωγή, αλλά και δραστικό πολιτιστικό και κοινωνικό παράγοντα. Πέραν τούτων ο Πασχαλίδης, πονεμένος και αλύτρωτος Έλληνας καθώς ήταν, κουβαλούσε μαζί του τα πάθη και τον καημό του αλύτρωτου Ελληνισμού και στην φλογισμένη ψυχή του ανάδευε το όραμα της λύτρωσης των σκλαβωμένων ελληνικών πατρίδων.

Το τραυματικό συναισθηματικό σύνδρομο του καλλιεργημένου υπόδουλου κρατούσε ανύστακτο το νου του και ενστάλαζε ένα πάθος αδιάλειπτο κι εθναποστολικό στον αγώνα του για την εκπαιδευτική, κοινωνική, εκπολιτιστική κι εθνική προκοπή της Πάφου. Το σύνδρομο τούτο του θύμζε έντονα τη διαφωτιστική αποστολή του στην ιδιαίτερή του πατρίδα, που διακόπηκε, και η οποία έπρεπε να συνεχίσει στη νέα του πατρίδα. Μια αποστολή που την επέβαλλε περισσότερο η αλυτρωτική του συνείδηση και λιγότερο η δέσμευσή του έναντι του Συλλόγου των Μικρασιατών «Ανατολή» λόγω της υποτροφίας και των σπουδών που του πρόσφερε.

Ο Πασχαλίδης ήταν άνθρωπος φιλότιμος και περήφανος. Ανήκε στο είδος των ανθρώπων που παίρνουν ένα και δίνουν δέκα. Που δίνουν χωρίς να παίρνουν. Που θέ-

λουν να δίνουν όσο το δυνατό περισσότερα. Γι' αυτόν η υψηλότερη θέση σημαίνει μεγαλύτερη ευθύνη και περισσότερη οφειλή στο κοινωνικό σύνολο. Ο Σύλλογος των Μικρασιατών τον έχει ευεργετήσει και του χρωστά για τούτο ευγνωμοσύνη, την οποία εκφράζει σ' επιστολή του, την πρώτη, μετά τη λήξη των σπουδών του στη Ριζάρειο Εκκλησιαστική Σχολή και την επιστροφή του στο Χουδί, Απευθυνόμενος προς τον Πρόεδρο του Συλλόγου καθηγητή Μαργαρίτη Ευαγγελίδη γράφει: «Σεβαστέ κ. Πρόεδρε, Αφικόμενος εις την γενέτειράν μου, πρώτον πάντων αισθάνομαι εν εμοί την υποχρέωσιν, όπως εντεύθεν εκφράσω την ευγνωμοσύνην μου εις τον υμέτερον Σύλλογον και ιδία προς υμάς, οίτινες λαβόντες με εκ της πατρίδος μου εν τη μουσοτρόφω των Αθηναιών πόλει εμυσταγωγήσατε ημάς την θεόθεν και την θύραθεν παιδείαν.

Ήδη μετά το πέρας των σπουδών μου προ ενός μηνός απερχόμεθα μετά χαράς εκ της σχολής της επί πέντε έτη εκθρεψάσης και παιδευσάσης ημάς, φλεγόμενος υπό της ζέσεως, ην και ενώπιον πάντων υμών ωμολογήσαμεν, όπως τα φώτα ημών τα κτηθέντα εν αυτή μεταχειρισθώμεν κατά τας ασθενείς ημών δυνάμεις συνεργούσης και της θείας δυνάμεως προς φωτισμόν της πατρίδος ημών»⁴.

Στην ίδια επιστολή εκφράζει την απογοήτευσή του, γιατί δε βρήκε θέση δασκάλου για να εργαστεί «κατά το πνεύμα του Συλλόγου» και διατυπώνει τη γνώμη να συνεχίσει τις σπουδές του: «Ενεκα δε τούτων απάντων επήλθε μοι ως και τοις κηδεμόσι μου, ότι αποτελεσματικώτερον ήθελον εργασθή, εάν (αφού δεν ευρέθη θέσις και φόβος υπάρχει μη μείνω αργός) αποπερατώσας και τας εν τω Πανεπιστήμιω σπουδάς διωριζόμενην διευθυντής σχολής τινός κατά τα μέρη μας, διότι νυν διοριζόμενος δεύτερος ή τρίτος διδάσκαλος ουδόλως θα διαφέρω των αποφοίτων Γυμνασίων ή και των μη πτυχιούχων των και πρακτικών καλουμένων, ουδέν δυνάμενος να πράξω ως υποκείμενος εις άλλους διδασκάλους. Ενώ ανεξάρτητος ων διευθυντής Σχολής τινος αδεώς και άνευ περιορισμού δύναμαι να εφαρμόζω τας αρχάς, άς ενεπνεύσθημεν, και αίτινες επιβάλλονται εις τους υποτρόφους του Συλλόγου». Και συνεχίζει: «Ζητώ παρ' υμών να σπουδάσω περαιτέρω μόνον και μόνον όπως, ως και ανωτέρω είπον, ανεξαρτήτως και αποτελεσματικώτερον εργασθώ υπέρ της φιλτάτης πατρίδος και λυσιτελέστερον εφαρμόσω τας αρχάς του Συλλόγου».

Είναι ολοφάνερο βέβαια ότι κάτω από τη δικαιολογία της αποτελεσματικότερης εργασίας «υπέρ της φιλτάτης πατρίδος» υποκρύπτεται η μεγάλη του επιθυμία για πανεπιστημιακές σπουδές.

Αξίζει να σταθούμε λίγο και σε κάποιες άλλες επιστολές της περιόδου της υπηρεσίας του στα ελληνικά σχολεία της πατρίδας του, που κράτησε από το 1903 ως το 1911. Οι επιστολές αυτές ψυχογραφούν αλάνθαστα τον Πασχαλίδη της πρώτης νεότητας και δείχνουν τα χαρακτηριστικά της προσωπικότητάς του, που θα τον συνοδεύουν σταθερά ως το τέρας της ζωής του. Τα χαρακτηριστικά αυτά είναι, όπως αναφέραμε και πριν, η θρησκευτικότητα, η φιλοπατρία και η φιλομάθεια. Η θρησκευτικότητά του είναι αυτονόητη λόγω των σπουδών του στην ιερατική Ριζάρειο Σχολή. Αυτονόητο θα έλεγε κάποιος και τον πατριωτισμό του, θεωρώντας τον ως εύλογη συνέπεια της υποχρέωσής του προς τον Σύλλογο για την υποτροφία και τις σπουδές που του πρόσφερε. Προσωπικά όμως φρονώ πως ο πατριωτισμός του Πασχαλίδη ήταν βαθύτερος. Τόσο ο πατριωτισμός του όσο και η αγάπη του προς την παιδεία και τη μάθηση ήταν η ανάγκη της ψυχής ενός ευαίσθητου ιδεολόγου. Γράφει σε μια από τις επιστολές αυτές, την τέ-

ταρτη κατά χρονολογική σειρά, γραμμένη στις 3 Ιουλίου του 1905: «*Επί διετίαν ειργάσθην υπέρ της πατρίδος εν τη Σχολή εμφυσών το της πατρίδος αίσθημα, και εν τη εκκλησία εμπνέων την της θρησκείας αγάπην. Επεθύμουν να εργασθώ εισέτι υπέρ αυτής, αλλ' η προς την παιδείαν και μάθησιν κλίσις μου με αναγκάζουσι να ζητήσω παρ' υμών την άδειαν, όπως πάλιν υπό την προστασίαν και τη υποδείξει υμών εξακολουθήσω τα σπουδάς μου. (...) Εκ τοιούτων λόγων ορμώμενος παρακαλώ, ικετεύω υμάς σεβαστέ μοι κ. πρόεδρε, όπως ενεργήσητε παρά τω ευεργέτη μου Συλλόγω και επιτύχητε την άδειαν προς επάνοδον εις την πατρίδα των φώτων και εξακολουθήσιν των σπουδών μου»⁵. Και επιμένει με νέα επιστολή, γραμμένη ένα ακριβώς μήνα μετά, ζητώντας από τον ευεργέτη του Συλλόγου την άδεια να επιστρέψει «εις την εστίαν των φώτων», για να σβήσει «την προς την παιδείαν δίψαν την ολοένα αύξουσαν»⁶.*

Μπορούμε λοιπόν να πούμε πως η φιλοπατρία και η φιλομάθεια του Πασχαλίδη είναι σύμφυτες με το χαρακτήρα του. Πιέζουν με μια φόρτιση ανησυχίας την ψυχή του, συνιστούν όμως και τη δύναμη που κινεί και δραστηριοποιεί όλη του την ύπαρξη.

Ο άνθρωπος γίνεται αυτό που θέλει να γίνει. Είναι κοινοτοπία αλλά δεν είναι ρητορισμός. Είναι νόμος που διέπει τη ζωή. Τα όνειρα και οι φιλοδοξίες πραγματοποιούνται όταν σχεδιάζονται, οργανώνονται αλλά και εμποτίζονται με δυνατή, αγνή και ανιδιοτελή επιθυμία, που αποβλέπει στο γενικό και όχι στο προσωπικό όφελος.

«Τω κρούοντι ανοιγήσεται»⁷. Ο επίμονος Πασχαλίδης θα ξαναχτυπήσει την πόρτα του Συλλόγου με νέα επιστολή του με χρονολογία 2 Ιανουαρίου 1909: «*Παρήλθον ήδη, σεβαστέ κ. Πρόεδρε, έξ έτη αφότου απεστειλάτε με ως κήρυκα των ιδεών σας ενταύθα: εκ τούτων τα πέντε ειργάσθην εν τη ιδιαίτερα μου πατρίδι, έν δε εν Ικονίω. Διερευνών την συνείδησίν μου βεβαιούμαι, ότι εξετέλεσα το καθήκον μου, όσον επέτρεπον οι καιροί και αι δυνάμεις μου. Νυν πέποιθα ότι κατά το τέλος του έτους τούτου θα επιτρέψητε, όπως εξακολουθήσω την επί τα βελτίω προαγωγήν μου μηδόλως απομακρυνόμενος του σκοπού μου, της αφιερώσεως δηλ. πάσης ηθικής και υλικής δυνάμεως προς αποκατάστασιν της τε μερικής και γενικής πατρίδος ημών εις την προτέραν αυτής εύκλειαν»⁸.*

Αν επέμεινα τόσο στις επιστολές είναι γιατί τα κείμενά τους είναι πρότυπα ύφους, ευγένειας, ωριμότητας και γλωσσικής επάρκειας, που προμηνύουν τον μετέπειτα λαμπρό γυμνασιάρχη και μελετητή. Συνιστούν τον εν δυνάμει ψυχικό και πνευματικό κόσμο του Πασχαλίδη, που θα ξεδιπλωθεί αργότερα σε δραστήρια δημιουργία. «Το ύφος είναι ο ίδιος ο άνθρωπος», είπε ο Buffon. Και οι επιστολές αυτές είναι ένα ύφος: είναι ο ίδιος ο Πασχαλίδης.

Έτσι, αφού εργάστηκε από το 1903 ως το 1911, στην αρχή ως απλός ιεροδιδάσκαλος και ύστερα ως διευθυντής, στα ελληνικά σχολεία της κωμόπολής του και τις Αστικές Σχολές του Ικονίου, θα του δοθεί επιτέλους η άδεια να επιστρέψει στην Αθήνα, «την εστίαν των φώτων», και να εγγραφεί στη Φιλοσοφική Σχολή. Το όνειρό του για πανεπιστημιακή μόρφωση θα γίνει πραγματικότητα χάρη στο επίμονο, το συνεχές και σχεδόν ενοχλητικό αίτημά του, κινημένο από τη μεγάλη δίψα της παιδείας.

Ως φοιτητής της Φιλοσοφικής Σχολής δεν πέρασε απαρατήρητος. Ο καθηγητής Μαργαρίτης Ευαγγελίδης, ο πρόεδρος του Συλλόγου, πεπεισμένος για την εργατικότητα του κι εκτιμώντας τον ζήλο και την επίδοσή του, θα τον θέσει υπό την προστασία

του. Θα του ανοίξει την πόρτα του σπιτιού του και θα του παραχωρήσει την πλούσια βιβλιοθήκη του, βοηθώντας τον να ολοκληρωθεί ως φιλόλογος και πνευματικός άνθρωπος. Άλλωστε δεν του ήταν ολότελα ξένος ο Πασχαλίδης. Ήταν ο επίμονος και πνευματώδης εκείνος νέος του Χουδίου, που του απηύθυνε τις επιστολές με το συνεχές αίτημα για περαιτέρω σπουδές. Η αμυδρή καλή εικόνα του μακρινού νέου με τις πνευματικές ανησυχίες θα πάρει τώρα ολοκάθαρο περίγραμμα βεβαιώνοντας για τις πνευματικές και ψυχικές αρετές του.

Όπως ήταν επόμενο, ο Πασχαλίδης, ευφυής καθώς ήταν και με την ωριμότητα των χρόνων και την εκπαιδευτική και ευρύτερη πείρα της ζωής, τέλειωσε το Πανεπιστήμιο το 1915 με Άριστα (10) και με μια υποτροφία για μεταπτυχιακές σπουδές στη Γερμανία, η οποία και θα ματαιωθεί, όπως είδαμε στην αρχή, όπως το ίδιο θα ματαιωθεί και η επιστροφή στη γενέτειρά του. Αυτό έπρεπε να γίνει, γιατί ο προορισμός του ήταν η Κύπρος.

Η υπηρεσία του Πασχαλίδη στην Ελληνική δημοτική παιδεία της πατρίδας του ήταν μια εκπαιδευτική προάσκηση αλλά και μια εμπειρία στη μυστική δραστηριότητα για την απελευθέρωση του Μικρασιατικού Ελληνισμού.

Έτσι, η Πάφος θα δεχτεί έναν ολοκληρωμένο θεωρητικά και πρακτικά εκπαιδευτικό κι έναν μυημένο εργάτη της ιδέας της ελευθερίας. Ένα «*απόστολον του έθνους και της γλώσσης των πατέρων ημών*»⁹.

Αφήνοντας την Αθήνα το 1915 για την Πάφο, ήξερε πού τον έσερναν τα βήματά του; Ήξερε, θέλω να πω, ότι το όνειρό του για περαιτέρω σπουδές, φιλολογική έρευνα και επιστημονική εργασία θα έσβηνε; Ήξερε πως η Πάφος δε θα ήταν μια παρένθεση στην πνευματική του πορεία, αλλά το αραξοβόλι μιας νέας πατρίδας; Γιατί η Πάφος δε στάθηκε ένας ενδιαμέσος σταθμός, μια ανάπαυλα έστω, στο δρόμο του προς τη Γερμανία ή άλλη ευρωπαϊκή χώρα για συνέχιση των σπουδών του, όπως στάθηκε η Λάρνακα για το άλλο έξοχο φιλολογικό πνεύμα, τον Συκουτρή; Τι έκανε αυτόν τον οξύ και ανήσυχο φιλολογικό νου, τον αφιερωμένο και αφοσιωμένο στα γράμματα, να συνθηκολογήσει με την πνευματική του ανησυχία; Πώς μπόρεσε να ζήσει σ' ένα τόπο χωρίς πνευματική ζωή, χωρίς μια υποφερτή έστω δημοτική βιβλιοθήκη που θα τον βοηθούσε στην πνευματική του ενασχόληση; Τι τον έκανε να τα βρει με το παφιακό περιβάλλον και να συμβιβαστεί με τη νέα του ζωή; Ο γάμος; Κάποια νευρική κούραση και απογοήτευση από τη θηριωδία της εποχής εις βάρος του Ελληνισμού και του ανθρώπου γενικότερα ή το περιβάλλον και το κλίμα της Κύπρου που ευνοούν, κατά την άποψή του, και προδιαθέτουν στο ραχάτι;

Αξιολογώντας την ποσοτική και ποιοτική πνευματική παραγωγή του 1922 σε άρθρο του στην εφημ. Πάφο, την χαρακτηρίζει μηδαμνή και ως αιτία προβάλλει το περιβάλλον. «*Δυστυχώς*», γράφει, «*όπως και άλλοτε εγράψαμεν, το περιβάλλον δεν υποβοηθεί την πνευματική εργασίαν (...) Ο δικηγόρος αντί να μελετά τας Ασσίζας (...), θεωρεί φρονιμώτερον να καταγίνεται εις την εξεύρεσιν μερικών γραμματίων. Ο καθηγητής αντί να εμβαθύνη εις επιστημονικάς μελέτας, προτιμά να διαθέτῃ τας ώρας της αναπαύσεώς του ή εις ιδιωτικάς παραδόσεις ή ραχατεύων εις τας λέσχας και τα καφενεία. Όσον και αν μας φαίνονται αξιοκατάκριτοι, όταν εξετάσωμεν τα ζητήματα ολίγον βαθύτερον, θα εύρωμεν ότι έχουν δίκαιον. Το περιβάλλον δεν είναι πρόσφορον διά διανοητικήν εργασίαν. Ο κόσμος δεν αγαπά την μελέτην. Και το υλικό συμφέρον κυριαρ-*

χεί και ρυθμίζει τας σχέσεις των ανθρώπων. Όσον ενθουσιασμών, όσσην όρεξιν και αν έχη κανείς απογοητεύεται και γι' αυτό δεν είναι δυνατόν να προκύψη και τίποτε το άξιον λόγου»¹⁰.

Σ' ένα άλλο άρθρο πάλι, που δημοσίευσε πριν ένα χρόνο, το 1921, με τον τίτλο «Ο διανοητικός μαρασμός εν Κύπρω», είχε γράψει: «Αλλ' εκτός τούτων και το κλίμα της Κύπρου φαίνεται ακατάλληλο, προς διανοητικήν παραγωγήν, αφ' ου ως γνωστόν ο αείμνηστος συντάκτης του Ευαγόρου Περικλής Μιχαηλίδης, όστις εν Βουκουρεστίω εκλόνηζε με την αρθρογραφίαν του την Ρουμανικήν Κυβέρνησιν, εν Κύπρω είτε «από το νερό είτε από το κλίμα δεν μπορούσε να χαράξη ούτε πεννιά!».

Ο Πασχαλίδης λοιπόν υπήρξε θύμα του κυπριακού περιβάλλοντος; Το κλίμα επέδρασε τόσο δραστικά ώστε να τον ρίξει σε μια βιολογική απονεύρωση και νάρκη με συνέπεια την καθήλωσή του στην Πάφο; Πιστεύω πως όχι. Ο Πασχαλίδης ήταν άνθρωπος με δυνατή θέληση και σταθερή πίστη στις αξίες της ζωής και για τούτο καμιά περιβαλλοντική ή άλλη αιτία δε θα μπορούσε να τον απομακρύνει από τους στόχους του προορισμού του και να τον ρίξει σε μια κατάσταση νωχέλειας και ραχατιού. Όλα δείχνουν πως ήταν ένας εργασιομανής.

Αν ζητώ με κάποια επιμονή μια απάντηση, δεν είναι από περιέργεια, αλλά γιατί ήταν μια ξεχωριστά προικισμένη πνευματική φυσιογνωμία που δεν έδωσε αυτό που μπορούσε να δώσει στη φιλολογική επιστήμη, με περαιτέρω σπουδές σ' ένα άλλο, ευνοϊκό περιβάλλον, γι' αυτό άλλωστε και σκόπιμα προσπάθησα να τονίσω τον εν δυνάμει Πασχαλίδη, εξαίροντας τις πνευματικές και ψυχικές του αρετές.

Όσες φορές αναρωτήθηκα αν ο Πασχαλίδης ξοδεύτηκε σ' ένα τόπο πνευματικά άγονο και σε πράγματα εύκολα, πήρα μέσα μου την απάντηση πως αναλώθηκε σε πράγματα δύσκολα και πολύ σημαντικά την εποχή εκείνη για την κοινωνία της Πάφου, που μονάχα από άνθρωπο με τις δικές του αρετές μπορούσαν να πραγματοποιηθούν. Άλλωστε η επιστήμη δεν υπάρχει για τον εαυτό της αλλά για τον άνθρωπο και την κοινωνία.

Γιατί λοιπόν ο Πασχαλίδης καθελώθηκε στην Πάφο; Νομίζω πως θα προσεγγίσουμε τη σωστή απάντηση, αν ρωτήσουμε: Γιατί ο πνευματικός και εθνικός του μέντορας, ο καθηγητής Ευαγγελίδης, προτίμησε τον Πασχαλίδη κι όχι κάποιον άλλο απόφοιτο της χρονιάς εκείνης; Διότι, ακούοντας από τον εκπρόσωπο της Σχολικής Εφορείας Πάφου τις δυσκολίες και τα προβλήματα του Ημιγυμνασίου αλλά και τις γενικότερες ανάγκες του αποικιοκρατούμενου τόπου, έκρινε ως τον πιο κατάλληλο τον Πασχαλίδη. Ήταν ο έμπειρος στη διοίκηση σχολείων και συνάμα ο αλύτρωτος δάσκαλος με την άρτια παιδεία. Η Κύπρος ήταν μια άλλη Μικρά Ασία. Ήταν μια άλλη αλύτρωτη πατρίδα κι έπρεπε να σταλεί εδώ ένας μνημένος στο όνειρο και τις προσπάθειες του Συλλόγου. Μετά τη Μικρασιατική καταστροφή, η Πάφος θα του δώσει ταυτότητα μιας νέας ιδιαίτερης πατρίδας· έτσι, η Πάφος θα γίνει το μεγάλο του χρέος· θα γίνει ο προορισμός του.

Με την ανάληψη της διεύθυνσης από τον Πασχαλίδη, το Ημιγυμνάσιο Πάφου θα πάρει βαθιά ανάσα ζωής. Θ' αναβαθμιστεί κατακόρυφα. Δε θ' ανυψωθεί μονάχα η ποιότητα του προσφερομένου παιδευτικού αγαθού, αλλά θ' αυξηθεί πολύ και ο αριθμός των μαθητών του. Αξιοπαρατήρητη είναι η αύξηση των μαθητών από την ύπαιθρο, που σημαίνει πως ο φωτισμένος νέος Γυμνασιάρχης, που πίστευε στην παιδεία ως την

πρωταρχική ανάγκη για την εθνική αφύπνιση και την προκοπή του υπόδουλου Έλληνα, κατέβαλε σύντομη διαφωτιστική δραστηριότητα ανάμεσα στον αγροτικό κόσμο, κερδίζοντας την εμπιστοσύνη του¹².

Ο Πασχαλίδης θα αφοσιωθεί ψυχή τε και σώματι στο εκπαιδευτήριο που διηύθυνε, γιατί ήταν το μέσο με το οποίο θα εκπλήρωνε τον προορισμό του και θα τον δικαίωνε ως αλύτρωτο Έλληνα με ενσυνείδητα ανειλημμένες εθνικές υποχρεώσεις. Θα αφοσιωθεί στο Ημιγυμνάσιο πρώτα, θα το βοηθήσει να ανδρωθεί και αναβαθμιστεί στο εξατάξιο Ελληνικό Γυμνάσιο Πάφου και θα το προστατέψει από τους αφελληνιστικούς Κανονισμούς των Σχολείων Μέσης Παιδείας του ανελεύθερου αποικιακού νόμου του 1935/36, ώστε να διατηρήσει την αυτοτέλειά του. Η αυτοτέλεια του Γυμνασίου, μοναδική περίπτωση σ' όλη την Κύπρο¹³, σήμαινε τη διατήρηση της κλασικής του μορφής αλλά συνάμα και την αποστέρηση της Κυβερνητικής χορηγίας που τόσο είχε ανάγκη μια θεόφωτη επαρχία σε μια εποχή πολύ δύσκολη οικονομικά. Η εθνοπρεπής απόφαση της τότε σχολικής εφορείας ήταν δική του απόφαση. Χαρακτηριστική είναι η δήλωσή του προς την εφορεία, σύμφωνα με τον γυμνασιάρχη κ. Π. Παυλίδη: «Κύριοι, έχομεν την απόφασιν το Γυμνάσιόν μας να το κρατήσωμεν ανεξάρτητον, κλασικόν. Είμεθα αποφασισμένοι να πεινάσωμεν, αλλά θα το κρατήσωμεν. Θα εργασθώμεν εν ανάγκη και δωρεάν»¹⁴.

Η κοινωνία και ιδιαίτερα η οικογένεια ήταν για τον Πασχαλίδη πολύ σημαντικοί παράγοντες στην αγωγή του παιδιού και για τούτο απαιτούσε από τους γονείς των μαθητών του ενδιαφέρον και στενή συνεργασία με το Σχολείο. Επισημαίνοντας την αδιαφορία των γονέων και γνωρίζοντας ότι οφείλεται στην αμάθεια και στο δύσκολο αγώνα της ζωής, τους ενημερώνει αναλύοντας και τονίζοντας το ρόλο και την ευθύνη τους ως παραγόντων αγωγής. «Ζητούμεν την συνεργασίαν της οικογενείας (...)", λέει στη Λογοδοσία του σχολ. έτους 1916-17. «Πώς θα κατορθώσει ο παις ν' αποκτήσει την έξιν του μη αισχρολογείν και ψεύδεσθαι, όταν από τα χείλη του γονέως ή του αδελφού ακούη τας αισχροτέρας ύβρεις κατά παντός οσίου και ιερού;» «Το σχολείον όσον είναι το δυνατόν ανθρωπίνως εκπληροί το καθήκον του, αλλά εις το βαρύ ημών έργον ζητούμεν και την συνδρομήν της οικογενείας και της κοινωνίας εν γένει»¹⁵.

Ο Πασχαλίδης ασκούσε την παιδαγωγική της αγάπης και όχι της ράβδου. Προσέγγιζε τους μαθητές με στοργή και κατανόηση. Προσπαθούσε να δημιουργήσει ψυχική επαφή με τις παραινέσεις και τις νουθεσίες διεγείροντας τη φιλοτιμία των μαθητών του, οι οποίες απέβλεπαν «εις τον αυτοσεβασμόν και εις την γνώσιν ότι το γόητρον και η υπόληψις της μητρος αυτών Σχολής είναι εμπειπιστευμένα εις αυτούς. (...) Ίσως υπάρχουσι τινες», συνεχίζει στη λογοδοσία της σχολικής χρονιάς 1926-27, «νομίζοντες ότι ο διδάσκαλος, ο έχων προορισμόν να εξευγενίση τας απαλάς ψυχάς των Ελληνοπαιδών προ πάντων διά του παραδείγματός του, πρέπει να είναι φοβερός και αμείλικτος τιμωρός μεταχειριζόμενος παν μέσον τραχύ και βάρβαρον προς σωφρονισμόν των τροφίμων του (...). Γενικώς έχει παρατηρηθεί ότι μαθηταί τιμωρηθέντες αυστηρά και προσβληθέντες ουδόλως εβελτιώθησαν (...). Ο διδάσκαλος καθήκον έχει, όπως διά της πραότητος και μειλιχιότητος αυτού υπεισέλθη εις τας απαλάς ψυχάς των πνευματικών αυτού τέκνων και ανεπαισθήτως αναβίβαση αυτούς εις το ανώτερον πνευματικόν και ηθικόν επίπεδον εις ο αυτός ευρίσκεται»¹⁶.

Από τις θέσεις αυτές εξάγεται αβίαστα η παιδαγωγική επάρκεια και συμπεραίνεται η διοικητική δεξιότητα του Πασχαλίδη. Πλήρως ενήμερος της παιδαγωγικής επιστήμης, θα καθοδηγεί και επιμορφώνει τους συνεργάτες του καθηγητές και όλοι μαζί συντονισμένοι και εναρμονισμένοι με την εκπαιδευτική του φιλοσοφία θα δίνουν καθημερινά τη μάχη της αγωγής και της μόρφωσης με την πιο ευμέθοδη πρακτική, την πρακτική της αγάπης και των νοθεσιών, οι οποίες εμπνέουν το φιλότιμο, που με τη σειρά του διευκολύνει τη μάθηση και την αυτοπειθαρχία. Είναι κοινή παραδοχή πως σε μια τάξη ηλεκτρισμένη, από την οποία λείπει η ηρεμία και επικοινωνία της ψυχής, ο μαθητής όχι μονάχα δεν προσλαμβάνει και δεν αφομοιώνει αυτό που του προσφέρεται αλλά γίνεται αντιδραστικός και απειθαρχος.

Ο Πασχαλίδης, λόγω των σπουδών του, είχε ένα πληθωρικό ελληνοχριστιανικό βίωμα που καθόριζε την παιδαγωγική του πυξίδα βασισμένη στην εθνική αυτογνωσία και το ανθρωπιστικό ιδεώδες.

Δεν είναι όμως θεωρητικός παιδαγωγός. Ζει την ουσία της παιδείας και ξέρει πως είναι αλληλένδετη με τη ζωή. Η εκπαίδευση πρέπει να αναπροσαρμόζεται ακολουθώντας την πρόοδο και τις προκύπτουσες ανάγκες της ζωής. Η ποιότητα της ζωής κερδίζεται με την κλασική ανθρωπιστική παιδεία, αλλά οι βιοτικές ανάγκες εξυπηρετούνται με τα πρακτικά εφόδια. Γι' αυτό είναι ανάγκη να αναπροσαρμόζονται κάθε τόσο τα προγράμματα των Γυμνασίων, για να προσφέρουν τ' αναγκαία εφόδια στους τροφίμους των με τα οποία θα είναι σε θέση να παλεύουν τη ζωή και να την κερδίζουν.

Στη λογοδοσία του σχολικού έτους 1925-26 επισημαίνοντας αυτήν την ανάγκη θα πει: «*Διά τούτο νομίζω ότι είναι αδήριτος ανάγκη πλέον να δοθή πρακτικώτερα τις τάσεις εις τας Γυμνασιακάς σπουδάς διά της αφαιρέσεως ωρών τινων εκ των αρχαίων νεκρών γλωσσών και της προσθήκης πρακτικών τινων μαθημάτων αναλόγως προς τας ανάγκας εκάστης επαρχίας, ην εξυπηρετεί έκαστον Γυμνάσιον. Αλλά βεβαίως αι μεταρρυθμίσεις αύται πρέπει να προέρχωνται εκ του κέντρου της εθνικής ημών παιδείας (...)*»¹⁷. Στη λογοδοσία του επόμενου σχολικού έτους, εκτός από την ενίσχυση των ξένων γλωσσών, της Αγγλικής και της Γαλλικής, εισηγείται να «*αναγραφή και η διδασκαλία εις τας ανωτέρας τάξεις των στοιχείων του εμπορίου, η γραφομηχανή και άλλα συναφή*»¹⁸.

Το χαρακτηριστικό του Πασχαλίδη που τον κάνει μια ιδιαίτερη και αξιοσημείωτη περίπτωση είναι η αντίληψή του για την εκπαίδευση και τον ρόλο του σχολείου σε μια υπόδουλη πατρίδα, μια αντίληψη εθναποστολική που θα τον χαρακτήριζα για τούτο ως ένα από τους τελευταίους δασκάλους του Γένους. Ο εθναποστολικός του ζήλος ήταν η μεγάλη του προσφορά στην παιδεία και την κοινωνία της Πάφου. Ο πρωταρχικός σκοπός του Γυμνασίου είναι ο μορφωτικός, αλλά «*προς τούτον τον σκοπόν, μάλιστα παρ' ημίν τοις υποδούλοις, δέον αρρήκτως να συνδέεται και η εν τη σχολή μόρφωσις ενθουσιώδους διά τα εθνικά ιδεώδη νεολαίας, υποδουλιζομένου εκάστοτε του εθνικού αισθήματος των μαθητών*»¹⁹.

Η εθνική αγωγή στα σχολεία πρέπει να συμβαδίζει με τη θρησκευτική αγωγή. Ο Ελληνισμός είναι ταυτισμένος με τον Χριστιανισμό. Υπάρχει μεταξύ τους μια σχέση αλληλοσυμπλήρωσης. Είναι δύο διδασκαλίες που η μια βοηθάει την άλλη στην πληρέστερη της κατανόηση. Για τον Πασχαλίδη «*ο μη αληθής Χριστιανός ουδέποτε δύναται*

να είναι και αληθής Έλλην»²⁰. Πίστευε πως την ελευθερία της Κύπρου θα την προετοιμάσουν η Εκκλησία και το Σχολείο.

Τον εθνισμό του ο Πασχαλίδης δεν τον περιόρισε μέσα στον σχολικό χώρο. Τον ενστάλαξε καθημερινά στις ψυχές του στενού και ευρύτερου κοινωνικού του περιγύρου με την υπεύθυνα προσωπική στάση ζωής και με το πλήθος των μελετών, ομιλιών, επιμνημόσυνων λόγων και φιλολογικών του δημοσιευμάτων. Προπάντων όμως με τους πανηγυρικούς για την 25η Μαρτίου. Από το Σεπτέμβριο του 1915 που έφθασε στην Πάφο ως το Γενάρη του 1943 που έφυγε απ' τη ζωή ως διάττων, εκφώνησε οχτώ πανηγυρικούς για την 25η Μαρτίου. Ιδιαίτερα ο πανηγυρικός που εκφώνησε το 1931 ήταν σεισμός ψυχών· ήταν ένα εγερτήριο σάλπισμα· ένα επαναστατικό κήρυγμα: «Ναι, εορτάζομεν και πανηγυρίζομεν! αλλά τι λέγω; (...) Επιτρέπεται εις δούλους να εορτάζωσι και να πανηγυρίζωσι; ας πανηγυρίσωσιν εκείνοι οίτινες έκαμαν το καθήκον των προς την πατρίδα, ας εορτάσωσι εκείνοι οίτινες έχυσαν το αίμα των διά την ελευθερίαν των. Συ, Κύπριε, είσαι δούλος, δεν δικαιούσαι να πανηγυρίσης· άκουε δούλε! οι αδελφοί σου είναι ελεύθεροι, διότι εκείνοι έδειξαν αυτοθυσίαν, εθυσίασαν τα πάντα εις τον βωμόν της ελευθερίας. Ξύπνα, δούλε Κύπριε! η αυτοθυσία εκείνων ας σου γίνη παράδειγμα (...). Άκουσε, Κύπριε! 900 ετών δουλεία ως θανατηφόρος πνοή διήλθε και διέρχεται επί του ωραίου σώματος της πατρίδος σου και με το δηλητήριόν της μαραίνει πάνταν ικμάδα αυτής και αφαιρεί τον σπινθήρα της ελευθερίας εκ της ψυχής σου (...) Ξύπνα, δούλε»!²¹

Ο Πασχαλίδης ήταν ένας διαπρήσιος κήρυκας της πατρίδας και της ελευθερίας στην πόλη και τα χωριά της επαρχίας. Ήταν κάτι περισσότερο· ήταν το εθνικό όνειρο σαρκωμένο. Ήταν μια εθνικά πονεμένη ψυχή· μια ευαίσθητη και εκρηκτική ιδιοσυγκρασία. Το κάθε βήμα που θα του παραχωρηθεί θα το χρησιμοποιήσει για εθνική διδασχική και διαφώτιση. Πρόθεσή του είναι να τονίσει την εθνική καταγωγή, να ξυπνήσει το εθνικό αίσθημα και την εθνική περηφάνεια, να συνδουλίσει τη φωτιά της φιλοπατρίας και του ενωτικού αιτήματος, να διεγείρει την ορμή για επανάσταση και θυσία. Στο Στατό (χωριό της Πάφου), προλογίζοντας το δράμα «Μάρτυρες και εκδικηταί», θα πει ανάμεσα στα άλλα: «Και συ, ω Κύπριε, είσαι δούλος· (...) Και γνωρίζεις τι είναι η πατρίς σου η Κύπρος; Είναι νήσος Ελληνική· είναι χώρα ελληνικωτάτη, ωραίον κομμάτι από την μεγάλην σου Μάνα την Ελλάδα. Αυτό φωνάζουν τα αρχαία μάρμαρα και τα αρχαία αγάλματα, τα οποία βγαίνουν μέσα από τα στήθη της. Αυτό φωνάζει η ελληνική σου γλώσσα, αυτό διαλαλεί η θεία θρησκεία σου, αυτό φωνάζουν τα ωραία αγωνίσματα και τα παιχνίδια, τα οποία παίζεις εις τους κάμπους και εις τας αυλάς των εκκλησιών σου»²².

Ο Πασχαλίδης, εκτός από άριστος παιδαγωγός και αγνός πατριώτης με όλα τα συμπαρομαρτούντα, ήταν κι ένας εμπνευσμένος χειριστής του γραπτού λόγου. Ενός λόγου με εντυπωσιακά άφογη δομή από κάθε πλευρά. Η γλώσσα του δεν είναι μόνο πλούσια, αλλά ζωντανή και χυμώδης. Μονάχα όποιος καταγίνεται με το γράψιμο και το βλέπει ως μια ευθύνη μπορεί ν' αντιληφθεί και να ζηλέψει τη γλωσσική αίσθηση και επάρκεια του Πασχαλίδη, που δίνει στο λόγο του μια σπάνια πληρότητα και στερεότητα, επακόλουθο της άρτιας μόρφωσής του. Παρόλο που ο λόγος του σχεδόν αρχαίζει (μόνο στα σύντομα φιλολογικά του άρθρα δημοσιευμένα στην εφημερίδα «Πάφο» χρησιμοποιεί την απλή καθαρεύουσα), όμως είναι ζωντανός και άμεσος και για τούτο γλα-

φυρός. Η αμεσότητά του δεν οφείλεται τόσο στον λεξιλογικό πλούτο όσο στη σωστή χρήση αυτού του πλούτου. Χρησιμοποιεί τη γλώσσα με τις πιο λεπτές αποχρώσεις των εννοιών, έτσι ώστε ο λόγος του να κυριολεκτεί και να είναι πληθωρικός και έντονα φορτισμένος. Για τον Πασχαλίδη δεν υπάρχουν ταυτόσημες λέξεις. Η κάθε λέξη έχει τη δική της λεπτή εννοιολογική χροιά. Το σημαίον έχει πλήρη αντιστοιχία με το σημαϊνόμενον. Για να εξεικονίσει αυτό που θέλει, θα ψάξει στο πλήθος των λεκτικών ψηφίδων για να βρει την κατάλληλη και να συνθέσει τον λόγο του. Ο Πασχαλίδης είναι ένας καλλιτέχνης του λόγου. Αυτές τις λεκτικές ψηφίδες θα τις αναζητήσει σε όλα τα γλωσσικά στάδια της Ελληνικής Γραμματείας, την οποία κατείχε άριστα. Διεκινείτο με άνεση σε όλο της το εύρος: στην αρχαιοελληνική, τη βυζαντινή και τη νεοελληνική. Είναι ένας λόγος πλούσιος σε λέξεις, ιδέες και συναίσθημα. Ο λόγος του Πασχαλίδη είναι το ύφος της ψυχής του και της διάνοιάς του. Όταν γράφει δεν είναι ένας αλλά πολλοί μέσα του. Είναι ο παιδαγωγός, ο λογοτέχνης, ο διανοούμενος, ο κοινωνικός αναμορφωτής.

Καταλήγω λέγοντας πως ο Πασχαλίδης είναι ο ευπαίδευτος γυμνασιάρχης που δίδαξε την πατρίδα, τη θρησκεία και την κλασική παιδεία ως προϋποθέσεις για την αφύπνιση και διεκδίκηση του δικαιώματος της ελευθερίας, μέσα στην οποία μπορεί το άτομο να βρει την αξιοπρέπεία του. Είναι ο ευρυμαθής διανοούμενος· ο καλλιτέχνης του λόγου. Είναι ο εθναπόστολος δάσκαλος που προσανατόλισε και διαμόρφωσε πνευματικά και εθνικά την κοινωνία της Πάφου προετοιμάζοντάς την για την εξέγερση των Οκτωβριανών και τον αγώνα της ΕΟΚΑ. Είναι ο τελευταίος Δάσκαλος του Γένους με τον καημό της πατρίδας να τον συνοδεύει σε όλη του τη ζωή.

ΣΟΦΟΚΛΗΣ ΛΑΖΑΡΟΥ

ΥΠΟΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

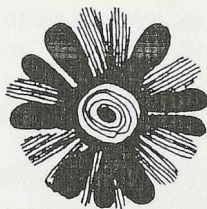
1. Γεννήθηκε στο Χουδί της Βιθυνίας Μικράς Ασίας, μια κομιοπολη έξω απ' την αρχαία πόλη Νικομήδεια, το 1884. Λόγω της μεγάλης του επίδοσης στα γράμματα ο Μικρασιατικός Σύλλογος «Ανατολή» του πρόσφερε υποτροφία και σπούδασε στη Ριζάρειο Εκκλησιαστική Σχολή Αθηνών, από την οποία αποφοίτησε το 1903 με Άριστα (10). Επιστρέφοντας στην πατρίδα του εργάστηκε από το 1903 ως το 1911 στην αρχή ως απλός δάσκαλος και ύστερα ως διευθυντής στα Ελληνικά Δημοτικά Σχολεία Χουδίου και Ικονίου. Από το 1911 ως το 1915 σπούδασε στη Φιλοσοφική Σχολή του Πανεπιστημίου Αθηνών, από την οποία αποφοίτησε και πάλι με Άριστα (10).

Το 1915 ο προστάτης του καθηγητής Μαργαρίτης Ευαγγελίδης θα τον στείλει, ανταποκρινόμενος σε σχετική παράκληση της τότε Σχολικής Εφορείας της Πάφου, ως διευθυντή του ελληνικού Ημιγυμνασίου Πάφου, το οποίο το 1924 θα αναβαθμιστεί στο πλήρες εξατάξιο και αναγνωρισμένο απ' την Ελλάδα Ελληνικό Γυμνάσιο Πάφου. Δητύθνε το Γυμνάσιο μέχρι το θάνατό του, το Γενάρη του 1943. Άφησε πλούσιο έργο το οποίο εξέδωσε η κόρη του κυρία Μάγδα Κιτρομηλίδου σε μεγάλο συγκεντρωτικό τόμο το 1998.

Ο Πασχαλίδης είναι ο πρώτος Γυμνασιάρχης του Γυμνασίου Πάφου. Ήταν άριστος παιδαγωγός, αγνός πατριώτης και δραστήριος πνευματικός άνθρωπος. Έδωσε εθνική πνοή στην παιδεία και την κοινωνία της Πάφου στα δύσκολα χρόνια της αγγλικής κατοχής. Τον θεωρούμε ως ένα απ' τους τελευταίους Δασκάλους του Γένους.

2. Ρωμ. η', 30.
3. Δες Μάγδας Κιτρομηλίδου: *Τα Ελληνικά Γράμματα στον Αλύτρωτο Ελληνισμό*, Λευκωσία 1998, σσ. 108, 109.

4. Δες Μάγδας Μ. Κιτρομηλίδου: *Πασχάλης Πασχαλίδης, ο ιεροδιάσκαλος του Χουδίου* (Ανάτυπο), Αθήνα 1998, σ. 259 (Επιστολή 1, 19/6/1903).
5. Όπ. π. σ. 265 (Επιστολή 4, 3/7/1905).
6. Όπ. π. σ. 266 (Επιστολή 5, 3/8/1905).
7. Ματθ. 7,8.
8. Δες Μάγδας Μ. Κιτρομηλίδου, όπ. π. σ. 271 (Επιστολή 9, 2/1/1909).
9. Όπ. π., σ. 270, (Επιστολή 9, 2/1/1909).
10. Δες Μάγδας Μ. Κιτρομηλίδου: *Τα Ελληνικά Γράμματα...* σ. 504 και εφημ. «Πάφος», Β' 74, 26/1/1923, σσ. 1-2.
11. Όπ. π., σ. 438 και εφημ. «Πάφος», Α', 2, 9/22 Σεπτεμβρίου 1921, σ. 1.
12. Στη λογοδοσία του σχολ. έτους 1924-25 αναφέρει σχετικά τα εξής: «Και μέχρι μεν του 1915 σχεδόν ισάριθμοι εγγράφονται εκ του Κτήματος (Πάφου) και των χωριών, από τους 1915 όμως και εφεξής ο αριθμός των χωρικών μαθητών αυξάνει καταπληκτικώς αποτελών διαρκώς τα δύο τρίτα του όλου αριθμού». Όπ. π. σ. 144.
13. Ο Παύλος Σ. Παυλίδης, διάδοχος του Πασχαλίδη μετά το θάνατό του το 1943 στη διεύθυνση του Ελληνικού Γυμνασίου Πάφου, σε άρθρο του με τίτλο «Το Ελληνικό Γυμνάσιον Πάφου μόνον...» στην εφημ. Ελευθερία 18/11/1960, γράφει: «Αδιαφιλονίκητον είναι το γεγονός ότι το Ελληνικόν Γυμνάσιον Πάφου είναι το μόνον και μοναδικόν εκ των εν Κύπρω τότε σχολών Μέσης Παιδείας, το οποίον από της 6ης Αυγούστου 1936 απέρριψε την Κυβερνητικήν επιχορήγησιν και έχει την τιμήν να καυχάται ότι διά της χειρονομίας του εκείνης έσωσε την Εθνικήν Παιδείαν της Νήσου μας». Δες και Μάγδας Μ. Κιτρομηλίδου όπ. π., σσ. 531-32.
14. Δες το προναφερθέν άρθρο του Π. Παυλίδη και Μάγδας Μ. Κιτρομηλίδου, όπ. π. σ. 530.
15. Μ. Μ. Κιτρομηλίδου, όπ. π., σ. 100-101.
16. Όπ. π., σσ. 159-160.
17. Όπ. π., σ. 152.
18. Όπ. π., σ. 158.
19. Όπ. π., σσ. 87-88.
20. Όπ. π., σ. 169 και 323.
21. Όπ. π., σ. 305.
22. Όπ. π., σσ. 383-384.

Η ΧΑΡΜΟΥΠΗ ΤΗΣ ΕΛΠΙΔΑΣ στην κοσμοαντίληψη του Χρήστου Κατσιγιάννη*

Η εξερεύνηση του κόσμου από τον φίλεργο ποιητή Χρήστο Κατσιγιάννη δεν είναι εύκολη. Αφήνει μεν τον εαυτό του ολάνοιχτο και αβίαστα να εισέλθει στις σκολιές ατραπούς της ζωής και να αποτυπωθεί στο πετσί και στην καρδιά του όλος αυτός ο παράλογος, ο ανεμοριπιζόμενος κόσμος, «ο μικρός, ο μέγας», εντούτοις, κατά Ελύτη. Όμως αυτή η εξερεύνηση προμηνύει κτυπήματα - κεραυνούς - κεραυνοβολήματα. Προοιωνίζει όμως και πάθος-οδύνη, αλλά (και) μάθος. Αυτό κατορθώνεται από τον ποιητή που εξετάζουμε γιατί δεν περιχαρακώνεται σε σχήματα και ιδέες και δεν αναλώνεται σε ιδεοληψίες. Έχει αποκτήσει εκείνους τους αυτοματισμούς που η φιλοσοφημένη ύπαρξη ενεργοποιεί όταν αντικρίζει και βιώνει την πολύτυρβη καθημερινότητα. Αυτή η εσωτερική νηνεμία του δίνει την ολοφάνερη αιθρία που υποφώσκει σαν αστροφεγγιά στο πλούσιο σε κοσμολογικούς χυμούς έργο του. Από εδώ πηγάζει η αυθεντικότητα του ποιητή. Έτσι σχηματίζεται άλλωστε και η ανάγκη μιας αθωότητας, στοιχείο (πρωτεύικό όχι «ιδιότητα»), που δεν χρειάζεται βέβαια την στείρα επαναστικότητα ή την ριζοσπαστική ψευτοορμή. Κάθε είδους κοσμογονία δεν μπορεί παρά να είναι καρδιογνωστική.

Ο ποιητής βλέπει ένα κόσμο βυθισμένο στην κακία, στη ματαιοδοξία της σάρκας και στη ματαιολογία των ιδεολογημάτων. Ένα ανθρώπινο σύμπαν ναρκισσευόμενο για την υπαρξιακή (του) ναυτία και κακοπιστία μέσα στα οποία ζει, ένα κόσμο αποστερωμένο από οράματα, από πραγματικές διαθέσεις, από την γνήσια ανάγκη ή, έστω, χίμαιρα αλλαγής. Κι όμως το μόνο *credo* ενός αυθεντικού ποιητή είναι να αναζητά απεγνωσμένα να πετάξει με τους αγγέλους. Ο Χρήστος Κατσιγιάννης δεν είναι ο μαχητικός άνθρωπος - ποιητής εκ στείρου ιδεαλισμού. Είναι, θα λέγαμε, ο δονούμενος υπαρξιστής. Έτσι η καταγγελιολογία δεν πρέπει να θεωρείται περιττή, οι στοχασμοί επάνω στην οδύνη δεν πλατυάζουν, ο ανθρωπισμός δεν μελοδραματοποιείται, η elegεία του απέραντα τρυφερή και λυρική πάντα δεν ξεπέφτει σε φιλόθρηνο πεσσιμισμό ή (σ)τάση αποσύνθεσης. Η κατάμαυρη πραγματικότητα δεν κατόρθωσε να κάνει ένα ακόμη, μικροφιλοσοφούντα, κυνικό.

Η σύνεσή του (ως) ποιητή τον οδηγεί σε επιγνώσεις και παρόλα αυτά παραμένει και βάρδος και ιερομνήμων και συνοδοιπορών και τρυφερόλαλος και φορέας μιας αρχοντοπερίχυτης τρυφερότητας. Η αγωνιστικότητά του δεν τον αφήνει να γίνει ολοφύρομενος. Αν και στρέφεται στα ένδον, η σκέψη του αντιλαμβάνεται ζωηρά το παράλογο της ζωής γι' αυτό και δεν συνθηκολογεί. Ο Χρήστος Κατσιγιάννης είναι ασυμβίβαστος γιατί ξέρει τα όρια και τα δεδομένα της ζωής και γιατί ξέρει να συνδυάζει το όραμα με την πραγματικότητα. Η προσέγγιση αυτή επάνω στις καταστάσεις-situations - έχει επιτευχθεί πολύ επιτυχημένα από τους συγγραφείς του παράλογου, Μπέκετ, Ιονέσκο, Πίντερ, Κάφκα, Ο' Νηλ και πολλούς άλλους. Ειδικότερα μάλιστα ο Αλμπέρ Καμύ στον πρόλογο της πανεπιστημιακής έκδοσης για τον «Ξένο», ήδη λίγα χρόνια μετά την

* Το κείμενο διαβάστηκε στο Κέντρο Ρουμελιωτών, 21-24 του Γενάρη, 1998, κατά τη διάρκεια του 2ου Συμποσίου Ποίησης.

έκδοσή του (1941), έγραφε με το μνημειώδες ύφος και ήθος που τον διέκρινε πράγματα αξιοσημάντα για τα θέματα αυτά.

Γι' αυτό ο Χρήστος Κατσιγιάννης γράφει τέτοιους στίχους:

*«Σκέψεις μου αγριοπερίστερα
στους βράχους της ερμιιάς μου»*

Έτσι εκφράζονται και οι άλλοι συν-ποιητές της γενιάς του 1960 στην οποία οργανικά και λειτουργικά ανήκει ο ποιητής.

«γεμάτος λέπια και μαχαίρια ο ουρανός»

γράφει ο Β. Λεοντάρης (στο περιοδικό «ΤΟΜΕΣ» στο αφιερωματικό τεύχος, για την γενιά του '70.

Κι ακόμη:

*«μαζί μ' άλλους χαμένους στο σκοτάδι
χέρι με χέρι όλοι μας
βυθισμένοι στην απέραντη ερημιά της σάρκας».*

προειδοποιεί ο Ανδρέας Αγγελάκης.

Η γενιά του '60 (δείχνει να) αποδέχεται τα γεγονότα της ζωής σαν τετελεσμένα. Δεν πιστεύει στην ολοκληρωτική αποκατάσταση των ιδανικών. Υπάρχει ένας φόβος για το παρόν αλλά εντούτοις δεν τους τρομοκρατούν τα άδηλα στοιχεία. Πολιτικο-θρεμμένοι καθώς είναι οι περισσότεροι δεν θέλουν να ξεορκίζουν το κακό αρετολογώντας. Η ανάγκη για συνέπεια τους σπρώχνει προς την ντομπροσύνη, την περιγραφικότητα, την αξιοπρέπεια, την αποδοχή του αμοραλισμού του θανάτου και την ξεραϊλα της ζωής. Ειρωνεύονται πικρόχολα, καυτηριάζουν, εξωτεριεύουν την λύπη ή την απελπισία τους, φυλλομετρούν τις μέρες (τους) με εγκαρτέρηση. Ο λόγος δεν είναι ιδιαίτερα ελλειπτικός ή καυστικός. Προτιμούν την δριμύτητα του νατουραλισμού που δεν ακρωτηριάζει τις ελπίδες τους που τόσο έχουν ανάγκη να βιώνουν και τις οποίες είναι αγχιστρωμένοι έστω και με τον πικρόχολο πεσσιμισμό τους. Ξέρει να ζει αυθεντικά, αληθινά

*«πού κατοικώ:
στο σώμα μου», γράφει.*

Κι αλλού

«κάθε αγάπη αγαθανθός»

ή

*«Εδώ, σε θέλω
θηριοδαμαστή
άξιο*

Ανάμεσα στους ανθρώπους»

Παρά την φαινομενικά κραυγαλέα επιθετικότητα στο λόγο του δεν παροξύνεται από πικρόχολες αντιανθρώπινες κακίες. Αυτή η «επιθετικότητα» του είναι καρπός μιας σύζευξης. Της ανάγκης του για χαρά ολόφρεσκη και περισσή και της αδαπάνητης θλίψης του για ό,τι κακορίζικο θεάται, θεωρεί ολόγυρά του. Η εναγώνια στάση του

απέναντι στη ζωή δεν του αφήνει χώρο (για) να δεσμευτεί από περιβλήματα. Ο Χρήστος Κατσιγιάννης δεν αφήνει τον εαυτό του έρμαιο της (συνθησιμένης στους καιρούς μας) αυτιστικής λυρικής δημαγωγίας. Η (κριτικο)λυρική «μονομανία» είναι απότοκος, απαύγασμα της βαθιάς του ανάγκης για ηθικο-αισθητική ευφροσύνη. Έτσι, δίνει στο στίχο του ένα δραματικό, δραματολογικό σκοπό και, κατ' ακολουθίαν, ένα μπαράζ λυρικοφιλοσοφικών περιδονήσεων.

Αυτή η δημιουργική συμπόσωση τελικά βιοσοφίας, καημών, λαχτάρας, η αναζήτηση της αυθεντικότητας και της παρθενικότητας, της πρωτεύουσας χαράς και του ήθους αποτελούν πράξη θετική, γόνιμη και καρποφόρα. Η γοερή θρηνολαλία του ποιητή, η λυγμολαλία του αετού επάνω στον απόκρημνο βράχο όταν βλέπει την αθλιότητα της ζωής, παράγει ένα αποτέλεσμα, δεν μπορεί, παρά αυτή η σπαραχτικότητα να συγκινήσει ή, έστω, να δονήσει ακόμη και τις πέτρινες, τις μπαγιατισμένες καρδιές. Η σπαραχτικότητα της φωνής του ποιητή που είναι ένα ερημοπούλι, ένα μαυροπούλι, όπως γράφει ο ίδιος, μπορεί όμως να γίνει και ελπίδα για αλλαγή. Έτσι, αισθητικά και πνευματικά, η (όποια) αημελσία του ενισχύει την ηθικοερωτική ρώμη, τον ριζοσπαστικό ατομικισμό και ατομοκρατισμό του, την βαρύτολμη στοχαστικότητά του που τόσο γλυκότροπα εκφράζεται με τόνο τραγουδιστικό και αντιμηδενιστικό. Πόσο οι καλές προθέσεις μπορούν όχι μόνο τον γοερό θρήνο μα και την ατιθάσσευτη κριτική να την μετουσιώσουν σε αηδονολαλία αγγέλων!

Τα θέλητρα της ζωής μα και της ποίησης μοιάζουν ν' αγνοούνται, κάποτε μάλιστα να παρερμηνεύονται (από τον ποιητή). Όχι όμως από πεσομισμό. Είναι η πικρία, η πικροχαρά, η χαρμολύπη φιλοσόφου, του φιλοσοφούντος επάνω στη ζωή που τον ωθεί σε βαθιά και διαπεραστική κατανόηση των αντικειμενικών δεδομένων. Η κούφια ματαιοδοξία και μεγαληγορία, η χαμερπής εξύβριση της ειλικρίνειας, η ποταπή καταστράτηγηση του ήθους, η πρακτικομανία που ερημοποιεί τον εσωτερικό πλούτο και εκδιώκει και το σοφόν και το σαφές (εδώ θα μπορούσαμε να καταγράψουμε στοιβές ολόκληρες αρνητικο-καταστροφικών φαινομένων), όλα αυτά, ποδηγετούν τον ποιητή σε μία απελπισμένη όσο και υποχρεωτική (αποστείρωση απ' αυτά και, παράλληλα, σε μια) αυτομύηση, σε μια γνήσια και ολοφάνερη κάποτε και κραυγαλέα ουμανιστική ελπίδοφορία. Έτσι, επειδή ο ποιητής είναι μύστης, δεν ωραιοποιεί, δεν ωραΐζει άσκοπα, βουκέντρα είναι ο λόγος του και η φωνή του διασαλπίζει!

Ο ποιητής που ζει στη δυσμένεια μέσα στη κοινωνία θέλει την αγάπη ολόφλογη, υψωτική και την ζωή του όχι μια παρουσία που να διαγράφει ένα τόνο κοσμικής καλλιτέπειας αλλά μια ασυγκράτητη και λαμπρή φωτοπορεία μέσα στον κόσμο. Δυστυχώς η γκλαμουριά των καιρών που φιδοσέρνεται καταστολισμένη και ύπουλη, είναι δεσμευμένη από πομφόλυγες από πλήρη κενού νοήματος λόγια, και από ματαιογιγαντισμούς κι θορυβοχαρείς διαξιφισμούς δεν ξέρει να εκπληρώνει στόχους αυτοθαυμαζόμενη μόνο μέσα στην αυτάρεσκη πεισιθάνατη πορεία της.

Σ' αυτό τον εκχυδαϊσμένο αγνωστικισμό η ψυχοδιανοητική ωριμότητα και η θετικολογία της ποιητικής ιδιοσυγκρασίας στρατεύεται και λυρικοποιεί απλόχερα τον εσωτερικό πλούτο φορτίζοντας τις φλέβες των νοημάτων μ' ένα λόγο ανεμόηχο που δεν κοινωνιολογεί αλλά ψυχογραφεί. Ο «μοναχόλυκος» ποιητής ο σύνδειπνος της μοναξιάς, ο στοχαζόμενος μέσα στη λυκομονιά του («μονιά» θεωρούσε και ο Καζαντζάκης τον εαυτό του), είναι το ερημοπούλι που μελαγχολικά κρώζει για ότι βλέπει από

ψηλά, δεν παύει όμως ποτέ να χαμογελά όμορφα, με μάτια καθαρά όπου πίσω από την ψευτοεχθρική γκρίνια κρύβονται χαρές, ουμανισμός ήθος και οδύνη.

Δεν είναι απλή σκηνοθεσία ούτε σκέτη βιωματική ανάγκη, ούτε δημιουργίστικη στάση και έφεση όταν γράφει στίχους (σαν κι αυτούς) και ζητά:

«ρούχα και αγάπη να ντυθώ»

Τελειώνουμε: ο ολάνοιχτος σ' όλους τους ανέμους στοχασμός του, ο πικροστάλαχτος λόγος του, η μαυροκεντημένη ειρωνεία του, η αμείλικτη σάτιρά του, η σπηλίτευση, η «ληστρική» εισβολή του στο κακό (ληστρική γιατί θέλει να απαλλάξει τον άνθρωπο «ληστεύοντας», δηλαδή αφαιρώντας έστω και βίαια το κακό) κάνει την μορφή του ποιητή όμορφη, φωτεινή, συμπαθητική, ανθρωπίνη, (συν)αδερφική. Επιπλέον, η σύνεση και η καταβύθισή του στις ψυχές τον κάνει αντρείο, άτρομο θα λέγαμε, μ' αφοβησιά αλλά και με περιφρονητική (που της αξίζει) περηφάνεια απέναντι στην ενδοτικότητα, στην ολιγοπιστία, στην κραυγαλέα σιγουριά, στα πουπουλένια προβλήματα. Τι κλίμα ποιητικό λοιπόν! Απέναντι στον παλιμβουλο κόσμο και στους τυφλόπιστους και δίβουλος μικροαστούς ο Χρήστος Κατσιγιάννης (αντι)δρά θετικά. Συνετός και πολύβουλος ο ποιητής στ' ανεμογυρίσματα δεν λιγοψυχά. Μένει «ατημέλητος» σ' οτιδήποτε εξωτερικό για να μπορεί να στέκεται πάνοπλος εσωτερικά. Η λατρεία του, τέλος, στον υπέροχο Πήγασο δεν είναι ιδεολόγημα ή καλλιτεχνική ειδωλολατρία αλλά (από)δείχνει ότι ο σεμνός, ταπεινόφρων, μαχητικός, «σκληροτράχηλος», έμπνοος ποιητής ξέρει να αγαπά τους ανθρώπους και να χαίρεται τη ζωή!...

ΠΑΝΤΕΛΗΣ ΑΠΕΡΓΗΣ
Δοκιμογράφος, Αθήνα

ΠΑΡΑΚΛΗΣΙΣ

*Ευλόγησέ μας
τους σπόνδυλους να τους κρατούμε ορθούς
και το αίμα
στις φλέβες μας.
Στην χούφτα το νερό
και τον σταυρό στα δάχτυλα.*

*Βοήθησε μας,
οι έξι πήχες το πανί
να μη τυλίξουν την ζωή μας
που χάσκει τα εγκρεμά.*

*Του ορίζοντα την δαντέλα
χάρισε μας
τα δέντρα, τα πουλιά.
Τον ήλιο
στο δισάκι της ζωής μας.
Κι' απλόχερα
μια πινελιά -
ζωγράφισε άσπρη μέρα.*

A.K. ΤΟΦΑΛΟΣ

ΉΤΑΝ Ο ΟΜΗΡΟΣ ΤΥΦΛΟΣ;

Ήταν ο Όμηρος τυφλός; Ένα ερώτημα αιώνων, των φιλολόγων και ιστορικών, που έχει τεθεί ήδη από την ελληνιστική εποχή, στο οποίο καλούμεθα εμείς οι οφθαλμίατροι να απαντήσουμε.

Αν η απάντηση δοθεί θετική, γεννάται αυτομάτως δεύτερο ερώτημα: Ποια η αιτία της τυφλότητάς του (της απώλειας της όρασης);

Σ' αυτά τα δυο ερωτήματα θα προσπαθήσουμε, με τη βοήθεια και των ομηρικών επών, να δώσουμε απάντηση που θα βασίζεται στις σύγχρονες αντιλήψεις περί τυφλότητας.

Αν λοιπόν δεχθούμε ότι ήταν τυφλός ο Όμηρος, θα πρέπει να προσδιορίσουμε αν ήταν εκ γενετής τυφλός ή τυφλώθηκε σε μεγαλύτερη ηλικία.

Διαβάζοντας τα ομηρικά έπη και έχοντας στο νου πάντα το ερώτημα αν ένας εκ γενετής τυφλός μπορεί να περιγράψει και μάλιστα με άφθαστης τεχνικής στίχους το μεγαλείο της φύσης που τον περιβάλλει, δύσκολα, πολύ δύσκολα θα το παραδεχτούμε.

Αδυνατείς να πιστέψεις πως ένας άνθρωπος που δεν είδε ποτέ το φως του ήλιου το περιγράφει με θαυμαστή δεξιοτεχνία. Την αυγή τη λέει νυχτοθρεμμένη και ροδοδάκτυλη, προσωποποιώντας την σαν κόρη που με τα ροδαλά δάκτυλά της απλώνει το χρώμα γύρω της, στον έξοχο στίχο της Οδύσειας (δ 306) «Ἥμος δ' ἠριγένεια φάνη ῥοδοδάκτυλος Ἥως». Τούτος ο στίχος θάταν αδύνατο να ταιριαστεί από άνθρωπο, που δεν έχει δει το ξημέρωμα, το αχνοθάμπωμα της νύχτας στην Ανατολή, που σιγά-σιγά ροδίζει, να περιγράψει όλη την αλλαγή του σκηνικού του ουρανού μόνο με ένα στίχο.

Τον ήλιο που ανεβαίνει στον ουρανό μας τον δίνει με άφθαστο λυρισμό στους στίχους της Οδύσειας (γ1-2) «Ἥελιος δ' ἀνόρουσε...

οὐρανὸν ἐς πολὺχαλκον...».

Ασύγκριτη περιγραφή του ουρανού, που μοιάζει με την αλλαγή του χρώματος του χαλκού, από το χρυσοκόκκινο όταν είναι καινούργιος (ανοξειδωτος) και φθάνει το γαλαζοπράσινο, όταν περάσει καιρός και οξειδωθεί, έτσι κι ο ουρανός στην ανατολή από χρυσοκόκκινος όταν βγαίνει ο ήλιος, γίνεται γαλαζοπράσινος, όταν ψηλώσει ο ήλιος αρκετά από τον ορίζοντα.

Με τέτοια οικονομία στίχου, μας δίνει θαυμάσια περιγραφή ενός φυσικού φαινομένου, που κι οι πιο διαλεκτοί μαστόροι του χρωστήρα και της πέννας δεν θα μπορούσαν ποτέ να το αποτυπώσουν στο χαρτί. Όμως γι' αυτή τη... θείκη περιγραφή τον βοήθησαν η όραση, η ψυχή και το ταλέντο του.

Στο στίχο της Οδύσειας (δ 540) ταυτίζει το φως του ήλιου με την ίδια τη ζωή «ἔτι ζῶειν καὶ ὄρᾶν φῶς ἡελίου». [Είναι ακόμη ζωντανός και βλέπουν το φως του ήλιου]. Ένας εκ γενετής τυφλός πώς θα μπορούσε να πει πως η ζωή είναι να βλέπεις το φως του ήλιου; Ότι η ζωή είναι η όραση;

Στο Σ6 της Ιλιάδας ταυτίζει τη ζωή με το φως του ήλιου «Τὸ γὰρ ὄρᾶν τὸ φῶς ἡλίου ζῆν ἐστί».

Όμως το ίδιο ζωντανά περιγράφει και τη δύση του ήλιου στην Οδύσσεια (β 388).

«Δύσετό τ' ἥελιος σκιδώντό τε

πᾶσαι ἀγνυαί» δηλ. έδωσε ο ήλιος και σκοτεινίασε όλη η γη. Ένας που ποτέ δεν είδε τη διαφορά της μέρας απ' τη νύχτα δεν θα μπορούσε ποτέ να την περιγράψει με τη ζωντάνια και την αρμονία ενός μόνο στίχου. Το ίδιο φυσικό φαινόμενο δηλ. της διαδοχής της μέρας από τη νύχτα, μας δίνει με διαφορετικές λέξεις πάλι στην Οδύσσεια (γ 335):

«ἤδη γάρ φάος οἴχεθ' ὑπὸ ζόφον...» [Διότι ήδη το φως έφυγε και το διαδέχθηκε το σκοτάδι]

Μα όμως πριν φθάσουμε στο σκοτάδι περιγράφει το θάμπωμα του εσπερινού (σούρουπο) σε προηγούμενο στίχο (γ 328) *«ἠέλιος δ' ἄρ' ἔδω και ἐπὶ κνέφας ἦλθεν»*, δηλ. έδωσε ο ήλιος και ήρθε το θάμπωμα. Βλέπομε ότι με οικονομία στίχου, με ποιητικό οίστρο, περιγράφει λεπτομερώς την ποσοτική και ποιοτική μεταβολή του φωτός και της αντίληψης που δίνει στο ανθρώπινο μάτι η διάρκεια της εναλλαγής της μέρας με τη νύχτα.

Άρα αποκλείουμε την περίπτωση του εκ γενετής τυφλού. Εκτός όμως από το φως, τη διαφορά της μέρας απ' τη νύχτα, περιγράφει και τ' άλλα χρώματα, ακόμη και τις ποσοτικές τους διαφορές δηλ. τις αποχρώσεις.

Στο στίχο γ 6 της Οδύσσειας περιγράφει το κατάμαυρο χρώμα του ταύρου, ξεχωρίζοντάς το από τη σκουρόχρωμη κόμη του κοσμοσεΐστη Ποσειδώνα (οι θεοί ήταν στη φαντασία τους όπως οι άνθρωποι). Το τελείως μαύρο δεν υπάρχει στο ανθρώπινο σώμα.

«Ταύρους παμμέλανας, ἐνοσίχθονι κυανοχαίτη...»

Έχωρίζει, το κόκκινο το πορφυρό, από το ροδαλό της αυγής. Μας δίνει την έννοια του πορφυρού χρώματος κι αλλού περιγράφει περιφραστικά το λαμπρό κόκκινο της Φοινίκης στους στίχους (δ 298-299) της Οδύσσειας μας δίνει το φωτεινό κόκκινο

«πορφύρε' ἐμβαλέειν στορέσαι τ' ἐφύπερθε τάπητας»

[πορφυρά να βάλουν χαλιά πάνω απ' τους στρωμένους τάπητες]

Το φωτεινό κόκκινο στο στίχο της Ιλιάδας (Η 305) όπως περιφραστικά το δίνει

«Αἴας δέ ζωστήρα δίδου φοίνικι φαινόν» δηλ. ο Αίας του έδωσε ζωστήρα κόκκινο ζωηρόχρωμο (το κόκκινο της Φοινίκης).

Στο στίχο της Ιλιάδας (Ε 291) διηγείται με άφθαστη τραγικότητα πως το βέλος του Διομήδη, που το κατεύθυνε η Αθηνά πέρασε απ' το ριζορρίνι του Πάνδαρου κοντά στα μάτια κι έφθασε στ' άσπρα δόντια του και του έκοψε τη γλώσσα. Ακόμη και το θάνατο χρωματίζει κόκκινο. Ιλιάδα (Π 333-334).

«Τὸν δέ ματ' ὄσσε ἔλλαβε πορφύριος θάνατος» το τραύμα που κατάφερε ο Αίας στον Κλεόβουλο, ασφαλώς θα έκοψε την καρτίδα, πλημμύρισε το πρόσωπο με ολόπορφυρο αίμα κι ο θάνατος ήρθε πορφυρός δηλ. αιματοβαμμένος. Έξοχος στίχος στην τραγικότητά του.

Εκτός όμως από τα χρώματα περιγράφει με πολλή παραστατικότητα τις κινήσεις και το ρυθμό σε ανθρώπους και ζώα, ακόμη και τη φορά του ανέμου και τους κυματισμούς της θάλασσας.

Το γοργό βάδισμα μας δίνει στους στίχους της Οδύσσειας (γ 29-30) «*᾽Ως ἄρα φωνήσασα ἠγήσατο Παλλὰς Ἀθήνη καρπαλίμως· ὁ δ' ἔπειτα μετ' ἴχνια βαῖνε θεοῖο*», δηλ. όπως είπε και πήγαινε γοργά πρώτη η θεά Παλλάδα Αθηνά κι αυτός (ο Τηλέμαχος) την ακολουθούσε στα ίχνη των θεϊκών βημάτων (δηλ. γοργά). Τα μάτια που αστραποβολούν τα περιγράφει αρκετά συχνά και με διαφορετικά κάθε φορά επίθετα. Την εικόνα της θεάς Αφροδίτης περιγράφει με θαυμαστή δεξιοτεχνία, τα μάτια της «*ᾔμματα μαρμαίροντα*» δίνουν αισθησιακή περιγραφή του κάλλους της θεάς.

Κινήσεις ζώων ακόμη και πουλιών περιγράφονται με εξαιρετική ακρίβεια, όπως το πέταγμα του αετού που κάνει κυκλικές στροφές πάνω από το υποψήφιο θύμα του. Αυτά όμως όλα προϋποθέτουν την αντίληψη διά της όρασης και όχι μόνο της ακοής. Στιχ. Οδυσ. (α 146-155). Τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά των προσώπων δίνονται σε πάρα πολλούς στίχους και των δύο επών.

Στο στίχο της Οδύσσειας (γ 199) ο Νέστορας βλέποντας τον Τηλέμαχο του λέει: «*... μάλα γάρ σ' ὀρώω καλόν τε μέγαν τε*».

Τον βλέπει ψηλό και όμορφο. Αυτή τη λιτή περιγραφή του εφήβου μόνο όποιος την έχει δει μπορεί να την αποδώσει μόνο με δυο λέξεις και δεν πρέπει να μας διαφεύγει ότι μαζί με το ρήμα *ὀρώω* χρησιμοποιεί το αιτιολογικό γάρ δηλ. διότι σε βλέπω, κάτι που δεν θα έλεγε έτσι, αν είχε δανειστεί την πληροφορία για την κορμοστασιά του νέου και ασφαλώς θα το διατύπωνε αλλοιώς.

Η πρώτη αναφορά σε κείμενο του δυτικού πολιτισμού στην κληρονομικότητα σωματικών χαρακτηριστικών βρίσκεται στον στίχο (α 208) της Οδύσσειας, όπου η Αθηνά μεταμφιεσμένη σε ναυτικό ονόματι Μέντη λέει στον Τηλέμαχο πόσο μοιάζει στον πατέρα του.

«*Αἰνῶς μὲν κεφαλὴν τε καὶ ᾔμματα καλὰ ἔοικας*» δηλ. μοιάζεις πολύ (στον Οδυσσέα) στην κεφαλή και στα όμορφα μάτια.

Τις καλοκαμωμένες παρθένες, όμορφοδεμένες, μόνο με δυο λέξεις στο (δ 623) της Οδύσσειας μας δίνει με άφραστη οικονομία στίχου «*ἄλοχοι καλλικρήδεμνοι*» μας φέρνει στο νου τις κοπελλιές που σήκωναν στο κεφάλι τα πανέρια του ψωμιού που κουβαλούσαν για να ετοιμάσουν το βασιλικό τραπέζι στ' ανάκτορα του Μενελάου. Το επίθετο *καλλικρήδεμνοι* κατά λέξη σημαίνει τον όμορφο λαϊμό, δηλ. αυτό που φανταζόμαστε να είναι οι κοπέλλες αυτές εύσωμες με λαϊμό κύκνου.

Μα και τα καλοφτιαγμένα πόδια δεν λείπουν απ' τους στίχους σε πολλά μέρη των δύο επών. Στο (δ 309) περιγράφει τα όμορφα καλοφτιαγμένα πόδια του Μενελάου «*ποσί δ' ὑπὸ λιπαροῖσιν ἐδήσατο καλὰ πέδιλα*». Τα παχιά μέλη ήταν πολύ αρεστά στην εποχή του Ομήρου. Τούτο φαίνεται και από άλλες αναφορές τόσο στην Οδύσσεια όσο και στην Ιλιάδα. Το αισθητικό πρότυπο ήταν το λιπαρό δηλ. το παχουλό, που έδινε όψη καλοφτιαγμένη με αναγλυφές που δεν άφηναν τα κόκκαλα να προβάλλουν.

Την όμορφη κόμη της Καλυψώς μας δίνει με μια μόνο λέξη «*εὐπλόκαμος*», τους Αχαιούς με τη φροντισμένη εμφάνιση περιγράφει με δυο μόνο λέξεις «*κάρην κομῶν*»

ντες» και γενικά δίνει πολύ εύστοχα την περιγραφή ποικίλων σωματικών χαρακτηριστικών με λίγους αλλά εύστοχους χαρακτηρισμούς.

Περιγραφή συναισθημάτων και ψυχικών καταστάσεων

Το θυμό, το μίσος, την οργή, την κακία, την αγάπη, τον έρωτα, την αγαλλίαση, που εξωτερικεύονται χωρίς λόγια μόνο με την έκφραση του προσώπου, κυρίως των ματιών συναντούμε πολύ συχνά κυρίως στην Ιλιάδα.

Τη φοβερή ματιά την ώρα του θυμού και της οργής, τότε που τα μάτια πετούν καυτές σπίθες μας το λέει ποιητικότερα (δ 662) «... ὄσσε δέ οἱ πυρὶ λαμπετόωντι ἔϊκτην».

Τα βουρκαωμένα μάτια τα ζωγραφίζει μ' άλλο τρόπο κι όχι όπως όταν άφθονα δάκρυα κυλούν στα μάγουλα και συνοδεύονται από αναφιλητά και γοερές ανάσες.

(δ 705) «ὄσσε δακρυόφι πλησθεν» είναι μια θαυμάσια εικόνα των γεμάτων δάκρυα ματιών, που όμως δεν ρέουν στο πρόσωπο, είναι τα βουρκαωμένα μάτια.

Αυτοί οι λεπτοί διαχωρισμοί της όψης του προσώπου σε δύσκολες συναισθηματικές καταστάσεις, ένας τυφλός που δεν τις έχει δει πρόσφατα, είναι αδύνατον να τις περιγράψει.

Στο στίχο της Οδύσσειας (α 411) λέει:

«... οὐ μὲν γάρ τι κακῶ εἰς ὧπα ἐώκειν» δηλ. κανένα κακό δεν φαινόταν στα μάτια του. Όλα λοιπόν τα συναισθήματα, κι ό,τι κρύβει η ανθρώπινη σκέψη καθρεφτίζονται στα μάτια κι από κει μπορούν να φανερωθούν, χωρίς να χρειαστεί ο λόγος.

Ακόμη και τη νύστα που βαραίνει τα βλέφαρα και εκδηλώνεται με το κατέβασμά τους (β 398).

«... ἐπεὶ σφίσιιν ὕπνος ἐπὶ βλεφάροισιν ἔπιπτεν».

[ο ύπνος κατέβαζε τα βλέφαρά τους].

Τη διαφορά του αυτόπτη από τον αυτήκοο μάρτυρα τη δίνει με πολύ έμφαση στο (γ93-94) της Οδύσσειας:

«κείνου λυγρόν ὄλεθρον ἐνισπεῖν, εἴ που ὄπωπας ὀφθαλμοῖσιν τεοῖσιν ἢ ἄλλου μύθον ἀκούσας».

[εκείνου τον πικρό χαμό να μην πεις, αν με τα μάτια σου τα ίδια δεν είδες, αλλά από άλλον άκουσες]. Τονίζεται με ταυτόσημες λέξεις, ὄπωπας και ὀφθαλμοῖσιν, η λειτουργία της όρασης, η αντίληψη του γεγονότος με τα μάτια κι όχι με την ακοή (Η γνώση της πραγματικής αλήθειας που αποκτάται με την όραση ενώ η ακοή μπορεί να παραπλανηθεί).

Σε πάρα πολλούς στίχους αναφέρεται στην αντίληψη των πραγμάτων που συντελείται με την όραση -

(γ 97) «... ὅπως ἦντησας ὄπωπῶς» δηλ. όπως τα αντιλήφθηκες με τα μάτια σου.

Ξεχωρίζει το είναι από το φαίνεται, στο στίχο της Οδύσσειας (δ 276) χαρακτηρίζει το Διήφοβο «θεοείκελο» δηλ. ότι μοιάζει με θεό, σε άλλους στίχους όμως για άλλους ήρωες χρησιμοποιεί το επίθετο θεοειδής δηλ. που έχει τη μορφή θεού. Λεπτές αποχρώσεις του ποιητικού λόγου, που αν δεν σ' έχει πλουτίσει η εμπειρία της όρασης είναι αδύνατο να κάνεις το διαχωρισμό.

Απ' όσα μέχρι τώρα αναφέρθηκαν, συνάγεται ότι ο ποιητής δεν ήταν εκ γενετής τυφλός (συγγενής καταρράκτης) και φυσικά ούτε έχασε το φως του σε νηπιακή ηλικία (συγγενές γλαύκωμα).

Η παράδοση όμως τον θέλει τυφλό γέροντα, υποβασταζόμενο να περπατεί στα χωριά της βόρειας Χίου, στη Βολισσό ακόμη σήμερα μιλούν για (κάποιο χάλασμα) ερείπια του σπιτιού του Ομήρου.

«Τυφλός άνηρ ναίει εν Χίω παιπαλοέσση».

Ο ιστορικός Γιάννης Κορδάτος, όπως και άλλοι πριν από αυτόν, υποστήριξαν ότι ο Όμηρος ανήκε στην τάξη των ιερέων-μυστών. Με τη διάδοση των επών του, κοινολόγησε μυστικά ιερά-απόρρητα και γιαυτό έπρεπε ν' αποβληθεί από το ιερατείο και να τιμωρηθεί παραδειγματικά. Εκφράζει την άποψη ότι η τιμωρία που ήταν πιο βαριά κι απ' το θάνατο ήταν η τύφλωση.

Διαβάζοντας προσεκτικά τους στίχους της Οδύσσειας (ι 375-390) βλέπουμε να περιγράφει μια βάρβαρη σκηνή τύφλωσης, με ιδιαίτερες λεπτομέρειες, ενώ όλο το έπος χαρακτηρίζεται από λιτότητα και οικονομία στίχου, αντίθετα εδώ έχουμε εκτενή περιγραφή που απλώνεται σε 16 στίχους και στη συνέχεια σε άλλους 10 στίχους περιγράφει τις ομιωγές, το φαρμακερό πόνο και την αμιορραγία που ακολούθησαν την εξόρυξη.

Είναι η σκηνή της τύφλωσης του Κύκλωπα Πολύφημου, του οποίου ο Οδυσσεάς εξώρυξε το μοναδικό οφθαλμό.

375 *Καί τότ' ἐγὼ τὸν μοχλὸν ὑπὸ σποδοῦ ἤλασα πολλῆς,
εἰως θερμαίνοιτο· ἔπεισι δὲ πάντας ἐταίρους
θάρσυνον, μὴ τίς μοι ὑποδείσας ἀναδύη.
Ἄλλ' ὅτε δὴ τάχ' ὁ μοχλὸς ἐλάινος ἐν πυρὶ μέλλεν
ἄψεσθαι χλωρὸς περ' ἐών, διεφαίνεται δ' αἰνῶς.*

380 *καί τότ' ἐγὼν ἄσσον φέρον ἐκ πυρός. ἀμφὶ δ' ἐταῖροι
ἴσταντ'· αὐτὰρ θάρσος ἐνέπνευσεν μέγα δαίμων.
Οἱ μὲν μοχλὸν ἐλόντες ἐλάινον, ὄξυν ἐπ' ἄκρω
ὀφθαλμῶ ἐνέρρισαν· ἐγὼ δ' ἐφύπερθεν ἐρρυσθείς
δίνεον, ὡς ὅτε τις τρυπῶ δόρου νήιον ἀνήρ*

385 *τρυπάνω, οἱ δὲ τ' ἐνερθεν ὑποσσείουσιν ἱμάντι
ἀψάμενοι ἐκατέρθε, τὸ δὲ τρέχει ἐμμενές αἰεὶ.
Ὡς τοῦ ἐν ὀφθαλμῶ πυροῖκεα μοχλὸν ἐλόντες
δινέομεν, τὸν δ' αἶμα περὶ ῥοε θερμὸν ἐόντα.
Πάντα δὲ οἱ βλέφαρ' ἀμφὶ καὶ ὀφρύας εὔσεν ἀτμίη*

390 *γλήνης καιομένης, σφαραγεῦντο δὲ οἱ πυρὶ ρίζαι.*

Οι στίχοι σε ελεύθερη μετάφραση θα μπορούσαν ν' αποδοθοῦν: [τότε έχωσα το δαυλό στην αναμμένη θράκα ως να πυρωθεί και με λόγια προσπαθοῦσα να δώσω θάρρος στους συντρόφους μου όλους, ώστε να μη φοβηθεί κανείς και θελήσει να φύγει.

Κι όταν ο δαυλός από ελιά, κόντευε ν' ανάψει γιατί ήταν χλωρός και στη φωτιά φαινόταν να λάμπει, τον πήρα απ' τη φωτιά, γύρω (στον Κύκλωπα) στεκόταν οι σύντροφοί μου. Θάρρος μας έδωσε μεγάλο ο θεός. Αφού σήκωσαν το δαυλό από ελιά το

οξύ άκρο του έμπηξαν στο μάτι. Εγώ δε από πάνω (ο Οδυσσέας) στηριζόμενος τον περίστροφα όπως κάνει ο καρaboμαραγκός περιστρέφοντας το τρυπάνι στο ξύλο κι από κάτω οι άλλοι τον γυρίζουν με μάντα ώστε να γυρίζει συνεχώς. Έτσι εμείς στο μάτι γυρίζαμε τον πυρωμένο δαυλό κι όπως μπηγότανε καυτός, τον μούσκευε το αίμα. Κι όλα τα γύρω μόρια, βλέφαρα και φρύδια τα έκαψε η φωτιά κι έβγαινε ατμός από το βολβό που καιγότανε, ακόμη και οι ρίζες (τα οπτικά νεύρα) σφραγίστηκαν με τη φωτιά].

Συγκλονιστικότερη περιγραφή της πύρωσης του ματιού (εξόρυξη με καύση) σε στίχους δεν θα μπορούσε να δοθεί.

Ίσως λοιπόν, ο ποιητής εγνώριζε από πρώτο χέρι την πύρωση της εξόρυξης των ματιών. Αν όμως δεν είναι έτσι τα πράγματα και η τύφλωση οφείλεται σε παθολογικά αίτια ποια μπορεί να ήταν;

Αν δεχθούμε ότι οι άνθρωποι που έχασαν την όρασή τους σε κάποια ηλικία έχουν την εικόνα του γύρω τους κόσμου δεν μπορούν όμως να φέρουν στη μνήμη τους (ν' αναπαραστήσουν πιστά) τις οπτικές παραστάσεις, θα πρέπει να υπολογίσουμε, ότι η τύφλωση επήλθε μετά τη σύνθεση των επών και ιδιαίτερα της Οδύσσειας, στην οποία η περιγραφή του περιβάλλοντος είναι λεπτομερής και συχνή ενώ στην Ιλιάδα κυριαρχούν συναισθηματικές περιγραφές.

Όπως έχει διατυπωθεί από σύγχρονους ερευνητές η ενιαία οπτική αίσθηση είναι αδύνατο ν' αναπαραχθεί σαν σύνολο με μόνη τη λειτουργία της μνήμης, η οποία βοηθά στην επί μέρους μόνο αναπαραγωγή των στοιχείων της οπτικής εικόνας.

Αν αποκλείσουμε τη διαβητική αμφιβληστροειδοπάθεια (ο διαβήτης είναι νόσος της κοινωνίας της αφθονίας) τότε θα ενοχοποιήσουμε το χρόνιο γλαύκωμα, που αργότερα ενισχύεται από το γεροντικό καταρράκτη, αφού ο ποιητής έφθασε σε βαθειά γεράματα.

Ίσως όμως θα πρέπει να σκεφθούμε και την ευλογία σε νεώτερη ηλικία η οποία να προκάλεσε τήξη του κερατοειδή και εξιντέρωση του βολβού. Περιγραφές τέτοιες δίνει ο Όμηρος στην Ιλιάδα (N616-617). Ο Μενέλαος τραυματίζει τον Πείσανδρο με το κοτάρι του και πέφτουν τα μάτια του κάτω μπροστά στα πόδια του μέσα στη σκόνη

«... τῶ δὲ ὄσσε παρ' ποσίν
αἵματόεντα χαμαὶ πέσον ἐν κονίησιν».

Αν δεν πρόκειται για ποιητική υπερβολή, η περιγραφή είναι συγκλονιστική. Φυσικά αδειάζει ο βολβός, αλλά παραμένουν ο σκληρός χιτώννας με τους επιβολβικούς μυς, το λίπος και τις περιτονίες. Το αποτέλεσμα όμως για την όραση είναι το ίδιο. Την ανατριχιαστική αυτή περιγραφή «έπεσαν και τα δυο μου μάτια στην ποδιά σαν έβγαλα 12 χρονών τη μεγαλόχαρη (ευλογία)» την άκουσα όταν ήμουν σε μικρή ηλικία από μια ηλικιωμένη γυναίκα στο Βροντάδο της Χίου. Την έλεγαν η Δεσποινιώ η αόμματη και ήταν οικονόμος συγγενικού μου σπιτιού. Θυμούμαι ότι δεν είχε καθόλου μάτια, μόνο κάτι ατροφικά βλέφαρα που τα ρουφούσανε θαρρείς προς τα μέσα οι κόγχες.

Έχανε όλες τις δουλειές του σπιτιού οδηγημένη από την αφή και την ακοή.

Αν λοιπόν ο Όμηρος προσβλήθηκε από την ευλογία που του έτηξε τον κερατοειδή και αδειάσαν οι βολβοί του, θα ήταν ασφαλώς αόμματος όπως τον θέλει η παράδοση. Όμως θα ήξερε το προσωπείο που αφήνει η ευλογία με τις ανεξίτηλες ουλές και κάπου θα το ανέφερε. Αφού πουθενά δεν βρίσκουμε τέτοια περιγραφή μπορούμε να αποκλείσουμε και την τύφλωση από ευλογία.

Καταλήγουμε λοιπόν στο χρόνιο γλαύκωμα, που παρέμεινε χωρίς θεραπεία και στη συνέχεια ήρθε η θόλωση του φακού (καταρράκτης) και ασφαλώς επήλθε πλήρης απώλεια της όρασης σε κάποια σχετικά προχωρημένη ηλικία, και αφού είχε συνθέσει τ' αθάνατα έπη του.

Η υποψία της οπτικής νευρίτιδας πρέπει ν' αποκλεισθεί γιατί συνήθως συνοδεύεται ή ακολουθείται και από άλλες διαταραχές της λειτουργίας του εγκεφάλου, πράγμα που δεν αναφέρεται από κανένα ιστορικό, ούτε από την παράδοση, αλλά ούτε από τα ποιήματά του μπορεί να τεθεί τέτοια υπόθεση.

Αφιερώσαμε το μεγαλύτερο μέρος της εργασίας μας στην αντιγραφή και μελέτη στίχων του ομηρικού έργου, ιδίως της περιγραφής εικόνων του γύρω κόσμου για να υπάρχει ευχερής πρόσβαση στο πρωτότυπο, να τεθούν πολλά ερωτήματα γύρω από το μύθο που θέλει τυφλό τον Όμηρο, στα οποία αν δεν μπορέσαμε σήμερα να απαντήσουμε, ασφαλώς θ' απασχολήσουν μελλοντικούς ερευνητές και ίσως τότε δοθεί τεκμηριωμένη ιατρικώς απάντηση στο πρώτο ερώτημα, δηλαδή αν ήταν ή όχι τυφλός ο Όμηρος. Όσο για το αίτιο της τυφλότητάς του κατά την άποψή μας ενοχοποιείται το χρόνιο γλαύκωμα με τη συνεισφορά του γεροντικού καταρράκτη.

Συμπερασματικά, αν ήταν ο Όμηρος τυφλός, αυτό συνέβη σε προχωρημένη ηλικία, αφού συνέθεσε τα αθάνατα έπη του και το πιθανότερο νόσημα που προκάλεσε την τύφλωση φαίνεται να είναι το χρόνιο γλαύκωμα.

ΣΕΒΑΣΤΗ ΧΑΒΙΑΡΑ-ΚΑΡΑΧΑΛΙΟΥ

ΤΑ ΜΑΤΙΑ ΣΟΥ ΜΟΥ ΕΛΕΓΕΣ

*Τα μάτια σου - μου έλεγες
τα μάτια σου
Είνα πράσινα, τόσο πράσινα -
Δυο πράσινα σμαράγδια.
Σε κρατούσα στα χέρια
όταν ξαφνικά είδα στα μάτια σου
Τα μαυλιστικά μάτια της αστραπής.
Εσύ
Άλλαζες χρώματα.
Ωσπου στο τέλος
έδωσες μια
και μπήκες αθόρυβα
στα μυστικά άδυτα των ματιών μου.
Πρασίνισες -
Ίδιο σμαράγδι.*

ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΤΣΙΝΙΚΟΠΟΥΛΟΣ

ΟΥΜΑΝΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΦΙΛΕΛΛΗΝΙΣΜΟΣ

Ο Ούμανισμός και ο Φιλελληνισμός έχουν μεταξύ τους ένα κοινό σημείο: την αγάπη προς την Ελλάδα.

Ο Ούμανισμός, ξεκινώντας από το ευρωπαϊκό παρόν του 14ου, 15ου και 16ου αιώνα, πήγε αιώνες πίσω στο παρελθόν, για να αναζητήσει, μέσα από τα μνημεία του πνεύματος, την αρχαία Ελλάδα, να ταυτισθεί κατά κάποιον τρόπο μαζί της και, όσο μπορούσε, να τη ζήσει ο ίδιος.

Ο Φιλελληνισμός, ξεκινώντας από το ευρωπαϊκό, κυρίως, παρόν των αρχών του 19ου αιώνα, παρόν από το όποιο έλειπε ή σύγχρονό του Ελλάδα, προσέτρεξε σε βοήθειά της για να δημιουργηθεί για την Ελλάδα ένα παρόν.

Αυτά τα δυο ρεύματα, ο Ούμανισμός και ο Φιλελληνισμός, φαίνονται απομακρυσμένα χρονικά, ακολουθούν αντίθετες χρονικές κατευθύνσεις, και έχουν ως επίκεντρο διαφορετικές ελληνικές στιγμές.

Τους Ούμανιστές, που έδωσαν στην αρχαία Ελλάδα τόση αγάπη ώστε στη μελέτη της να αναλώσουν τη ζωή τους, δεν τους ονομάζουμε Φιλέλληνες. Φιλέλληνα έννοοοῦμε εκείνον που συναισθηματικά βρίσκεται κοντά στους συγχρόνους του Έλληνες και στη σύγχρονό του Ελλάδα, έστω και αν συμβαίνει αυτή η αγάπη του να τον έχει οδηγήσει βαθιά στο παρελθόν, και για αυτόν η Ελλάδα να είναι μία και αδιαίρετη.

Υπήρξαν όμως στην Αναγέννηση και τον 16ον αιώνα Ούμανιστές που ήταν ταυτόχρονα και Φιλέλληνες, δηλαδή που αγάπησαν, όχι μόνον την αρχαία Ελλάδα, μα και τον σύγχρονό τους Ελληνισμό, τότε που δεν υπήρχε καμιά μορφή Ελλάδας, εκτός από τον πάλαι ποτέ γεωγραφικό της χώρο.

Φορείς αυτού του φιλελληνικού πνεύματος, μέσα στην Αναγέννηση και τον 16ον αιώνα, υπήρξαν μεγάλοι Ούμανιστές που γνώρισαν την αρχαία Ελλάδα, κυρίως μέσω των Ελλήνων που είχε διασπείρει ή συμφορά του τόπου τους, μα που μεταλαμπάδευαν το φως που έφεραν μέσα τους, και γι' αυτό ενέπνευσαν στους ξένους θερμό το ενδιαφέρον για τον ταλαιπωρημένο και μακρινό τους τόπο.

Αναδιφώντας το έργο Ούμανιστών, βρίσκομε σημάδια από το πέρασμα τέτοιων μεγάλων Ελλήνων. Τα βήματά τους, τύποι των ήλων του Ελληνισμού, τους έφεραν κοντά σε εκείνους που έγιναν Ούμανιστές και συγχρόνως Φιλέλληνες. Η επίδραση αυτών των Ελλήνων, επάνω στο έργο των Ούμανιστών, είναι ένα κομμάτι της Ιστορίας των Δυτικών Γραμμάτων, που όμως μάς ενδιαφέρει άμεσα και που δεν ξέρω να έχει μελετηθεί στην έκταση και το βάθος που του αξίζει. Όποιος καταπιαστεί με τη μελέτη και τις προεκτάσεις αυτού του θέματος, πρέπει να κατέχει στο σύνολό τους την Αναγέννηση και τον 16ον αιώνα, για να μπορέσει να εντοπίσει, μέσα στα έργα εκείνης της περιόδου, τι οφείλεται σε φιλελληνικό πνεύμα και τι είναι έκφραση Ούμανισμού, γιατί συχνά αυτά τα δυο ρεύματα συνυπάρχουν δυσδιάκριτα.

Λαμπρό δείγμα της συνύπαρξης Ούμανισμού και Φιλελληνισμού είναι ένα σονέτο του Γάλλου ποιητή και Ούμανιστή Pierre de Ronsard (1524-1585), αυτού που αποκαλούσαν πρίγκηπα των ποιητών. Το σονέτο «Προσευχή στην Αφροδίτη για να φυλάγει την Κύπρο από τον στρατό του Τούρκου» δημοσιεύθηκε για πρώτη φορά το 1571, λίγους μήνες μετά την εισβολή των Τούρκων στην Κύπρο. Οί διαδοχικές εκδόσεις Έργων του Ronsard, το έχουν συμπεριλάβει στα κείμενά τους, με τις κάποιες αλλαγές που είχε επιφέρει ο Ronsard κατά το πέρασμα των χρόνων.

Ἡ παρακάτω μετάφραση τοῦ сонέτου ἔγινε ἀπὸ τὴν ὑποφαινομένη, καὶ μὲ βάση τὸ ἀρχικό κείμενο τοῦ 1571, ὅπως δημοσιεύεται στὸν τόμο 15 τῆς μνημειώδους ἔκδοσης τῶν Ἔργων τοῦ Ronsard ἀπὸ τὸν Paul Laumonier.

Προσευχὴ στὴν Ἀφροδίτη γιὰ νὰ φυλάγει
τὴν Κύπρο ἀπὸ τὸν στρατὸ τοῦ Τούρκου.

Ὠραία Θεά, Κύπριδα ἐρωτιάρα.

*Μητέρα τοῦ Παιγνιδίσματος, τῶν Χαρίτων καὶ τοῦ Ἐρωτα,
ποὺ κάνεις νὰ ἀναφύονται ὅλα ποὺ βλέπουν φῶς,
ὅπως ἀπὸ τὸ Ὅλον ἀναφύεται ὁ σπόρος καὶ ἡ ρίζα.*

*Ἰδαλία, Ἀμαθουσία, Ἐρυνκινή!,
ἀπὸ τὰ οὐράνια ὕψη σου φύλαγε τὴν Κύπρο, τὴν ὁμορφὴ σου διαμονή.
φίλησε τὸν ἀγαπημένο σου Ἄρη,
σφικταγκάλιασέ του τὸ στήθος, τὸν λαιμό.*

*Μὴν ἐπιτρέψεις ἕνας βάρβαρος Ἀφέντης
νὰ καταστρέψει τὸ νησί σου καὶ νὰ σοῦ μολύνει τὴν τιμὴ:
Ἀπὸ τὸ λίκνο σου διῶξε τὸν πόλεμο.*

*Αὐτὸ σίγουρα θὰ τὸ κάνεις, ἀφοῦ σὲ μὰ ματιά σου
ὑπακούουν ἄνθρωποι καὶ Θεοί,
ὁ Οὐρανός, ἡ Θάλασσα, ὁ Ἄδης καὶ ἡ Γῆ.*

Σ' αὐτὸ τὸ сонέτο, ἡ ἐπίκλησις στὴν Ἀφροδίτη, τὴ θεὰ τῆς ὁμορφιάς, τὴ μητέρα τοῦ Ἐρωτα καὶ τῶν χαρίτων, τὴ στολισμένη μὲ πολλαπλές ιδιότητες, τὴν παντοδύναμη οὐράνια θεὰ ποὺ ὁμως ἔμεινε στὴν Κύπρο, ὅπως καὶ ἡ ἀναφορὰ στὸν Ἄρη, τὸν θεὸ τοῦ πολέμου ποὺ τὸν ἀγάπησε ἡ θεὰ τῆς ὁμορφιάς, ὅλα αὐτὰ ἀνήκουν στὸν Οὐμανισμό. Ἀλλά, ὅταν ὁ ποιητὴς ἰκετεύει τὴν οὐράνια θεὰ νὰ προστατεύει τὴν Κύπρο ἀπὸ τοὺς βαρβάρους Τούρκους, αὐτὰ δὲν εἶναι πιά Οὐμανισμός ἀλλὰ Φιλελληνισμός, πρὶν ἀπὸ τὸν Φιλελληνισμό τοῦ 19ου αἰῶνα, καὶ ποὺ ἀντλεῖ τὴ δύναμὴ του ἀπὸ τὸν Οὐμανισμό καὶ τὸν ἀνθρωπισμὸ τοῦ ποιητῆ.

Οἱ ἀλλαγές, ποὺ ἔχει ἐπιφέρει ὁ Ronsard στὸ κείμενο τοῦ 1571, μαρτυροῦν τὴν αὐξανόμενη ἀγανάκτησή του, καθὼς αὐξάνουν οἱ πληροφορίες γιὰ τὶς φρικαλεότητες ποὺ διαπράττουν οἱ Τούρκοι στὴν Κύπρο. Ἔτσι, ἀπὸ τὸ 1584 ὁ τίτλος φέρει: «... γιὰ νὰ φυλάγει τὴν Κύπρο ἐναντίον τοῦ στρατοῦ τοῦ Τούρκου», ἐνῶ ὁ στίχος 6 γίνεται στὴν ἔκδοση τοῦ 1584: «... φύλαγε ἀπὸ τοὺς Τούρκους τὴν Κύπρο...», καὶ στὴν ἔκδοση τοῦ 1587 αὐτὸς ὁ στίχος γίνεται «... ὑπεράσπισε ἀπὸ τοὺς Τούρκους τὴν Κύπρο...».

Ἐνας ἄλλος στίχος τοῦ сонέτου δὲν ἔχει σχέση οὔτε μὲ τὸν Οὐμανισμό οὔτε μὲ τὸν Φιλελληνισμό. Ὄταν, ἀπὸ τὸ 1578 τὸ δεύτερο ἡμιστίχιο τοῦ στίχου 3 γίνεται: «... ὅλα ποὺ ζοῦν στὸ φῶς», αὐτὸ μαρτυρεῖ τὸ γεγονός ὅτι ὁ Ronsard ποτὲ δὲν ἔπαυσε νὰ ἐπεξεργάζεται τοὺς στίχους του.

ΘΕΜΙΣ ΣΙΑΠΚΑΡΑ-ΠΙΤΣΙΛΛΙΔΟΥ

1. Τὸ Ἰδάλιον καὶ ἡ Ἀμαθοῦς, πόλεις τῆς Κύπρου ὅπου ἐλατρεύετο ἡ Ἀφροδίτη. Ἡ πόλις τῆς Σικελίας Ἐρυξ πήρε τὴν ὀνομασία της ἀπὸ τὸν γιὸ τῆς Ἀφροδίτης ποὺ ἔφερε αὐτὸ τὸ ὄνομα.

ΠΝΕΥΜΑ ΚΑΙ ΖΩΗ

ΠΕΝΘΗ

ΓΕΩΡΓΙΟΣ Κ. ΙΩΑΝΝΙΔΗΣ

Φτωχότερος ο πνευματικός κόσμος της Κύπρου από τον περασμένο Νοέμβριο. Φτωχότεροι και όλοι όσοι συνεργάστηκαν με τον Γιώργο Ιωαννίδη σε πνευματικούς στίβους, σε εκπαιδευτικές, σε κοινωνικές και σε άλλες επάλλξεις προσφορές.

Ένας ακούρατος εργάτης της εθνικής και πολιτισμικής προκοπής του τόπου έφυγε πρόωρα, κατά τρόπο τραγικό, ύστερα από τροχαίο ατύχημα που συνέβη καθώς πήγαινε να παραστεί στη δοξολογία για την εθνική επέτειο της 28ης Οκτωβρίου.

Μπορούσε ακόμη να προσφέρει πολλά, έστω κι αν έδωσε ήδη 25 δικά του βιβλία, επιμελήθηκε την έκδοση δεκάδων άλλων, έγραψε εκατοντάδες στήλες σε εφημερίδες, έκαμε πλείστες ραδιοφωνικές και τηλεοπτικές εκπομπές πάνω στον ευρύτατο τομέα της γνώσης του στη φιλοσοφία, τη λογοτεχνία και τα παιδαγωγικά, δίδαξε σε χιλιάδες παιδιά την ελληνική σκέψη και την αρετή, έκρινε εκατοντάδες εκδόσεις, έδωσε διαλέξεις, στήριξε και έδωσε τη δική του πνοή σε πνευματικά σωματεία από κορυφαία αξιώματά τους, υπήρξε Γενικός Έφορος του Σώματος Προσκόπων Κύπρου, δημιούργησε κοινοτικά έργα, ασχολήθηκε με τον αθλητισμό και τιμήθηκε με διακρίσεις από το Πανεπιστήμιο Αθηνών, το Δήμο Λευκωσίας, την Ιερά Αρχιεπισκοπή Κύπρου κ.ά.

Έφυγε σε ηλικία 55 χρονών, μα άφησε, όπως είτε και ο φίλος του πανεπιστημιακός Ανδρέας Βοσκός, «πνευματικά παιδιά», αυτά που χαρίζουν – κατά τον Πλάτωνα – στον άνθρωπο την αληθινή αθανασία, κοσμημένα με τ' όνομά του.

Η «Πνευματική Κύπρος», της οποίας υπήρξε εκλεκτός συνεργάτης, πενθεί για το θάνατο του Γιώργου Ιωαννίδη. Και η εκτίμηση για τον καταξιωμένο εργάτη του κοινού αγαθού δεν έχει ημερομηνία λήξεως.

ΜΑΡΟΥΛΑ ΒΙΟΛΑΡΗ-ΙΑΚΩΒΙΔΟΥ

ΓΕΩΡΓΙΟΣ Κ. ΙΩΑΝΝΙΔΗΣ

Ρίχνω τα δίχτυα
 Στο φως
 Στο σκοτάδι
 Ασύλληπτο
 Το παιχνίδι της Μοίρας
 Το χάδι του Θεού.
 Γιγάντιες πέτρες
 Ηφαίστεια στις καρδιές
 Των ανθρώπων.

Κύριε,
 Υψηλά τόσοι
 Υποπόδιο των ποδών Σου,
 Τι επιζητείς
 Αναζητείς
 Φίλτατον Γεώργιον
 Να οργανώσει να συγγράψει
 Να συλλέξει να ομιλήσει
 Να διορθώσει να εκδώσει
 Χάριτι θεία

Δίνεται ολοψύχως
 Εσύ, Κύριε, πρώτιστος γνώστης
 Δίνεται ολοψύχως.

Και ηρπάγη αφ' ημών
 Άγγελος αρχάγγελος
 με μια πένα στο χέρι
 μ' ένα χαμόγελο στο πρόσωπο,
 με τη μέγιστη καρδιά.

Να δούμε πού τον προορίζεις!

ΣΤΕΛΙΟΣ ΠΑΠΑΝΤΩΝΙΟΥ

ΜΙΑ ΠΟΙΗΤΙΚΗ ΒΡΑΔΙΑ

Στις 24 Νοεμβρίου 1999 οργανώθηκε από το Σύνδεσμο Ελλήνων Κυπρίων Φιλολόγων (Τμήμα Λευκωσίας-Κερύνειας-Μόρφου) ποιητική βραδιά αφιερωμένη στην ποίηση της Βέρας Κορφιώτη. Μέσα στο ζεστό, φιλόξενο περιβάλλον του βιβλιοπωλείου/αναγνωστηρίου «Οκτάνα» στην παλιά Λευκωσία, οι πάμπολλοι φίλοι και εκτιμητές τόσο της ποίησης της Βέρας Κορφιώτη όσο και της ποίησης γενικά, είχαν την ευκαιρία να ζήσουν όμορφες, ξεχωριστές στιγμές. Μετά από μια σύντομη, αλλά περιεκτική και ουσιαστική εισαγωγή του Προέδρου του Συνδέσμου κ. Σπύρου Ζωνάφου, μίλησαν η φιλόλογος κ. Καίτη Χρίστη για τις προηγούμενες ποιητικές συλλογές της ποιήτριας (πέντε συνολικά) και ιδιαίτερα για την Πέμπτη, *Κι επανέρχομαι στην ποίηση (1995)*, και ο πρώην επιθεωρητής φιλολογικών μαθημάτων και τώρα ειδικός εκπαιδευτικός στο Πανεπιστήμιο Κύπρου κ. Δώρος Θεοδούλου με θέμα: «Μια ποιήτρια καρφώνει ποιήματα στον αέρα», που αναφερόταν στην τελευταία της ποιητική συλλογή, *Πού πορευθώ από του προσώπου σου ποίηση (1999)*. Τέλος η ίδια η ποιήτρια διάβασε στίχους της.

Παρόμοιες εκδηλώσεις που πραγματοποιούνται έξω από τυπικά, φορμαλιστικά πλαίσια, στα οποία κινούνται συνήθως οι εκδηλώσεις του είδους, αποτελούν μια πνευματική όαση στην πεζή, χρησιμοθηρική εποχή μας, παρέχοντας την ευκαιρία σ' όσους αγαπούν τη λογοτεχνία και ειδικά την ποίηση, της ψυχικής επαφής και επικοινωνίας.

ΚΙΚΑ ΟΛΥΜΠΙΟΥ

ΗΜΕΡΙΔΑ ΓΙΑ ΤΟΝ ΜΟΝΤΗ

Πραγματοποιήθηκε στις 8 Μαΐου 1999 στη Λευκωσία μια ξεχωριστή εκδήλωση, ημερίδα αφιερωμένη στο μεγάλο ποιητή της Κύπρου Κώστα Μόντη. Την ημερίδα διοργάνωσαν το Πανεπιστήμιο Κύπρου και ο Σύνδεσμος Ελλήνων Κυπρίων Φιλολόγων (Τμήμα Λευκωσίας-Κερύνειας-Μόρφου).

Τόσο οι ενδιαφέρουσες εισηγήσεις που έγιναν με πρωτότυπες εργασίες πάνω στο ποιητικό και πεζογραφικό έργο του Μόντη, όσο και η συζήτηση που ακολούθησε, συνέβαλαν στην πλήρη επιτυχία της ημερίδας που έδωσε την ευκαιρία σε πολλούς φιλόλογους, λογοτέχνες και γενικά εκτιμητές του έργου του Μόντη να ανταλλάξουν απόψεις, να γνωρίσουν καλύτερα το έργο του και να απολαύσουν για άλλη μια φορά τη γοητεία της τέχνης του.

Τα θέματα που αναπτύχθηκαν ήταν τα εξής:

1. Μιχάλης Πιερός, *Ανθολογώντας τον Κώστα Μόντη. Μια εισαγωγή στο έργο του.*
2. Κωστής Δανόπουλος, *Εκδοτικές παρατηρήσεις στα ποιητικά Άπαντα του Κώστα Μόντη.*
3. Ξ.Α. Κοκόλης, *Στίξη στις στιγμές.*
4. Παντελής Βουτουρής, *Η Μητέρα στην ποίηση του Μόντη.*
5. Δημήτρης Αγγελάτος, *Ζητήματα ποιητικής ηθικής: ερμηνευτικές προτάσεις για την ποίηση του Κώστα Μόντη.*
6. Άντρη Μελκή, *Ο Καβαφικός Μόντης.*
7. Χαράλαμπος Πίττας, *Το εθνικό έργο του Κώστα Μόντη κατά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο μέσα από άγνωστες επιστολές του και καινούργια ιστορικά στοιχεία.*
8. Αλέξης Ζήρας, *Όψεις της άμεσης ζωής στην πεζογραφία του Κώστα Μόντη.*
9. Λευτέρης Παπαλεοντίου, *Ο αφέντης Μπατίστας και τ' άλλα: Ιστορία και μυθολογία.*
10. Λεύκιος Ζαφειρίου, *Κώστα Μόντη, Κλειστές Πόρτες. Μια απάντηση στα Πικρολέμονα του Laurence Durrell.*
11. Κώστας Σοφιανός, *Αναφορά στον Κώστα Μόντη.*

Αξίζει τέλος να αναφέρουμε ότι όλες σχεδόν οι πιο πάνω εισηγήσεις περιλήφθηκαν στο περιοδικό «η λέξη» τεύχ. 152, Ιούλιος-Αύγουστος '99, που μαζί με άλλες αξιολογες εργασίες αποτελεί ένα εξαιρετικό αφιέρωμα στο μεγάλο μας ποιητή.

ΚΙΚΑ ΟΛΥΜΠΙΟΥ

ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ ΤΕΤΣΗΣ – Ο ΚΑΛΛΙΤΕΧΝΗΣ

Για τον Παναγιώτη Τέτση λίγα λόγια και καλά. Αρχεί ένας χαιρετισμός (Laudatio) στο fin de siècle για τον ευπατριδή Ακαδημαϊκό και επιστήθιο φίλο που φιλοδοξεί με τρόπο απέριττο να τονίσει την αφοπλιστική ειλικρίνεια, την οξύνοια, το αγέρωχο ηθικό παράστημα και το αέναο non-finis στοιχείο του εικαστικού του ιδιώματος.

Προσωποποίηση της συνέπειας, ο εκ των εκλεκτών της Κυπριάδου, Π. Τέτσης, με την αυστηρότητα και την ακρίβεια της γραμμής εμβαθύνει τόσο πολύ ώστε να εξαγεται η ψυχή του αντικειμένου. Στα μνημειακά του έργα (ζωφόρος Λαϊκής Αγοράς, ποδόσφαιρο κ.ά.) μπορεί κανείς να προτείνει και μian προσέγγιση από κοινωνιολογικής απόψεως. Εξηγούμαι: Στη Λαϊκή Αγορά όπως και στη δράση που λαμβάνει χώρα κατά τη διάρκεια ενός ποδοσφαιρικού αγώνα οι κοινωνικές διαφορές προς στιγμήν παραμερίζονται.

Μαρτυρία πολύτιμη και συμβολή στο μερτικό της νεοελληνικής η δοκιμογραφική δεινότητα του Π. Τέτση όπως αυτή φανερώνεται στο «Θράσος του καλλιτέχνη να γράφει» (εκδ. Καστα-

νώτη) και στις κατά καιρούς δημόσιες δηλώσεις σε συνεντεύξεις που κατά καιρούς έχουν δει το φως της δημοσιότητας.

Ο Π. Τέτση όπως τον γνωρίζω εργαζόμενο ακατάπαυστα με τη λάμψη στα μάτια αποπνέει με το έργο του και μου προξενεί ως από φιλότεχνο το αίσθημα του ομόηχου του όρου ποιότητα δηλ. ευημερία, ευπραγία (φίλων 1.2.99) με την ποιότητα, εφελτήριο της "libido dominandi" – ένα ένστικτο επιβολής στην Τέχνη – με ευεργετικά αποτελέσματα, για μια από τις σύγουρες αξίες που έχουμε στη χορεία των αισθαντικών δημιουργιών.

Άλλωστε είναι κοινός τόπος πως στην Τέχνη τα γαλόνια είναι ακριβά!

II

Χρειάζεται ειδικό αφιέρωμα αναφορικά με τους άρρηκτους δεσμούς του Π. Τέτση με τον Ελληνισμό της Κύπρου. Και τούτο μέσω των εκθέσεών του που διοργάνωσε η Πινακοθήκη Πιερίδη (1992, 1995, 1998).

III

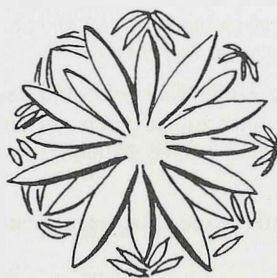
Στην Εθνική Πινακοθήκη Αθηνών-Μουσείο Αλέξανδρου Σούτζου παρουσιάστηκε από τις 29 Μαρτίου 1999 μέχρι 31 Μαΐου 1999 μεγάλη αναδρομική έκθεση του Π. Τέτση που εγκαινιάσε ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας κ. Κωνσταντίνος Στεφανόπουλος.

Συγχρόνως, κυκλοφόρησε πολυτελής Μονογραφία του Τέτση, Έκδοση της Gallery «Νέες Μορφές», ψυχή της οποίας είναι η κυρία Τζούλια Δημακοπούλου.

Τα κείμενα υπογράφουν η Ελένη Βακαλό και ο καθηγητής Ιστορίας της Τέχνης του Α.Π.Θ. Αντώνης Κωτίδης.

(Τα εν είδει Newsletter μέρη II και III προσφέρονται για εκτενέστερη αναφορά εν ευθέτω χρόνω).

ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΔΗΜΟΥ
Δημοσιογράφος

ΚΡΙΤΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΥ

Μίκη Ι. Κιτρομηλίδη: «Διηγήματα»

Κυκλοφόρησε πρόσφατα από τις εκδόσεις «Νεφέλη» της Αθήνας ο καλαίσθητος τόμος «Διηγήματα». Το βιβλίο περιλαμβάνει «τις νεανικές δοκιμές στο χώρο της δημιουργικής πεζογραφίας» του πρόωρα χαμένου για την κυπριακή εκπαίδευση και τα ελληνικά γράμματα, σπάνιου πνευματικού ανθρώπου Μίκη Κιτρομηλίδη.

Κατατοπιστικός πρόλογος του καθηγητή Πασχάλη Μ. Κιτρομηλίδη μας πληροφορεί για το τριμερές της έκδοσης (τρίπτυχο της πνευματικής ιστορίας της Κύπρου) που την απαρτίζουν: λεπτομερής αναλυτική εισαγωγή του καθηγητή Γιώργου Κεχαγιόγλου, εγκυρότατου γνώστη της κυπριακής λογοτεχνίας ως πρώτο μέρος, ακολουθούν τα εννέα διηγήματα εκ των οποίων ένα «Το μνημόσυνο του τυπογράφου» δημοσιεύτηκε μεταθανάτως, το 1962 στην «Πνευματική Κύπρο». Όλα τα υπόλοιπα σχεδόν, μαζί με το πεζοτράγουδο «Ωραία Γυναίκα» βλέπουν για πρώτη φορά το φως της δημοσιότητας.

Το τρίτο μέρος περιέχει δέκα επιστολές του Κωνσταντίνου Σπυριδάκι, επιστημονικής προσωπικότητας που δέσποσε στην εκπαιδευτική και πνευματική ζωή του τόπου για μισό αιώνα, την εποχή που αυτός εκπονούσε τη διδακτορική διατριβή του στο Βερολίνο (1932-34) προς το νεαρό λογοτέχνη, απόφοιτο του Παγκυπρίου Γυμνασίου, Μίκη Κιτρομηλίδη.

Τα διηγήματα γράφτηκαν στα πολύ νεανικά χρόνια του συγγραφέα και πριν από τη μετάβασή του στην Αθήνα για σπουδές στα 1936. Μόλο που πρόκειται για νεανικά πρωτόλεια, διακρίνουμε σ' αυτά εγγενείς λογοτεχνικές αρετές: λιτή και μετρημένη έκφραση, απέραντη και βαθιά ευαισθησία μπρος στον ανθρώπινο πόνο. Χαρακτηριστικά σημειώνει ο καθηγητής Γ. Κεχαγιόγλου στην εισαγωγή: «Εκείνο όμως που κυρίως πρέπει να είχε συνειδητοποιήσει από τα πρώτα νεανικά του χρόνια, και που ξεχειλίζει και από τα πιο «σφιγμένα» και λιτά κείμενά του, είναι το ότι δεν μπορούσε παρά να αφήνει να τον τραβά πάντα απ' το χέρι η καρδιά του, μια καρδιά που ήταν ανοιχτή για όλους και για όλα».

Παραθέτουμε παράλληλα ένα δείγμα του διηγηματικού λόγου του Μίκη Κιτρομηλίδη, από το διήγημα «Σταθιοί μιας σύντομης ζωής» που επιβεβαιώνει, πιστεύουμε, του λόγου το ασφαλές.

«Μόνη, κατάμονη, πεταγμένη σαν κουρέλι μέσα στον κόσμο τον απέραντο, υποχρεωμένη από άσχημάτιστο κοριτσάκι να δουλεύει σκληρά, για να έχει το δικαίωμα ν' αναπνέει και να ζει. ποτισμένη ποιός ξέρει με ποιές πίκρες και κτυπήματα, δεν μπορούσε παρά να σταθεί έτσι σ' αντίθεση κι αντιμέτωπη με τον κόσμο, ν' «άποστειρωθεί» και ν' χάσει τον έαυτό της. Ώ, ύστερα, όταν μεγάλωσα κι ένιωσα βαθύτερα τη σκληρότητα και τη μεταμορφωτική δύναμη τής ζωής, πόσο συμπάθησα και πόνεσα για τη δυστυχισμένη Παγώνα».

Στα διηγήματα έχουμε ιστορίες πεθαμένων ή γερασμένων ανθρώπων και συντρυμμένων ή ανέκκλητα στεγνωμένων ψυχών, ιστορίες καθημερινών και ασήμαντων αλλά πάντα βασανισμένων βίων, ιστορίες κοινωνικής αδικίας και εξαθλίωσης, ιστορίες σπάνιων, σπασμωδικών ή ανολοκλήρωτων εξεγέρσεων.

Θέματα που αντλούνται από τον Μεσοπόλεμο και είναι διάχυτα στην ελληνική όσο και την κυπριακή λογοτεχνία.

Στο επίμετρο όπου δημοσιεύονται οι δέκα επιστολές του Κωνσταντίνου Σπυριδάκι προς το νεαρό λογοτέχνη – μαθητή του βλέπουμε να ενσαρκώνεται ζωντανά το παιδαγωγικό φαινόμενο, ο ακατάλυτος αυτός δεσμός που θεμελιώνεται στην αμοιβαία αγάπη και πίστη προς το πνεύμα και τον άνθρωπο.

Ακόμη, όπως παρατηρεί στον πρόλογο ο Πασχάλης Κιτρομηλίδης. «οι επιστολές του Κωνσταντίνου Σπυριδάκι είναι σημαντικά τεκμήρια αφ' εαυτών. εφόσον εκφράζουν τις απόψεις και τους προβληματισμούς μας επιβλητικής, επιστημονικής προσωπικότητας».

Οφείλουμε λοιπόν να επαινέσουμε την πρωτοβουλία όσων συνέβαλαν στην πραγματοποίηση και την αριότητα της έκδοσης των λογοτεχνικών καταλοίπων του Μίκη Κιτρομηλίδη, όχι μόνο γιατί μ' αυτά προστίθεται ένα καινούριο μέρος στην κυπριακή γραμματεία, αλλά και γιατί μέσ' από την έκδοση προβάλλεται ένα πρότυπο καθολικού ανθρώπου, που μόλο το σύντομο της ζωής του, αγωνίστηκε και καρποφόρησε σε πολλούς πνευματικούς τομείς.

ΑΝΔΡΕΑΝΗ ΗΛΙΟΦΩΤΟΥ

Βέρας Κορφιώτη: «Πού πορευθώ από του προσώπου σου Ποίηση». (Εταιρεία Ελληνικού Βιβλίου, Αθήνα 1999)

Μια ψυχή ευαίσθητη, προβληματισμένη, πλούσια σ' εσωτερικά βιώματα ξεδιπλώνει μπρος στα μάτια μας η Βέρα Κορφιώτη στην τελευταία ποιητική συλλογή της: «Πού πορευθώ από του προσώπου σου Ποίηση».

Ο τίτλος είν' ενδεικτικός της μόνιμης αφοσίωσης της ποιήτριας στη δύναμη και τη λυτρωτική ενέργεια της ποιητικής δημιουργίας.

Μακριά από νεφελώματα κι αοριστίες, ευκρινής και σταθερά, κυριαρχώντας απόλυτα το υλικό της – την ποιητική έκφραση – η Βέρα Κορφιώτη υπερβαίνει τις υπαρκτές αντιφάσεις και τα τραγικά αδιέξοδα που οι καιροί μας έχουν τρομερά οξύνει και επιδεινώσει. Ωρμιος, λιτός και φιλοσοφημένος ο ποιητικός της λόγος, συνδυάζει το φιλοσοφικό στοχασμό, τον εξομολογητικό τόνο και τη λυρική ενατένιση των πραγμάτων σ' αυτή την έκτη ποιητική συλλογή της. Συλλαμβάνοντας την πορεία του κόσμου, ταυτίζεται με το ρυθμό του χωρίς κραυγές και ξεσπάσματα:

ΤΑ ΑΔΙΕΞΟΔΑ

*Έχετε προσέξει λοιπόν
πώς δέν υπάρχουν αδιέξοδα
παρά μονάχα στο στενό
άνθρώπινο μυαλό*

*Η ζωή φυλλαράκι που κυλά
στο ρυάκι που της έτυχε
απ' τή γέννησή της
έχει διδακτεί
νά μὴν παρεμβαίνει*

Τό κάθε τί έπισυμβαίνει

Κάποτε η στάση της απέναντι στα πράγματα γίνεται έντονα ειρωνική, κάτι που μας ανάγει σ' ανάλογα στιγμότυπα του Κώστα Μόντη:

ΤΙ ΜΠΟΡΕΙ

*Έλα τώρα...
τί μπορεῖ νά σου κάνει
ένα ποίημα
ποιό άποτέλεσμα
μπορεῖ νά φέρει*

Νά 'ταν τουλάχιστο
 ένα Νομικό Βήμα

Μά αφού οί ἄλλοι
 νόμους δέν ἔχουν
 ὥστε γιά ὅ,τι κάνουν
 νά τούς ἐλέγχουν

Ἄλλοτε το εσωτερικό βίωμα αντικατοπτρίζεται κι απολήγει σε πρωτότυπες φυσικές εικό-
 νες:

Τι να γύρευε
 πρωί πρωί
 ἡ ἄσπρη πεταλούδα
 καταμεσῆς
 πάνω ἀπ' τὰ κύματα
 μιά κοπελούδα
 κι ἀνοιγόκλεινε
 τὰ φτερουγίσματα
 Καί νά 'ταν μόνο αὐτό
 ἡ παρέα τὰ κεφαλόπουλα
 νά πηδοῦν ἔξω ἀπ' τὸ νερό
 τὸ ἔνα πίσω ἀπ' τ' ἄλλο
 νά παίζουν ποταμό

Οι συνθήκες ζωῆς του σημερινού ανθρώπου που τον καταπιέζουν αφόρητα και του σίε-
 ρούν τον ευρύ και ελεύθερο ορίζοντα αγγίζουν την ευαισθησία της ποιήτριας, ὅπως στο ποίημα
 «Ἐνοικοι πολυκατοικιών».

Συστέλλουμε τῆ φωνή
 ὥστε νά περιστέλλεται
 ἡ συνομιλία ὀλονῶν
 καί νά χωρεῖ
 Στενεύουμε τὰ βήματα
 νά συντομεύεται ὁ βηματισμός
 ὥστε νά συνοδοιπορεῖ
 κανονικῶς ἐχόντων τῶν πραγμάτων
 καταστέλλονται τὰ συναισθήματα
 ὥστε νά ὑποταχθεῖ
 ἡ χαρά καί ἡ ὄργη ἀεροστεγῶς
 κάτω ἀπ' τῆ χαμηλή ὄροφή
 Ἦθοιοιοι κλειστῶν δραμάτων

Με τη νέα της συλλογή η Βέρα Κορφιώτη εμπλουτίζει την ποίησή μας με τον προσωπικό,
 πρωτότυπο κι αληθινό ποιητικό της λόγο, αποκαλύπτοντάς μας το «εἶναι» των πραγμάτων,
 ενώ ταυτόχρονα μας λυτρώνει υπερβαίνοντας τη σκληρή πραγματικότητα της «περιρρέουσας
 ατμόσφαιρας» με τη δύναμη, την ευκρίνεια και την εξισορρόπηση του λεπτού στοχασμού της.

Νίκη Λαδάκη-Φιλίππου: «Ουρανέ μου», Λευκωσία 1998

Η Νίκη Λαδάκη-Φιλίππου δεν χρειάζεται ιδιαίτερη παρουσίαση. Γνωστή ποιήτρια και λογοτέχνις, με έντονη παρουσία στα λογοτεχνικά πράγματα και γενικότερα στην πνευματική ζωή Κύπρου και Ελλάδας, εξέδωσε πρόσφατα μια ακόμα ποιητική συλλογή με τίτλο «Ουρανέ μου». Πηγή της έμπνευσής της ο νεογέννητος εγγονός της, στον οποίο και απευθύνεται.

Η αγνότητα και η αθωότητα του νέου παιδιού που ήρθε στον κόσμο πλημμυρίζουν την ψυχή της ποιήτριας και διοχετεύονται σε εκφράσεις απλότητας, αγάπης, καλοσύνης.

*σ' αγκαλιάζω και βλαστούν
κάτω απ' τα πόδια μου
η πρόωμη χλόη και τα κυκλάμνα
σε νανουρίζω
κι αποκαλύπτω τις χαρές της νεότης μου.*

Εικόνες από τη φύση, ονόματα λουλουδιών, δυόσμος και βασιλικός και φούλια, στάχνα και μπουμπούκια, κρίνα, ροδόφυλλα κι αμυγδαλιές, λεμονανθοί και ροδανθοί και άλλα, επιστρατεύονται για να εκφράσουν την ομορφιά της νέας ζωής και την τρυφερότητα της γιαγιάς.

Αξιόλογη πρωτοτυπία η παράθεση, ανάμεσα στους δικούς της στίχους, κυπριακών νανουρισμάτων με παραπομπή στην πηγή προέλευσής τους, που όχι μόνο διασώζουν καταγράφοντας τα λαογραφικά στοιχεία του τόπου μας, αλλά δένουν ταιριαστά με τους δικούς της στίχους, δίνοντας ένα ιδιαίτερο, τοπικό χρώμα στη συλλογή. Κι ενώ τίποτα δεν αναφέρεται ρητά για το δράμα της Κύπρου, για τα μέρη και τις πόλεις που αυτό το παιδί δεν μπορεί τώρα να γνωρίσει, η Κερύνεια, η Λάμπουσα, ο Καραβάς, ο Άγιος Ιλαρίωνας, ρίχνονται σαν σκόρπιες πινελιές μαύρου χρώματος μέσα σ' αυτή την πάμφωτη συλλογή, για όλους εμάς που ξέρουμε...

Δεν λείπει όμως από τη συλλογή, παρά τη συντομία της, και η φιλοσοφική ενατένιση και η σκέψη της συνέχισης της ζωής που δεν χάνεται, αλλά επανέρχεται με νέα μορφή κι είναι σαν να ταυτίζεται με όλες τις προηγούμενες γενιές και προγόνους που προϋπήρξαν.

*Σώμα
καρδιά και νου
επανάληψη
πάνω στη γη
επανεσάρκωση
στο σαρκίο του Είναι.*

*Εγώ
Εσύ*

*Ύπαρξη
Επαναφορά
Αλήθεια*

ΚΙΚΑ ΟΛΥΜΠΙΟΥ

Στρατής Χαβιαράς: «Τα ήρωικά χρόνια» Μυθιστόρημα. (Μετάφραση από τα αγγλικά: Τατιάνα Αβέρωφ-Ίωάννου)

Οί κύριες πτυχές του περιβαλλοντικού ιστου τής ζωής διαμορφώνουν χαρακτήρες και συμπεριφορές π.χ. ή οικογενειακή, κοινωνική, πολιτιστική κλπ. Τήν αλήθεια λουδωρεί ή άνοια και ή άπερισκεψία σέ βάνανσο βαθμό.

Ὁ ἀνόθευτος ἑλληνικὸς περιγυρὸς, ξέμακρα ἀπὸ ξενόφερτες ἀλλοιώσεις, νοθεύσεις καὶ ἀποσυνθέσεις, μὲ διαχρονικὸ βιὸς ἠθικῶν ἀξιῶν χιλιετιῶν, σὲ βιωματικὴ ἀρχοντιά, εἶναι μοναδικὸς καὶ ἀναντικατάστατος μὲ πανανθρώπινη ἀναγνώριση. Θυμίζω ἐλάχιστες ἀρετὲς τοῦ Γένους μας: ἐλευθερία, τιμὴ, ἀξιοπρέπεια, λεβεντιά κ.ἄ.

Ὁ Ὀ Ἕλληνας λογοτέχνης, σαφῶς ὁ ἄξιός τοῦ ὀνόματος, εἶναι ὁ μύστης καὶ ὁ κορυφαῖος τοῦ χοροῦ τῆς Ἑλληνικῆς τραγωδίας ποὺ διαλέγεται μὲ τοὺς ἥρωες τοῦ δράματος τῆς ζωῆς. Τὸν ἀφορᾷ ἡ ζωὴ, ὁ ἥλιος, ὁ ἔρωτας, ἡ μοίρα, ὁ Θεός, τὸ ἔργο, ἡ εὐφροσύνη καὶ πορεύεται ἀπὸ τὸ ἔρεβος τῆς καθημερινότητος στὸ ξέφωτο τῶν ἰδεῶν. Στὴ δύσβατη πορεία του δὲ λυγίζει, δὲ γονατίζει, δὲν καταβάλλεται. Φτάνει στὸ τέρμα, ἔστω καὶ νεκρός, ἀλλὰ ἤρωας. Εἶναι ἡ μοίρα τῆς τραγικῆς πορείας γιὰ τὴν Ἰθάκη.

Τὸ τόξο καὶ τὰ βέλη τοῦ λογοτέχνη εἶναι: ἡ δωρεὰ (τὸ ταλέντο), ἡ κατοχὴ τῆς γλώσσας, ὁ μόχθος καὶ ὁ πόνος καὶ ἡ πίστη στὸ Θεὸ καὶ τὸν ἄνθρωπο. Ἀφουγκράζεται τὴν ἀνάσα καὶ τοὺς καημοὺς τῆς ζωῆς, τοὺς περνᾷ στὸ καμίνι τοῦ ψυχισμοῦ του καὶ τοὺς κάνει λογοτεχνία, ὁμορφιά (αἰσθητικὴ καὶ ἠθικὴ) καὶ ἀλήθεια.

Τὸ μυθιστόρημα, τὸ πεζογράφημα ποὺ υπερβατικὰ καταπιάνεται μὲ τὴν πραγματικὴ ζωὴ, διαθέτει: ζωὴ, κάλλος, δράση, ἐνάργεια, ἀπόλαυση μὲ ἠθικοὺς κανόνες γιὰ νὰ ἔχει τὸ λογοτεχνικὸ ψυχικὴ διάσταση, ἀπίχηση καὶ διάρκεια στὸ χρόνο. Ἡ ἀληθινὴ Τέχνη εἶναι ἠθικὴ, σκοπὸς τῆς ἔχει νὰ βελτιώσει τὴ ζωὴ, ὄχι νὰ τὴν ἐξευτελίσει.

Τις ἐλάχιστες νύξεις στὸ τεράστιο θέμα ὀφείλω στὰ μυθιστορήματα τοῦ Στρατῆ Χαβιαρᾶ:

- 1) «Ὅταν τραγουδοῦσαν τὰ δέντρα» Μετάφραση ἀπὸ τὰ ἀγγλικά: ΠΑΥΛΟΣ ΜΑΤΕΣΙΣ. Ἀθήνα 1998, σελ. 272.
- 2) «Τὰ ἥρωικὰ χρόνια», Μετάφραση ἀπὸ τὰ ἀγγλικά: ΤΑΤΙΑΝΑ ΑΒΕΡΩΦ-ΙΩΑΝΝΟΥ. Ἀθήνα 1999, σελ. 440.

Ἐκδόσεις: «ΚΑΣΤΑΝΙΩΤΗ», ποὺ ἔχουν ψυχὴ τὸ ρέκτη πνευματικὸ ἄντρα Ἀθανάσιο Καστανιώτη.

«Ὅταν τραγουδοῦσαν τὰ δέντρα» εἶναι τὸ πρῶτο μυθιστόρημα τοῦ Στρατῆ Χαβιαρᾶ στὴν ἀγγλικὴ γλώσσα. Πρόκειται γιὰ ἓνα λαμπρὸ συναρπαστικὸ ἀφήγημα παιδιοῦ ποὺ ζεῖ σὲ Ἑλληνικὸ παραθαλάσσιο χωριὸ στὰ μαῦρα χρόνια τῆς Γερμανικῆς κατοχῆς. Βρισκόμαστε μπροστὰ στὴ ζωφόρο τοῦ ψυχικοῦ μεγαλείου τοῦ Ἑλληνα τῆς Ἀντίστασης τῆς δεκαετίας τοῦ 1940. Στόχος του ἡ ἐπιβίωση. Ἐναργεῖς χαρακτήρες, Ἑλληνικὲς ψυχές, δυνατὸ ταλέντο συνθέτουν τὰ σύντομα ἐπεισόδια τοῦ ἔργου. Γιὰ τὸν καταξιωμένο συγγραφέα καὶ ἀγαπητὸ στὸ Ἑλληνικὸ καὶ ξένο κοινὸ Παῦλο Μάτεσι δὲν χρειάζεται καμιά πληροφόρηση, γιὰ εἶναι γνωστός.

«Τὰ ἥρωικὰ χρόνια» ζωντανεύουν τις περιπέτειες μιᾶς ὁμάδας Ἑλληνόπουλων ποὺ περιπλανοῦνται καὶ δεινοπαθοῦν στὴ ῥημαγμένη ἐνδοχώρα, τὸν καιρὸ τοῦ ἐμφυλίου πολέμου προσπαθώντας νὰ ἐπιβιώσουν. Πολὺ μεγάλα νὰ τὰ δεῖς παιδιὰ καὶ πολὺ μικρὰ γιὰ νὰ πᾶνε στρατιώτες. Εἶναι ἡ ἠλικία ποὺ ταιριάζει γιὰ Σχολεῖο, παιγνίδι καὶ ὄνειρα. Πορεύονται γιὰ τὸ βορρᾶ, ἐλπίζοντας νὰ βροῦν ἀπανημιὰ, νὰ σωθοῦν, ἀλλὰ καταλήγουν στὴ δίνη τῶν μαχῶν στὸ Γράμμο. Ἀκολουθεῖ τὸ δεύτερο μέρος με τις δύσκολες ἡμέρες στὸν Ἀντικάλαμο.

Ὁ συγγραφέας Στρατῆς Χαβιαρᾶς γεννήθηκε στὴ Νέα Κίο τῆς Ἀργολίδας τὸ 1935 καὶ ἀπὸ τὸ 1967 ζεῖ μόνιμα στὶς Η.Π.Α., ὅπου διευθύνει τὴν αἴθουσα ποίησης τοῦ Πανεπιστημίου Harvard καὶ τὴν ἐκδοση τοῦ λογοτεχνικοῦ περιοδικοῦ Harvard Review. Τὰ βιβλία του ἔχουν μεταφραστεῖ καὶ κυκλοφοροῦν: στὰ ἀγγλικά, γαλλικά, ἰταλικά, ὀλλανδικά, ἰσπανικά, φιλανδικά, νορβηγικά, τσεχικά.

Ὁ Χαβιαρᾶς βιώνει τὸ μεγαλεῖο, τὴν ψυχικὴ διάσταση, τὴ λεβεντιά καὶ ὁμορφιά τοῦ Ἑλληνα καὶ διεισδύει στὸ ἄβατο τῶν ἀθέατων πτυχῶν τοῦ «εἶναι» του. Οἱ ἥρωες, τὰ παιδιὰ

τοῦ μυθιστορήματος «Τὰ ἥρωικά χρόνια», μὲ τὴν ἀγνόητα τῆς ἡλικίας τους, ἀντικρίζουν τὴν εἰδὴ τῶν δεινῶν καὶ τοῦ θανάτου πρὶν τοὺς χαμογελάσει ἡ ζωὴ. Ἡ ἱστορία τους τραγική, τρυφερὴ, ἀγνή, παρεξηγημένη, γεμάτη μύθους, ὄνειρα, φιλίες, ἀγάπη κι ἀνθρωπιά. Ὁ λόγος τοῦ συγγραφέα: δυνατός, ἐναργής, ἄμεσος, λυρικός. Οἱ σελίδες τοῦ μυθιστορήματος: ὀδυνηρές, ἀλγεινές, σημαντικές, συγκινητικές, ὑποβάλλουν!

«Τὰ ἥρωικά χρόνια» εὐτύχησαν νὰ πέσουν σὲ γερὰ χέρια γιὰ μετάφραση, στὰ χέρια τῆς Τατιάνας Ἀβέρωφ-Ἰωάννου ποὺ πραγματοποιοῦν μὲ τὴν προσφορὰ τῆς τὴν πρώτη λογοτεχνικὴ τῆς ἐμφάνιση. Διαθέτει ἱκανότητες, προσόντα. Εἶναι χορτάτη ἀπὸ Ἑλληνικά Γράμματα, κατέχει εὐρωπαϊκὴ μόρφωση ἐπιπέδου, διαθέτει ταλέντο, κληρονομιά ἀπὸ τὸν πατέρα τῆς τὸν εὐπατριδὴ πολιτικὸ καὶ συγγραφέα Εὐάγγελο Ἀβέρωφ μὲ δόκιμο λογοτεχνικὸ ἔργο: «Φωνὴ τῆς Γῆς» κ.ἄ. Σύντομα θὰ χαροῦμε καὶ δική τῆς λογοτεχνικὴ δημιουργία.

Ἡ μετάφραση ἀπὸ τὰ ἀγγλικά τοῦ μυθιστορήματος «Τὰ ἥρωικά χρόνια» τοῦ Στρατῆ Χαβιαρᾶ ἀπὸ τὴν Τατιάνα Ἀβέρωφ-Ἰωάννου κρίνεται δόκιμη: γοητευτικὴ, ἄνετη, εὐστοχη, κοντὰ στὸ κείμενο, στὰ χρώματα καὶ τὶς νοηματικὲς ἀποχρώσεις του. Δύσκολο ἐγχείρημα σ' ἓνα κείμενο ποὺ πλεονάζει ἡ εὐαισθησία, ἡ νοσταλγία, ἡ ἀνθρώπινη συγκίνηση καὶ ἡ ὑποβολή. Ἡ Τατιάνα Ἀβέρωφ-Ἰωάννου μὲ τὸν μόχθο τῆς μᾶς ἔδωσε ἓνα κείμενο λογοτεχνικῶν ἀξιώσεων γεμᾶτο ποίηση, συγκίνηση κι ἀνθρωπιά. Ἰκανοποιεῖ κάθε ἀπαιτητικὸ καὶ καλόπιστο ἀναγνώστη.

Ἄς χαροῦμε ἓνα ἀπόσπασμα, στὴν τύχη, χωρὶς ἀξιολογικὲς προτιμήσεις, δείγμα τῆς ἀξιόλογης γραφῆς τῆς.

«Κάποτε εἶχα ῥωτήσει τὴ θεία Εὐανθία τί ἀκριβῶς ἐννοοῦμε μ' αὐτὸ ποὺ λέμε στὴν Ἑλλάδα» «ἡρωικά χρόνια» καὶ μοῦ ἀπάντησε πῶς γιὰ τοὺς ἄντρες εἶναι ἡ ἡλικία ἀνάμεσα στὰ ἕξι καὶ στὰ δεκατέσσερα τους χρόνια. «Στὰ ἕξι», μοῦ εἶπε. «εἶσαι πολὺ μεγάλος γιὰ νὰ θεωρεῖσαι παιδί καὶ στὰ δεκατέσσερα πολὺ μικρὸς γιὰ νὰ πᾶς «στρατιώτης».

Μόλις τέλειωσε τὸ τραγούδι, ὁ Μίνος ἄρχισε νὰ μυρίζει τὸν ἄερα ψάχνοντας γιὰ φρεσκοψημμένο ψωμί». (σελ. 33).

«Τὰ ἥρωικά χρόνια» εἶναι ἓνα μυθιστόρημα κύρους ποὺ δίνει τὴν εὐκαιρία στὸν ἀναγνώστη νὰ ἀποδεσμεῦσει τὸν καλύτερο καὶ τὸν βαθύτερο ἑαυτό του.

Διαθέτουν στοιχεῖα ἀλληγορικὰ ἀνάμεσα στοὺς ἥρωες, τὰ παιδιά καὶ τὴ χώρα καὶ ὄχι μόνον... Δὲν χρειάζονται περισσότερες νύξεις νὰ δώσω, ὁ ἀναγνώστης στὸ διάβασμά του θὰ τὶς βρεῖ μπροστά του.

Οἱ ἥρωές του, τὰ παιδιά δὲν ζοῦν ἐρήμην τοῦ κόσμου, ζοῦν, βιώνουν, μοχθοῦν κοντὰ μᾶς. Μὲ τὸ διάβασμα τοῦ μυθιστορήματος συνοδοιποροῦμε, πρόκειται γιὰ μιὰ συνοδοιπορία αἰσθητικῆς καὶ ζωῆς.

Τὸ μυθιστόρημα «Τὰ ἥρωικά χρόνια» τοῦ Στρατῆ Χαβιαρᾶ σὲ δόκιμη μετάφραση τῆς Τατιάνας Ἀβέρωφ-Ἰωάννου εἶναι ἔργο ἀξίας ποὺ κοσμεῖ τὰ Ἑλληνικά Γράμματα. Ἡ ἱστορία του κλείνει τὴ διάρκειά μᾶς σκληρῆς, ἀδυσώπητης πτυχῆς τοῦ Ἑλληνισμοῦ. «Τὰ ἥρωικά χρόνια» διαθέτουν ἀγῶνες, ὁμορφιά, ἀνθρωπιά. Αὐτὴ εἶναι ἡ λαχτάρᾳ τῆς Ἑλληνικῆς ψυχῆς.

ΙΩΑΝΝΗΣ Γ. ΘΕΟΧΑΡΗΣ

Ροῦλας Ἰωαννίδου - Στὰ ὕρου: «Μπλούμ», (παιδικὰ ἀναγνώσματα), Λευκωσία 1998, σελίδες 32.

Ἡ παιδικὴ λογοτεχνία, καὶ εἰδικὰ ἐκεῖνη ποὺ ἀπευθύνεται στὰ παιδιά τῶν πρώτων τάξεων τοῦ δημοτικοῦ, εἶναι μιὰ πολὺ δύσκολη ὑπόθεση ἀφοῦ ἔχει νὰ κἀνη μὲ τὴν εὐπλαστὴ ψυχὴ τοῦ ἀνήλικου ἀναγνώστη, ὁ ὁποῖος μέσα ἀπ' αὐτὴν πρέπει νὰ μάθη καὶ νὰ ἐνσωματωθῆ στὸ κοινωνικὸ σύνολο.

Αυτό επιχειρεί με μεγάλη επιτυχία και η Ρούλα Ίωαννίδου-Σταύρου με το τελευταίο της βιβλίο που επιγράφεται «Μπλούμ». Γνωστή παιδαγωγός και άριστη συγγραφέας η Ρούλα Ίωαννίδου-Σταύρου μας μεταφέρει με αξιοθαύμαστη φαντασία και τόλμη στο μαγικό κόσμο της παιδικής αθωότητας κατά τέτοιο επαγωγό τρόπο που η γνώση των πραγμάτων να συνδυάζεται με το τερπνόν ανάγνωσμα, έτσι που ο μικρός αναγνώστης πραγματικά να ψυχο-αγωγιέται και να άγεται προς το ύψηλό. Τά κείμενα του «Μπλούμ» γραμμένα με κέφι και ζωντάνια, μακριά από τον στεϊρο διδακτισμό, είναι βέβαιοι ότι προσελκύουν την προσοχή και μαγνητίζουν τον μικρό αναγνώστη στα χέρια του όποιου θα φθάση το υπέροχο αυτό βιβλίο. Άφου η συγγραφέας με άριστη γνώση της παιδικής ψυχολογίας μάς δίνει ένα πόνημα-μπούσουλα για ανάλογες εργασίες, που τόσο λείπουν από τον Έλλαδικό και τον Κυπριακό χώρο. Κύριο σημείον αναφοράς των παρόντων παιδικών αναγνωσμάτων είναι ο νεοτεριστικός τρόπος γραφής, ο όποιος άξίζει να εύρη μιμητάς καθόσον η πρωτοτυπία των συναγωνίζεται την εύρηματικότητα των σ' ένα καλαίσθητο σύνολο γεμάτο από έντονες εικόνες και αυτοεξομολογητικούς τόνους. Καί δέν θα ήταν υπερβολή άν γράφαμε ότι το «Μπλούμ» διεκδικεί με άξιώσεις το ενδιαφέρον και των μεγάλων που θα έχουν στα χέρια τους ένα βοήθημα προσεγγίσεως των παιδιών τους. Μάλιστα, θα έγγραφα, ότι κι αυτοί θα το χαρουν, καθώς θα τους μεταφέρη στους χαμένους πλέον κόσμους των παιδικών τους χρόνων, τότε που όλοι είχαν δικαίωμα στο όνειρο. Στο όνειρο που σπάνια γίνεται, δυστυχώς, πραγματικότητα.

Πέραν από τά κείμενα της Ρούλας Ίωαννίδου-Σταύρου, περι των όποιων ηδη έγινε λόγος, και η επιμελημένη φωτογραφική δουλειά του Κούλη Άρκατίτη, που εργάστηκε με άληθινό μεράκι πάνω στα διαλαμβανόμενα θέματα.

Τό βιβλίο είναι μιá εξαιρετικά προσεγμένη έκδοση Ευρωπαϊκών προδιαγραφών.

Προσωπικά τό «Μπλούμ» τό συστήνω ανεπιφύλακτα στους γονείς σαν ένα σπουδαίο δώρο στα παιδιά τους.

ΓΙΩΡΓΟΣ ΠΕΤΡΟΠΟΥΛΟΣ

Χαρά Μπακονικόλα: «*Η Ε.Ο.Κ.Α. στη θεατρική λογοτεχνία της Κύπρου*».

Τό βιβλίο της Χαράς Μπακονικόλα «*Η Ε.Ο.Κ.Α. στη Θεατρική Λογοτεχνία της Κύπρου*», που έκδόθηκε πρόσφατα από τό Συμβούλιο Ιστορικής Μνήμης Άγώνα Ε.Ο.Κ.Α., άποτελεί μιάν ακόμη φιλολογική εργασία της, η όποία, στην περίπτωση αυτή, εμπλουτίζει τη βιβλιογραφία που αναφέρεται στον κυπριακό άπελευθερωτικό Άγώνα του 1955.

Η Χαρά Μπακονικόλα, καθηγήτρια Θεατρολογίας στο Τμήμα Θεατρικών Σπουδών του Πανεπιστημίου Άθηνών, είναι συγγραφέας περισσότερων από δέκα βιβλίων, τά όποια έχουν αντικείμενο τό αρχαίο έλληνικό θέατρο καθώς και τό νεοελληνικό και σύγχρονο ευρωπαϊκό. Έχει ακόμη μεταφράσει ξένα θεατρικά έργα και έργα φιλοσοφικά και θεατρολογικά.

Τό βιβλίο, 125 σελίδων, άποτελεί ανάπτυξη και συστηματοποίηση της διάλεξης, με τον ίδιο τίτλο, που η συγγραφέας έδωσε στη Λευκωσία τον Νοέμβριο του 1998, παρουσιάζοντας μιá συνολική εικόνα των θεατρικών έργων που γράφτηκαν για τον άπελευθερωτικό Άγώνα της Κύπρου.

Όπως σημειώνει στην εισαγωγή του βιβλίου, είχε αρχίσει, έδω και μερικά χρόνια, να έρχεται σε επαφή με «*την πλούσια και ιστορικά συναρπαστική δραματογραφία*» γύρω από τους άγωνες των μαχητών της Κύπρου της περιόδου 1955-1959. Τά έργα αυτά, κατά τη συγγραφέα, έχουν εν πολλοίς τη φιλοδοξία να άποτελέσουν «*ευσεβή 'τάματα*» ή *σεμνά στεφάνια στους τάφους των αγωνιστών*», επώνυμων η άνώνυμων, μιá «*κατάθεση της άτομικής ψυχής*» των συγγραφέων τους «*στο χαρτί*».

Ἡ εἰσαγωγή τοῦ βιβλίου ἀποτελεῖ μιὰ σύντομη καὶ πυκνὴ ἀξιολόγηση τοῦ φαινομένου τῆς ὑπὸ μελέτη θεατρικῆς παραγωγῆς, ἡ ὁποία, ὅπως ἐπισημαίνεται, γεννήθηκε μετὰ τὸν Ἄγωνα ὑπὸ τὶς περιστάσεις καὶ τὴν περιρρέουσα ἀτμόσφαιρα πού αὐτὸς δημιούργησε, ὡς προσφορά τῶν θεατρικῶν συγγραφέων στὴ «διατήρηση τῆς ἱστορικῆς μνήμης του».

Στὸ κύριο μέρος τοῦ βιβλίου παρουσιάζονται 41 θεατρικὰ ἔργα γραμμéνα ἀπὸ 13 θεατρικοὺς συγγραφεῖς καὶ 4 «τηλεοπτικὰ σενάρια» ἀπὸ 3 σεναριογράφους. Οἱ θεατρικοὶ συγγραφεῖς εἶναι οἱ: Κύπρος Χρυσάνθης, Ἀλέξης Πάρνης, Πάνος Ἰωαννίδης, Ρήνα Κατσελλῆ, Εἰρήνη Ἰωαννίδου-Ἀδαμίδου, Μιχαλάκης Μαραθεύτης, Φάνος Ναθαναήλ, Μίκης Νικήτας, Γιάννης Σταυρινὸς Οἰκονομίδης, Ἀνδρέας Κουκίδης, Ἀγγελικὴ Σμιυρλῆ, Χρυσόθεμις Χατζηπαναγῆ καὶ Σοφοκλῆς Κωνσταντίνου, ἐνῶ οἱ σεναριογράφοι εἶναι οἱ: Γιάννης Σπανός, Μιχαλάκης Μαραθεύτης καὶ Ρούλα Ἰωαννίδου-Σταύρου.

Ἡ συγγραφέας, πέρα ἀπὸ τὴν παρουσίαση τοῦ θέματος καὶ τοῦ θεατρικοῦ χαρακτήρα κάθε ἔργου, ἀναφέρεται καὶ στὴν εὐρύτερη θεατρικὴ καὶ ἄλλη λογοτεχνικὴ παραγωγή κάθε συγγραφέα, ἐνῶ στὸ τέλος κάθε παρουσιαζόμενου ἔργου παραθέτει σύντομο ἀπόσπασμά του, ἐνδεικτικὸ τοῦ ὕφους καὶ τοῦ ἥθους τοῦ καθενός.

Σημαντικότερο εἶναι τὸ τελευταῖο κεφάλαιο τοῦ βιβλίου «Συμπεράσματα», ὅπου ἡ Χαρὰ Μπακονικόλα διατυπώνει μιὰ σειρά παρατηρήσεων στὸ σύνολο τῆς ὑπὸ ἐξέταση δραματικῆς παραγωγῆς, καθορίζοντας τὰ κοινὰ στοιχεῖα τῶν ἔργων, τὰ ὁποῖα ἀφοροῦν εἴτε στὸν ἰδεολογικὸ τους κόσμο εἴτε στὴ δραματουργικὴ τους ἄποψη.

Τὸ μέρος αὐτὸ τοῦ βιβλίου ἀποτελεῖ – γιὰ πρώτη ἴσως φορὰ – μιὰν εὐστοχὴ θεώρηση καὶ συγκεντρωτικὴ ἀξιολόγηση τῆς μέχρι τοῦδε θεατρικῆς λογοτεχνίας γιὰ τὸν κυπριακὸν Ἄγωνα.

Ἡ ἐνασχόληση τῆς καθηγήτριας συγγραφέως τοῦ βιβλίου μὲ τὸ συγκεκριμένο ἀντικείμενο καὶ ἡ εὐγενὴς ἐπιείκεια μὲ τὴν ὁποία ἀντικρῦζει καὶ τὰ πιὸ ἀδύνατα λογοτεχνικῶς ἔργα, εἶναι ἀπὸ μόνον τους εὐγλωττὴ ἀπόδειξη τοῦ ἐνδιαφέροντός της γιὰ τὴν πνευματικὴ δημιουργία τῆς ἰδιαίτερης πατρίδας μας, τῶν θυσιῶν της, τῶν ἀδικαιῶτων ἀκόμη ἐθνικῶν ἀγώνων της καὶ τῆς ἀληθινῆς ὁδύνης πού τὴ συνοδεύει.

Στὴν καταληκτικῆρα παράγραφο τοῦ βιβλίου ἡ συγγραφέας διατυπώνει, μὲ τρόπο ἐπιγραμματικὸ καὶ ἐν εἴδει ἀξιῶματος, τὴν τελικὴ ἀξιολόγηση καὶ γιὰ τὰ θεατρικὰ ἔργα πού ἐξετάζει καὶ γιὰ τὸν ἡρωϊκὸ κόσμο πού τὰ ἔχει ἐμπνεύσει. Ἡ διατύπωση αὐτῆ, οὐσιαστικὴ καὶ στίς ἐπισημάνσεις της καὶ στὴν ἀλήθεια της, ἀξίζει νὰ παραθεθεῖ:

«Ἄν χρειαζόταν νὰ χαρακτηρίσουμε μ' ἓναν γενικὸ τρόπο τὸ θέατρο τοῦ κυπριακοῦ ἀγώνα, θὰ λέγαμε ἀνεπιφύλακτα πὼς εἶναι περισσότερο ἓνα θέατρο δράσης καὶ λιγώτερο ἓνα θέατρο ἰδεολογικοῦ προβληματισμοῦ. Ἄλλὰ αὐτὸ εἶναι εὐνόητο: ἡ ἡρωϊκὴ ἐποχὴ πού περιγράφεται σ' αὐτὸ τὸ θέατρο γεννήθηκε ἀπὸ ἀνθρώπους πού δὲν προβληματίστηκαν γιὰ τὸ πόσο πρέπει νὰ ἀγαποῦν τὸν τόπο τους. Ἄπλᾶ τὸν ἀγάπησαν «ἐμπρακτα» μέχρι θανάτου.

Κι ἂν ἀκόμη δὲν εἶχε γραφεῖ τὸ ὑπὸ ἀναφορὰν βιβλίο, καὶ μόνη ἡ τελευταία αὐτῆ παράγραφος του θὰ ἦταν ἀρκετὴ γιὰ νὰ ἀποδείξει τὴ σοβαρὴ ἐνασχόληση τῆς καθηγήτριας Χαρᾶς Μπακονικόλα μὲ τὸ θέατρο τοῦ κυπριακοῦ ἀπελευθερωτικοῦ Ἄγωνα: ἐνασχόληση γιὰ τὴν ὁποία ἡ Κύπρος τῆς εἶναι ὀφειλέτης.

Γ. ΧΑΤΖΗΚΩΣΤΗΣ

Μικροφιλολογικά: Κυκλοφόρησε τὸ τεύχος 6 του περιοδικοῦ *μικροφιλολογικά* με υπεύθυνους ἐκδόσης τους Φοῖβο Σταυρίδη, Σάββα Παύλου καὶ Λευτέρη Παπαλεοντίου. Πρόκειται γιὰ μοναδικὴ στο εἶδος τῆς, πιστεύω, περιοδικὴ ἐκδοση στὴν Κύπρο, πού ξεκίνησε τὸ 1997, κάτι πού ἔλειπε ἀπὸ τὸν τόπο μας, ἰδίως μετὰ τὴν ἰδρυση του Πανεπιστημίου Κύπρου. Κύπριοι, Ἐλ-

λαδίτες και ξένοι φιλόλογοι-ερευνητές δημοσιεύουν πρωτότυπες ανακοινώσεις με κύριο χαρακτηριστικό τη συντομία, πράγμα που καθιστά το περιοδικό προσιτό και ελκυστικό, ακόμα και για το μη ειδικό αναγνώστη.

Μερικές από τις εργασίες του παρόντος τεύχους είναι: *Ανάγνωση του Λουκή Λάρα του Δ. Βικέλα*, της Antonietta Vargano, *Δύο νεοελληνικά επιτύμβια από την Κύπρο του 19ου αιώνα*, του Σάββα Παύλου, *Σελήνη και θάνατος στο μυθιστόρημα Μαριάμπας του Σκαρίμπα*, της Μαρίας Ακριτίδου, *Άγνωστες δημοσιεύσεις ποιημάτων του Νίκου Καββαδία σε κυπριακά περιοδικά (II)*, του Νίκου Π. Παλιού, *Πιθανή πηγή περιωνύμων ημιστιχίων*, του Ν.Δ. Τριανταφυλλόπουλου, *Αθησαύριστη μετάφραση του Δημήτρη Λιπέρτη*, του Φοίβου Σταυρίδη, *Τα τρία στάδια ενός ποιήματος του Κώστα Μόντη*, του Κωστή Δανόπουλου, *Από τη Μητριά πατρίδα του Μ. Γκανά στους Συμμορίτες του Α. Ζαφειρίου*. *Δυο παράλληλα αφηγήματα*, του Λευτέρη Παπαλεοντίου, *Η προέλευση της κυπριακής λέξης χαλλούμιν*, του Κ.Γ. Γιαγκουλλή κ.ά.

Να ευχηθούμε και να ελπίσουμε ότι η έκδοση των «μικροφιλολογικών» δεν θα προσκρούσει στο σύνθητες εμπόδιο όλων σχεδόν των περιοδικών, το οικονομικό, και ότι θα συνεχίσει να προάγει τη φιλολογική έρευνα και επιστήμη στον τόπο μας.

ΚΙΚΑ ΟΛΥΜΠΙΟΥ

ΕΚΔΗΛΩΣΕΙΣ ΜΝΗΜΗΣ ΚΑΙ ΤΙΜΗΣ

Μνήμη και τιμή για τους κορυφαίους λογοτέχνες Κύπρο Χρυσάνθη και Ευγενία Παλαιολόγου Πετρώνδα ήταν το Φιλολογικό Μνημόσυνο που οργάνωσε γι' αυτούς ο Όμιλος Φίλων Δημοτικής Βιβλιοθήκης Στροβόλου στις 29.9.1999.

Αναφορές στο έργο της Πετρώνδα έγιναν από τους: Δώρο Θεοδούλου, Γ. Κιτρομηλίδη και Μαρία Μιχαηλίδου. ενώ το έργο του Κύπρου Χρυσάνθη αναδείχθηκε μέσα από την παρουσίαση του τόμου της «Πνευματικής Κύπρου» που είναι αφιερωμένος στον μεγάλο δημιουργό. Την παρουσίαση έκαμε ο Γιώργος Κ. Ιωαννίδης.

Αφιερωμένη στον Κύπρο Χρυσάνθη ήταν η φετινή εκδήλωση για την Παγκόσμια Ημέρα Ποίησης που οργάνωσε η Εθνική Εταιρεία Ελλήνων Λογοτεχνών στις 15.10.1999.

Σκιαγράφιση πτυχών του έργου του ποιητή έκαμαν ο Γιώργος Κιτρομηλίδης και η Χρυσόθεμης Χατζηπαναγή.

Προσωπικές μαρτυρίες κατέθεσαν οι: Λουλού Συμεωνίδου, Μαρούλα Βιολάρη-Ιακωβίδου, Ανδρέας Χατζηθωμάς και Ιάκωβος Κυθρεώτης ενώ απαγγέθηκαν ποιήματα των Κώστα Μόντη και Ιάνης Θεοχαρίδου που γράφτηκαν για την αποδημία του ποιητή.

Μελοποιημένους εξάλλου στίχους του ερμήνευσε η χορωδία του Εθνικού Ωδείου Κύπρου.

– Φιλολογική βραδιά αφιερωμένη στη μνήμη του Κύπρου Χρυσάνθη οργανώθηκε στις 22 Οκτωβρίου στην Αθήνα από το Εθνικό Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο, την Εθνική Εταιρεία των Ελλήνων Λογοτεχνών και την Ελληνική Εταιρεία μεταφραστών Λογοτεχνίας και τον Οίκο Κυπριακών και Κυπριολογικών Εκδόσεων Μ.Α.Μ.

Η εκδήλωση έγινε στη Στοά Βιβλίου στην παρουσία της κας Λούλας Κύπρου Χρυσάνθη και πολλών εκτιμητών του έργου του μεγάλου δημιουργού, ανάμεσα στους οποίους καθηγητές Πανεπιστημίου, διευθυντές περιοδικών, Λογοτέχνες και πλήθος κόσμου.

Για το πολύπλευρο έργο του Κύπρου Χρυσάνθη μίλησαν ο Επίκουρος Καθηγητής Ανδρέας Βοσκός με θέμα: «Κλασική παράδοση στην ποίηση του Κύπρου Χρυσάνθη», η ποιήτρια Νίκη Λαδάκη-Φιλίππου με θέμα: «Κύπρος Χρυσάνθης. ο ποιητής του καθαρού λυρισμού» και ο Κώστας Ασημακόπουλος με θέμα: «Η Ελλάδα στην ποίηση του Κύπρου Χρυσάνθη».

Στην εκδήλωση απηύθυνε χαιρετισμό ο Αναπληρωτής Διευθυντής των Πολιτιστικών Υπηρεσιών του Υπουργείου Παιδείας και Πολιτισμού Στέλιος Χατζηστυλλής και ο Πρόεδρος της Εθνικής Εταιρείας Ελλήνων Λογοτεχνών Ευάγγελος Μόσχος.

Ποιήματα του τιμωμένου απάγγειλε ο καλλιτέχνης Σακελλάρης Καμπούρης, ενώ ακούστηκε και μελοποιημένο έργο του.

– Στις 29 Οκτωβρίου 1999 ο Όμιλος Φίλων Δημοτικής Βιβλιοθήκης Στροβόλου, σε εκδήλωση για την Παγκόσμια Ημέρα Ποίησης, τίμησε τους οκτώ ποιητές μας που πέθαναν τα δύο τελευταία χρόνια: Νίκο Κρανιδιώτη, Κυριάκο Χατζηωάννου, Ευγενία Παλαιολόγου Πετρώνδα, Θεόδωρο Στυλιανού, Κύπρο Χρυσάνθη, Ανδρέα Χριστοφίδη, Αχιλλέα Πυλιώτη και Γιώργο Κωνσταντή.

Με την ίδια ευκαιρία έγινε αναφορά στην ποίηση του Κώστα Μόντη από τον Γιώργο Κιτρομηλίδη. Για τον ποιητή ετοιμάστηκε τιμητική πλακέτα για να του επιδοθεί σε επίσκεψη στο σπίτι του.

Ποιήματα των οκτώ ποιητών που μας έφυγαν απάγγειλε η ποιήτρια Ευρούλα Περικλέους-Παπαδοπούλου.

ΜΑΡΟΥΛΑ-ΒΙΟΛΑΡΗ ΙΑΚΩΒΙΔΟΥ

ΔΙΑΓΩΝΙΣΜΟΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΚΥΠΡΟ

Πανελλήνιο λογοτεχνικό διαγωνισμό για την Κύπρο προκήρυξε το σωματείο Θεσσαλονίκης «Σύνδεσμος Φιλίας Ελλάς-Κύπρος» με θέμα: «Κύπρος, η λεηλασία ενός πολιτισμού».

Οι όροι του διαγωνισμού είναι:

1. Το κείμενο του έργου πρέπει να είναι ανέκδοτο, δακτυλογραφημένο και όχι μικρότερο από 5 σελίδες, ούτε μεγαλύτερο από 10 σελίδες.
2. Να ταχυδρομηθεί με συστημένη επιστολή, σε 4 αντίτυπα και με την ένδειξη «ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΚΟΣ ΔΙΑΓΩΝΙΣΜΟΣ», στη διεύθυνση: ANNA ΘΕΟΦΥΛΑΚΤΟΥ, ΣΟΦΟΚΛΕΟΥΣ 4, Τ.Κ. 546.33, ΤΗΛ. 277.467 (για τον Λογοτεχνικό Διαγωνισμό του Συνδέσμου Φιλίας «ΕΛΛΑΣ-ΚΥΠΡΟΣ».
3. Στον εξωτερικό φάκελλο ο συγγραφέας θα αναφέρεται με ψευδώνυμο. Το πραγματικό του όνομα, η διεύθυνση, το τηλέφωνο και το ψευδώνυμο, θα αναγραφούν σε χωριστό χαρτί και θα τοποθετηθούν μέσα στο κείμενο, σε σφραγισμένο φάκελο.
4. Τα κείμενα να υποβληθούν μέχρι τις 31 Μαΐου 2000
5. Ειδική επιτροπή από δόκιμους λογοτέχνες θα ορισθεί για την κρίση των έργων.
6. Τα αποτελέσματα του διαγωνισμού θα ανακοινωθούν μέχρι 30 Νοεμβρίου 2000

7. Θα απονεμηθούν:

A : Βραβείο 150.000 δρχ

A : Έπαινος 50.000 δρχ

B : Βραβείο 100.000 δρχ

B : Έπαινος 50.000 δρχ

3 Εύφημες Μνείες από 25.000 δρχ η μια.

8. Η απονομή των επάθλων θα γίνει σε ειδική εκδήλωση που θα ανακοινωθεί από τον Τύπο.

ΠΕΡΙΟΔΙΚΑ

Σύνδεσμος: Αυγούστου-Σεπτεμβρίου 1999: Αναφορά στην εισβολή. Απάνθισμα: Ο βουλευτής και Υπουργός Στέλιος Παπαθεμελής γράφει για την Κύπρο και την μη συμμόρφωση της Τουρκίας στους διεθνείς κανόνες δικαίου.

Τριφυλιακή Εστία: τεύχος 107.

Δαυλός: Αυγούστου-Σεπτεμβρίου και Οκτωβρίου 1999.

Cyprus to day: Απρίλιος-Ιούνιος 1999.

Ενημερωτικό Δελτίο : Ιουλίου-Αυγούστου 1999, Υπουργείου Ανάπτυξης: Έρευνας και Τεχνολογίας.

Νέα Εστία: Σεπτεμβρίου, Οκτωβρίου, Νοεμβρίου 1999

Εμβόλιμο: 1999.

Πόρφυρας: Κέρκυρα, Ιούλιος-Σεπτέμβριος 1999.

Μαθητική Εστία: Παγκυπρίου Γυμνασίου 1998-1999.

Τριφυλιακή Εστία: Απριλίου-Ιουνίου 1999.

Hellenika: γερμανόφωνο περιοδικό διευθύνεται από την καθηγήτρια Ισιδώρα Rosenthal-Καμαρινέα 1997-1998.

Σύνδεσμος: Οκτωβρίου 1999.

Περιοδική Εφημερίς: «Καλλαρρυτιώτικα Νέα», Μαΐου-Αυγούστου 1999.

Σύνδεσμος: Νοέμβριος 1999.

Περίγραμμα: Τεύχος 37.

Νέα Εποχή: Τεύχος 3 (256) 1999.

Νουμάς Ιουλίου-Σεπτεμβρίου 1999. Υπάρχει κριτική για δυο ποιητικά βιβλία του Μίμη Ιακωβίδη. Το ποίημα «Αγρύπνια» της Βέρας Κορφιώτη. Το ποίημα «Μενάνδρου 4» του Αντωνίου Στυλιανάκη και κριτική για το βιβλίο του Ιάκωβου Κυθραιώτη «Τα παιδιά τολμούν».

Σύγχρονη Σκέψη: Σεπτεμβρίου - Οκτωβρίου 1999. Υπάρχει κείμενο του Μιχαλάκη Μαραθεύτη «Μορφές αγάπης και η πορεία προς το «Καθ' ομοίωσιν».

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΟ ΔΕΛΤΙΟ

Νένας Κουτσοχέρα: «'Η Εὐφυΐα τῶν Κρίνων», Ποίηση Αθήνα 1999.

Βασίλη Καραγκούνη: «Πίσω απ' το παράθυρο», Ποιήματα.

Σαράντου Παυλέα: «Οι Χορευτές», Θεσσαλονίκη 1999.

Τούλας Μπούνου: «'Η Ρωξάνη Παυλέα και ἡ ποίησή της».

Αντωνάκη Ευγενίου: «Αντίλογοι», Ποιήματα 1999, Θεσσαλονίκη 1999.

Δάφνης Νικήτα: «Μπουκάλα από το ίδιο άρωμα», Ποιήματα, Λευκωσία 1999.

Μαρίας Μαρτίδου Θεοφάνους: «Το γαλανό του έαρος», Ποιήματα, Κύπρος 1999.

Δελτίο Βιβλιογραφικής Εταιρείας Κύπρου, τόμος Ε' 1999. Αφιερωμένος στον Κύπρο Χρυσάνθη.

Στάθη Ηλ. Παρασκευόπουλου: «Σελίδες αυτογνωσίας μνήμης και προβληματισμού.

Νίτσα Τουσουλή Πνευματικού: «Η Μάνα Βγενία». Διηγήματα, Αθήνα 1999.

Νίκης Λαδάκη-Φιλίππου: «Ουρανέ μου», μετάφραση στα Ιταλικά από τον Michelle Iannelli αφιερωμένο στον Κύπρο Χρυσάνθη, Λευκωσία 1999.

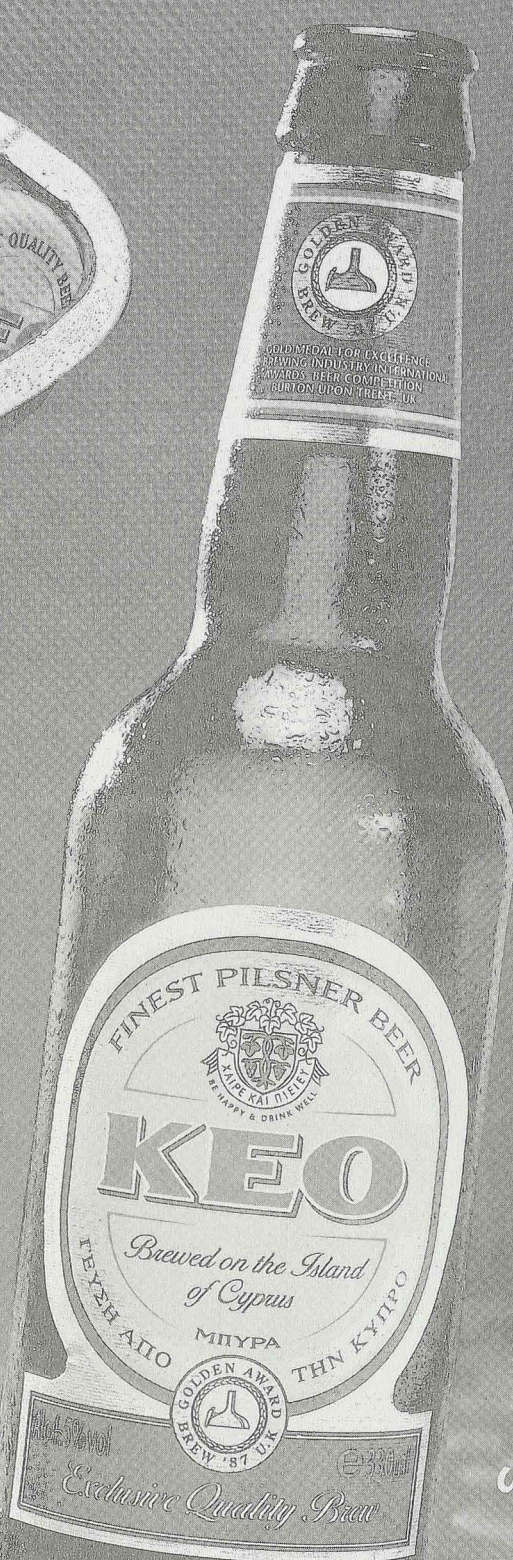
ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ (Συνέχεια)

Κώστας Ν. Τριανταφύλλου: Τò Αιγόκλημα	172
Κύπρος Χρυσάνθης: Τò ρόδο σύμβολο συμμετρίας	174
Μιχαλάκης Ι. Μαραθεύτης: Ό Κύπρος Χρυσάνθης και ή εποχή του	175
Γιώργος Κιτρομηλίδης: Κ. Χρυσάνθης, ό πατέρας τής παιδικής λογοτεχνίας	177
Μαρία Μιχαλίδου: Τò παιδικό και νεανικό θέατρο του Κ. Χρυσάνθη	185
Δῶρος Θεοδούλου: Μιά ποιήτρια καρφώνει ποιήματα στον άέρα	193
Σοφοκλής Λαζάρου: Πασχάλης Δ. Πασχαλίδης	202
Παντελής Άπέργης: Ό χαρμολύπη τής ελπίδας	213
Α.Κ. Τόφαλος: Παράκλησις	216
Σεβαστή Χαβιαρά-Καραχάλιου: Όταν ό Όμηρος τυφλός:	217
Δημήτρης Τσινικόπουλος: Τά μάτια σου μου έλεγε	223
Θέμις Σιαπακρά-Πιτσιλλίδου: Ούμανισμός και Φιλελληνισμός	224

Π Ν Ε Υ Μ Α Κ Α Ι Ζ Ω Η - Μαρούλα Βιολάρη-Ίακωβίδου: Γεώργιος Κ. Ίωαννίδης — Στέλιος Παπαντωνίου: Γεώργιος Κ. Ίωαννίδης — Κίκα Όλυμπίου: Μιά ποιητική βραδιά, Όμερίδα για τον Μόντη — Δημήτρης Δήμου: Παναγιώτης Τέτσης, ό καλλιτέχνης — Άνδρεανή Όλιοφώτου: Μίκη Ι. Κιτρομηλίδη. Διηγήματα. Βέρας Κορφώτη, Πού πορευθώ από του προσώπου σου ποίηση — Κίκα Όλυμπίου: Νίκης Λαδάκη-Φιλίππου, Ουρανέ μου — Ίωάννης Γ. Θεοχάρης: Στρατη Χαβιαρά, Τά ήρωικά χρόνια — Γιώργος Πετρόπουλος: Ρούλας Ίωαννίδου-Σταύρου, Μπλουμ — Γ. Χατζηκωστής: Χαράς Μπακονικόλα, Ό Ε.Ο.Κ.Α. στη θεατρική λογοτεχνία τής Κύπρου — Κίκα Όλυμπίου: Μικροφιλολογικά — ΕΚΔΗΛΩΣΕΙΣ ΜΝΗΜΗΣ ΚΑΙ ΤΙΜΗΣ - ΔΙΑΓΩΝΙΣΜΟΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΚΥΠΡΟ - ΠΕΡΙΟΔΙΚΑ - ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΟ ΔΕΛΤΙΟ.

Τυπώθηκε στα
Τυπογραφεία-Λιθογραφεία
«ΘΕΟΠΡΕΣ» Λτδ.,
Τηλ. 674940 - 678883
Λευκωσία

ΕΤΟΣ ΙΝΕΣΤΗΝ ΠΥΡΑ!

